

PANNON LŰKÖB

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2002

3-4.
MÁJUS-
AUGUSZTUS

Gabon / 58

Sabriy

PANNON

LŰKKÖB

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

7. évfolyam, 3-4. szám

2002. MÁJUS-AUGUSZTUS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bogár Imre (Zalaegerszeg), Kiss Gábor (Zalaegerszeg), Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*

SZERKESZTŐSÉG

CZUPI GYULA

főszerkesztő

*

BŐSZE KATALIN, FA EDE, KARDOS FERENC, KISS GÁBOR, KOSTYÁL LÁSZLÓ, MOLNÁR ANDRÁS, TAR FERENC
szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Szlovénia), Major-Zala Lajos (Svájc), Péntek Imre (Székesfehérvár), Várdy Béla (USA)

*

LENGYÁK ANDRÁS

olvasószerkesztő

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Készült Hévíz, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Zala megye önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Felelős kiadó: Lackner László

Szerkesztőségi levélcím: Czupi Gyula, 8801 Nagykanizsa, Pf.: 484. E-mail: czupi_gy@vkanizsa.c3.hu. Telefon: 30 9371 614.

A szerkesztőség tagjainak e-mail-jei:

Bősze Katalin: zalammik@matavnet.hu, Kardos Ferenc: rekaanna@freemail.hu, Kiss Gábor: kissg@dfmk.hu.

Kostyál László: lacikos@dfmk.hu, Molnár András: zalalev@dfmk.hu, Tar Ferenc: tarferi@bibo.hu.

Előfizethető a Zalavölgye Takarékszövetkezet III. sz. fiókja Zalaegerszeg 75500801-10001882 sz. számláján, vagy a kiadó
címén, rózsaszín postai utalványon: Pannon Tükör (Zalatour Kft. címén), 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér. 1.

E-mail: zalatour@zalasam.hu

Az egyes számok ára 150 Ft. Előfizetési díj egy évre: 600 Ft.

Címlapterv: Euromanáger Kft., Zalaegerszeg.

Nyomdai előkészítés és tördelés: Mátix Marketing Műhely Kft., Nagykanizsa.

Nyomdai munkák:

TARTALOM

„Olajos” világ

Tóth János: A Magyar Olajipari Múzeum rövid története (ismertető).	3
Szénhidrogének, szénhidrogénipar Magyarországon (egy vándorkiállítás tablói).	7
Molnár László: Az ortaházai zsebfinomító építése (tanulmány).	20
Srágli Lajos: A MAORT-perről (tanulmány).	32
Pozsik Ádám: Beszélgetés Buda Ernővel (riport).	45
Buda Ernő: Személyi jellegű kiegészítés Pozsik Ádám történeti pályamunkájához (emlékezés).	50
Udvardi Géza: A Magyar Olajipari Múzeum kiadványai (szemle).	59
A Magyar Olajipari Múzeum könyvkiadási, munkatársainak publikációs tevékenységéről	
A Magyar Olajipari Múzeum kiadványainak jegyzéke	
Udvardi Géza: Emlékoszlopot állítottak a nagykanizsai MAORT-lakótelep létrehozóinak tiszteletére . . .	64
Tóth János: Saáry Éva élete és munkássága.	66
Olajos történetek (Molnár László gyűjtése).	67

Műmelléklet

Saáry Éva alkotásai (a műmelléklet részei a két belső borítón található alkotások is)

Szépirodalom

Zagorec-Csuka Judit: <i>Cím nélkül, Az anyaföldön, Szolgálat (vers)</i>	69
Fa Ede: <i>XXI. század, Múltjával küzd (vers)</i>	70
Kara Kocsis Gabriella: <i>A betörő (elbeszélés)</i>	71

A címloldalon Vörös János Szent Borbála című gipszből és fából készült szobra, a borító hátoldalán MAORT jelvények láthatók.

Lapunk a 2000. évi 5-6. számtól az interneten is elérhető a www.nagykanizsa.hu/pannontukor címen.
Az internetes változat a Multimédia Műhely munkája.

Szerzőink

Buda Ernő olajmérnök - Nagykanizsa

Fa Ede költő, szerkesztő - Nagykanizsa

Kara Kocsis Gabriella író - Keszthely

Molnár László helytörténész - Páka

Pozsik Ádám diák - Zalaegerszeg

Saáry Éva festő- és fotóművész, író - Svájc

Srágli Lajos történész - Zalaegerszeg

Tóth János olajipari kutató - Hévíz

Udvardi Géza olajipari szakíró - Nagykanizsa

Zagorec-Csuka Judit költő - Szlovénia

Tóth János

A Magyar Olajipari Múzeum rövid története*

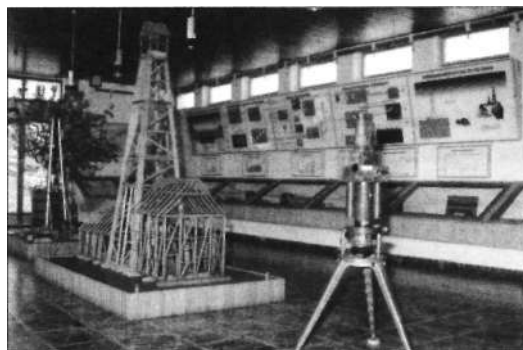
Magyarországon 1955 és 1970 között alakult a legtöbb szakmúzeum. A magyar olajipar hasonlóan a többi iparághoz, létrehozta saját (technikai) műszaki múzeumát. Ma 15, országos gyűjtőkörű iparági szakmúzeum működik (például: Érc és Ásványbányászati Múzeum - Rudabánya, Központi Bányászati Múzeum - Sopron, Magyar Elektrotechnikai Múzeum - Budapest, Magyar Építőipari Múzeum - Veszprém, Magyar Vegyészeti Múzeum - Várpalota). Az egyes szakmák szakterületeinek kiváló művelői a tárgyi, írásos és képi relikviák megőrzésével kívántak emléket állítani elődeik tevékenységének, a szakma történetének. Az ötletszerű gyűjtést hamarosan a tudatos válogatás, gyűjtés követte. A szakmúzeumok ipari szakemberek, iparvállalatok, a kulturális tárca kezdeményezésére, tevékeny részvételükkel jöttek létre. A mérnökök, geológusok, közgazdászok, technikusok amatőr technikatörténésszé váltak, s napi felelősségteljes munkájuk mellett nagy lelkesedéssel párosult szakmaszeretettel igyekeztek az ipari múlt emberi, dokumentális, tárgyi, hangemlékeit stb. megmenteni, megőrizni az utódok számára. Széleskörű összefogás eredményeként 1969. szeptember 27-én nyílt meg Zalaegerszegen a Dunántúli Olajipari Múzeum. A Művelődésügyi Minisztérium 1971. március 26-ai keltezésű működési engedélye már országos gyűjtőkörű Magyar Olajipari Múzeumról szól. A múzeum létrehozásában a Dunántúli Kőolaj-és Földgáztermelő Vállalat - élén Tóth Ferenc igazgatóval - jeleskedett. A munkában sokat segített néhai Dedinszki János, néhai Horváth László, Bacsinszky Tibor, Buda Ernő és sokan mások.

A magyar olajipar ipar-, technika-, technológia-, gazdaság- és életmódtörténeti emlékek gyűjtésére, tudományos feldolgozására és bemutatására létesítette a múzeumot. A 3 hektáros kiállítási terület az 1968-ban megnyílt Göcseji Falumúzeum mellett kapott helyet. A két múzeum egyedülálló együttesként néprajzi és ipartörténeti ismereteket közvetít a látogatóknak. A két múzeum mintegy 8 hektáros területe - a finnugor néprajzi kiállítással együtt - esztétikus környezetben félnapos-egynapos tartalmas progra-

mot kínál az érdeklődőknek. A Magyar Olajipari Múzeum feladata sokrétű, gyűjteményei őrzik, kiállításai bemutatják, kiadványai közkinccsé teszik a magyar olajipar, gázipar, gázszolgáltatás, vízbányászat, geotermia emlékeit.

A múzeum gyűjteményei

Technikatörténeti tárgyi gyűjtemény (műszaki emlék gyűjtemény). A XIX. század végétől napjainkig reprezentálja a szénhidrogénipar valamennyi ágazatának berendezéseit, gépeit, tárgyait. (Geofizikai eszközök, fúróberendezések, fúrású eszközök, csövek, termelési berendezések, szivattyúk, hőcserélők, szeparátorok, műszerek, szerszámok, makettek stb.)

Részlet az iparbemutató csarnokból

Ipar- és technikatörténeti dokumentumgyűjtemény (archívum). Ebben a XIX-XX. század fordulójától találhatóak a hazai cégek iratai; az iparág és a szakma jeles egyéniségeinek - főleg személyes jellegű - dokumentumanyagai.

Adattár. A múzeum működésével, sokrétű tevékenységével, a gyűjteményekkel kapcsolatos írásos kísérőanyag.

Történeti gyűjtemény. Vállalatoktól és hagyatékokból származó kortörténeti jellegű kisebb írásos anyag (igazolvány, oklevél, munkakönyv, meghívó, céges papír stb.), valamint műszaki vonatkozású apróbb tárgyak (bélyegző, jelvény, karszalag stb.).

* A Magyar Olajipari Múzeum (MOIM) tevékenységét mutatjuk be több oldalról ebben a számunkban. A múzeumról, tevékenységéről, az ott dolgozók írásából és más ide tartozó írásokból kibontakozik az „olajosok” világa. Kulturális folyóiratként célunk az ő hagyatékukat ápolása is. (A szerk.)

Részlet a szabadtéri műszaki emlékkiállításból

Fotógyűjtemény. Fekete-fehér és színes negatív, pozitív, valamint diapozitív. A fotók egyúttal ábrázolják a magyar ipar más területeit, a hazai és külföldi tájakat, a szakma és a közélet szereplőit. A több mint 100 db üveglemez-negatív fotótörténeti érdekesség.

Filmtár, videotár. Különböző méretű keskenyfilmek és videokazetták.

Hangemlékgűjtemény (magnetofonszalagok és -kazetták).

Könyvtár. Olajipari, geológiai, geofizikai, bányászati, természettudományi, gépészeti, kémiai, történelmi, múzeológiai tárgyú szakkönyvek és folyóiratok a múlt század közepétől. Ritka, régi szakkönyvek és szakfolyóiratok is találhatóak az állományban. Országunkban is jelentősnek mondható a mintegy 3500 fajta vegyes témájú könyvekből álló miniatűrkönyv gyűjtemény.

Képző- és iparművészeti gyűjtemény. A szénhidrogénipar valamely területét ábrázoló festmény, grafika, rézkarc, érem, plakett stb. Egyedülálló gyűjteményrész a Szent Borbála alkotások, dokumentumok és a „Jármai bányászattörténeti anyag”. Különlegesen szép a bányász, kohász, erdész kupák gyűjteménye.

Bélyeggyűjtemény. Olajipari témájú bélyegek, képeslapok, levelek és egyéb parafilatéliai ritkaságok a világ minden tájáról.

Ásványgyűjtemény. Bemutatja a mélyfúrások kőzetmintáit, a fontosabb hazai ásványgyűjtő lelőhelyek jellemzőbb darabjait, számos külföldi ásványt. Látható néhány különlegesen szép és ritka ásvány is.

Olajipari szoborpark. Tizenegy elhunyt kiváló olajipari szakember bronz mellszobra: dr. Böckh Hugó, dr. Papp Simon, dr. Varga József, dr. Gyulay Zoltán, dr. Kertai György, Bencze László, Hága László, dr. Vajta László, dr. Alliquander Ödön, dr. Szilas A. Pál, dr. Vámos Endre. A szobrok rozsdamentes acélszöből készült posztamentesen helyezkednek el.

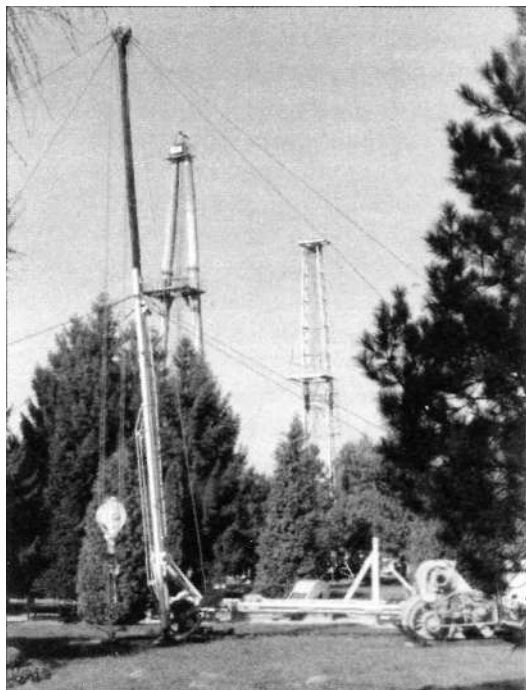
Külön kell kiemelni az 1991 óta múzeumunkhoz tartozó Zsigmondy Vilmos Gyűjteményt, amely a vízkutatás és vízkútfúrás emlékeit mutatja be. E gyűjtemény újjáalakított állandó kiállítása várhatóan 2003. IV. negyedévében nyílik meg Zalaegerszegen.

Részlet a szabadtéri műszaki emlékkiállításból

A vízbányászat berendezései, gépei szabadtéri kiállításunk egyik legszebb tárgyegyüttese. Hasonló jellegű különálló gyűjteményegyüttes a Budapest mellett, Vecsésen 1995-ben létesült filia, ahol a kőolaj és földgáz csővezetékes szállításának eszközeit, doku-

meritumait tekinthetik meg az érdeklődők, szerény szabadtéri kiállításon és az ízlésesen berendezett 200 m²-es kiállítási teremben. Bázakerettyén, a BT-2 tankállomás hajdani kezelőépületében már második éve üzemeltetünk olajipartörténeti kiállítá-

Részlet a szabadtéri műszaki emlékkiállításból

tást. Lovásziiban, az LT-3 tankállomás területén eredeti környezetben és eredeti állapotban ipartörténeti bemutatóhelyet alakítunk ki a jövőben, ha biztosítható lesz az anyagi háttér.

A múzeum gyűjteményeiben őriz nemcsak az olaj- és gáziparra vonatkozó, hanem a magyar ipar egészét, az egyetemes technikátörténetet is reprezentáló iratokat, fotókat, tárgyakat. A raktárakban őrzött tárgyak nagy zsúfoltsága már veszélyezteti a jó állapot tartós biztosítását. Külső segítséggel sürgősen javítani kell a raktározás minőségén. A kialakult 14 gyűjtemény óriási, egyedi információhalmazt tárol. Ezen gyűjtemények nagysága miatt folyamatban van a gyűjteményi struktúra átalakítása, és a számítógépes nyilvántartás bevezetése. Tervezzük az olajipari szaklevéltár kialakítását, melynek alapja a mintegy 600 iratfolyóméter dokumentum. Az olajipari tevékenység zalai szűkülése, a MOL Rt. tevékenységát szervezési folyamata eredménye-

ként - az utóbbi években folyamatosan - igen jelentős irathalmaz került a múzeumba. Elkezdődtek a tárgyalások a MOL Rt. irattári (adattár is) és a MOIM-archívum együttműködése érdekében. Műszaki közkönyvtárunk gerincét olajipari, gázipari és gépipari könyvek adják. A geotermikus energia, a hőbányászat tárgyi, írásos és képi emlékeinek rend-

A múzeum télen

szeres gyűjtésével máris körvonalazódik egy új gyűjtemény.

A hagyatékokból előkerült jelentős mennyiségű kézirat miatt tervezzük külön kéziratgyűjtemény létrehozását. Leraktuk az alapját az olajipari térkép-tárnak és rajztárnak. Nagyszabású, több évre elhúzódó vállalkozás az olajipari történeti cégkataszter összeállítása.

Kétévente kiírásra kerül a Történeti pályázat. Az eddig 15 alkalommal meghirdetett pályázatra

Részlet a Szt. Borbála kiállításból

összesen több mint másfélszáz dolgozat érkezett be. A pályaművek többsége értékes ipartörténeti, üzemtörténeti, gazdaságtörténeti munka és visszaemlékezés, melyek számos értékes információval,

addig nem, vagy csak alig ismert adattal gazdagították az eddigieket.

Az 1991 februárjában aláírt alapító okirattal illetve az 1991. június 24-ei bírósági nyilvántartásba vétellel létrejött a Magyar Olajipari Múzeum Alapítvány. A három alapító: Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt, Magyar Szénhidrogénipari Kutató-Fejlesztő Intézet, Budapest Bank Rt. 1991. október 1-jétől a két előbbi alapító jogutódja a MOL Rt., amely figyelemmel kíséri és meghatározó módon támogatja a múzeum tevékenységét. Az Alapító ok-

Részlet az ásványkiállításból

irat szerint: „Az alapítvány célja, hogy a Magyar Olajipari Múzeum (MOIM) folyamatos működési feltételeit biztosítsa. A MOIM feladata, hogy feltárja, összegyűjtse, rendezze, kiállítások keretében bemutassa a magyar kőolaj- és gázipar, valamint a vízkutatás műszaki, technikai, tárgyi, írásos és képi emlékeit; őrizze és ápolja az iparág hagyományait;

A szoborpark részlete a díszkúttal

publikációban rendszeresen népszerűsítse az iparág múltját, a kiváló szakemberek életútját, a múzeumi kutatómunka jelen eredményeit." A Magyar Olajipari Múzeumot 1992. április 1-jétől gazdaságilag,

pénzügyileg önállóan működteti a MOIM-alapítvány. Az alapítvány kuratóriuma nagy segítséget nyújt az anyagi háttér megteremtésében, a gazdasági és szakmai munkában. A bevételi forrás második

Vízűfúrási berendezések a szabadtéri műszaki emlékkiállításán

legjelentősebb tétele a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának működési és pályázati támogatása.

Az olajiparban és a múzeumi területen egyaránt nagy elismerést váltott ki az eddig megjelent négy riportkötet (Beszélgetések az olajiparról, gázipar-

BT-2 jelű mérőállomáson a MOIM kiállításának megnyitóján Bázakerettyén

ról) és a gyűjteményi részeket feldolgozó kiadványok (Papp Simon: Eletem, Fondjegyzékek stb.).

A MOIM a magyar szakmúzeumi hálózat egyik kiemelkedő intézménye. Ezt bizonyítja a szakmai munka, tudományos és kutató tevékenység, időszaki és vándorkiállítások. A kiállításokat évente megtekintő mintegy 35 000 látogatószám is jelentősnek mondható.

Szénhidrogének, szénhidrogénipar Magyarországon*

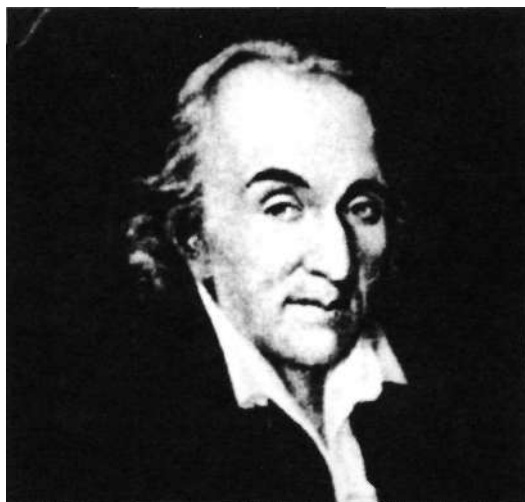
A Magyar Olajipari Múzeum kiállítása

A szénhidrogének szénből és hidrogénből álló szerves vegyületek. Lehetnek természetes vagy mesterséges eredetűek. A kőolaj és a földgáz természetes eredetű (élő szervezetek bomlásával, átalakulásával keletkezett) szénhidrogének elegye. A földgáz alacsony szénatomszámú, gaz halmazállapotú szénhidrogéneket, a kőolaj magasabb szénatomszámú telített és telítetlen, szobahőmérsékleten folyékony halmazállapotú szénhidrogéneket tartalmaz.

A kőolaj összetételére vonatkozó első tudományos vizsgálatot Magyarországon Winterl Jakab, a budai egyetem vegytan tanára végezte el: 1788-ban, a muraközi kőolajat elemezte desztillációs módszerrel. 1791-ben Martinovics Ignác, a lemergi egyetem fizika tanára írt a galíciai kőolajról értekezést.

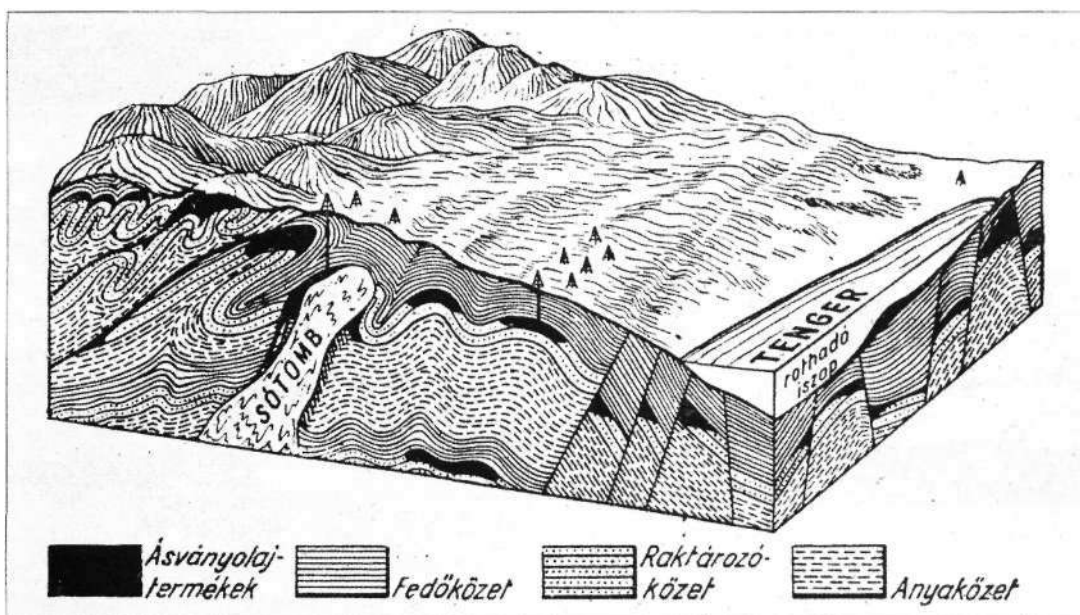
A szénhidrogéneket már nagyon korán ismerték természetes előfordulásaikból. Magyar nyelvű írott forrásainkban a „szurok” szó 1075-ben, az „olaj” szó 1309-ben jelent meg először.

1358-ban a honti erdőkben fellelhető „szurkos patakok”-at említ egy oklevél. 1536-ban Oláh Miklós:

Winterl Jakab József (1732-1809)

Hungaria c. művében egy Szilágy megyei természetes előfordulást ír le: „Nem hallgathatom el, hogy van Magyarországon olyan ragacsos föld is, a melyből, mint a viaszból, gyertyákat, fáklyákat és világító szereket is csinálnak, azonban a szaguk kellemetlen.”

A metszet a különféle szénhidrogén-tárló szerkezeteket szemlélteti

* Ez a vándorkiállítás tablóival járja az országot, most tartósan a Pannon Tükör-be költözik, átszerkesztve jelentéktelen változtatásokkal lapunk oldalaira, hogy olvasóink is megtekinthessék. (A szerk.) A kiállítást tervezte, szövegeit írta: Srágli Lajos. A számítógépes munkák: Alliquander Péter.

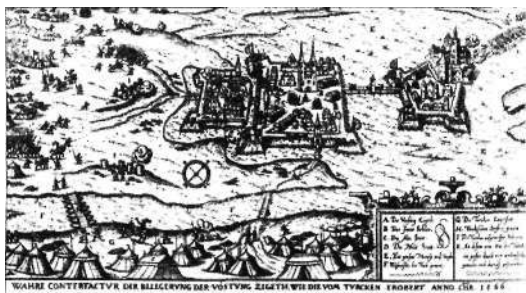
Az elkészítésben közreműködtek: Szilágyi Teréz, Farkas Zoltán, Molnár László, Szép András, Simon István. A kiállítás elkészítését támogatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nemzeti Kulturális Alaprogram. Valamennyi fényképfelvétel a Magyar Olajipari Múzeum tulajdona.

Georgicus Agricola ír az egyes erdélyi patakok vízének felszínén úszó kőolajról (De natura fossilium, 1546). „De re metallica libri XII.” című művében (Basel, 1556) ennek az olajnak az összegyűjtéséről, forralással történő besűritéséről is beszámol annak alapján, ahogy ezt az erdélyi szászok végzik.

Bitumen termelése vízből, nyers bitumenből és kőzetből
(Georgius Agricola, 1556)

Szenczi Molnár Albert latin-magyar szótárában (1604) a kőolajat a következőképpen határozta meg: „petrólium: kősziklából csöpögő olaj”. Pápai-Páriz Ferenc latin-magyar szótárában (1767): „Naphtha Gr. Szurkos gyanta, mellyen a 'láng mondhatatlan igen kap. Item. Kő-olaj.”

Szigetvár ostroma (1566). Egyes feljegyzések szerint a törökök itt gyújtóanyagul kőolajat használtak. Főként a középkorban számos említés történik arról, hogy a kőolaj harci anyagként - gyúlékonyságát felhasználva eléggé elterjedt

Fridvaldszky István 1767-ben írt egy erdélyi kőolaj- és földgáz-előfordulást az Erdély ásványkincseiről szóló könyvében.

Az akkor még a kének csoportjába sorolt petróleumról, aszfaltról, naftáról írja, hogy azt a Közép-Medgyes mögötti árokból meregetni lehet. Az éghető ásványok, a gyanták és kőszenek csoportjába tartozónak véli a kőolajat és aszfaltot M. Ferdinánd Jakab (1778). Benkő Ferenc ásványtani rendszerében (Magyar mineralógia, 1786) a földolaj, petróleum a „lágú enyvek”, a földszurok és aszfalt a „keményenyvek” csoportjába tartozik.

A természetes előfordulásokból gyűjtögetett kőolajat kocsikenőcsként, gyógyszerként, harci anyagként, világítási célra használták egészen a XIX. századig. A változást előbb a petróleumlámpa megjelenése (Magyarországon az első petróleumlámpák 1860-ban jelentek meg, de 1864-ben már Pest utcáin felváltották az olajlámpásokat.) és tömeges elterjedése, majd a robbanómotorok megalkotása hozta.

Kőolaj összegyűjtése víz felszínéről lófarokkal

1842-ben a Kir. Magyar Természettudományi Társulat pályadíjat tűzött ki a hazai aszfalt-előfordulások leírására, különös tekintettel a technikai hasznosításra. Az első díjat Nedwich Károly, a pesti egyetem professzora nyerte el „A gyulányok neméhez tartozó kátrányos fekete hegyi olaj” c. munkájával, melyben a muraközi és a hagymádi előfordulásokkal foglalkozott. Az aszfaltot útburkolásra, az olajat világításra és gázgyártásra javasolta felhasználni.

A kőolajat ősidők óta használták gyógyszerként. Még a XIX. században, sőt a XX. elején is ajánlják „görcs és nehéz nyavaja ellen”, jelennek meg cikkek újságokban, miszerint „a petróleum a tüdővész orvos-sága”. Orvostól távol eső területeken, Magyarországon a két világháború között használják a diftéria tüneteinek enyhítésére.

Nedwich Károly (1811-1892)

Karos gázlámpa Győrben. (A gázlámpákat évtizedeken keresztül nem földgázzal, hanem a XIX. század közepétől egymás után létesülő városi gázgyárakban szénből előállított „városigázzal” működtették)

Díszes asztali petróleumlámpák. A petróleumlámpák iránti tömeges igényt két lámpagyár is igyekezett kielégíteni Pesten: 1864-től Krolupper József gyára. 1883-tól a Magyar Fém- és Lámpagyár Rt.

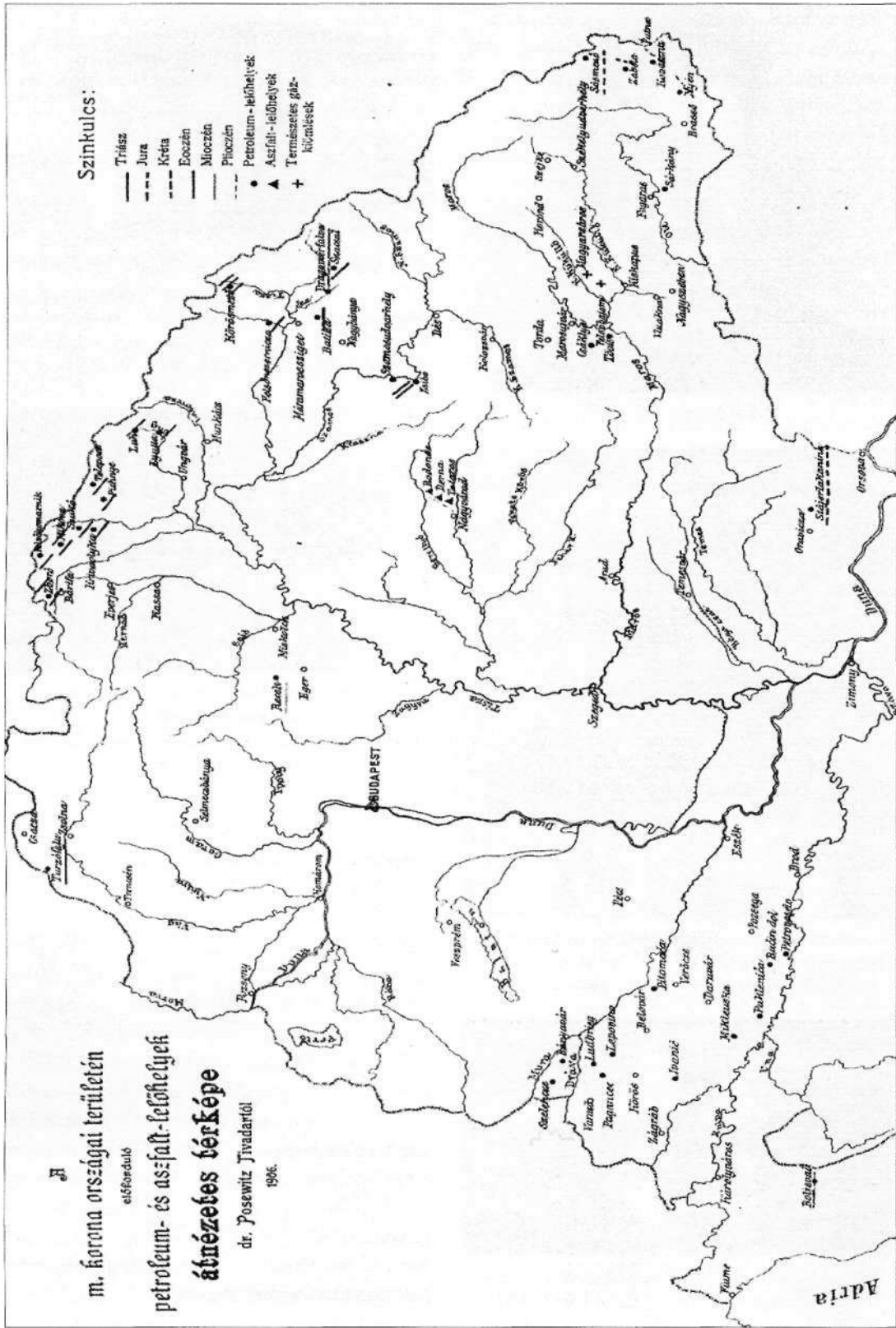

A Vacuum Oil Company of New York magyarországi leányvállalatát 1899-ben jegyezték be a magyar cégbíróságon. Eleinte csak kereskedelmi tevékenységet folytatott. Az Almásfűzítőn felépült korszerű kőolaj-finomítójában 1907-ben kezdődött el az iparszerű termelés

Magyarország első jelentős, korszerű kőolaj-finomítóját, a Fiumei Kőolajfinomító Részvénytársaságot 1882-ben báró bank (Magyar Általános Hitelbank, a bécsi Creditanstalt és a Rothschild Bankház) alapította

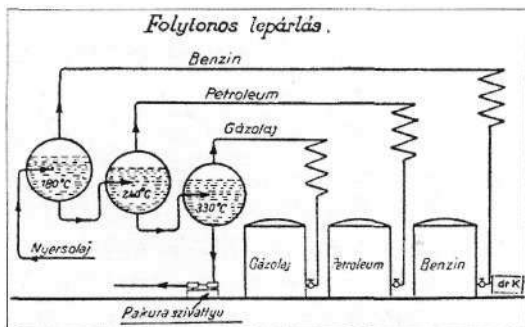
A történelmi Magyarország területén a szénhidrogének bányászata először a felszíni természetes előfordulások környékén kezdődött. A XIX. században és a XX. század elején Erdélyben valamint a Muraközben volt említésre méltó termelés. Rohamosan fejlődő kőolaj-finomító iparunk (1898-ban 13 finomító működött) ekkor még nem hazai termelésű kőolajat dolgozott fel. A XIX. században a kőolaj lepárlásának - melynek elméletét az 1820-as évekre már kidolgozták - célja a világításra szolgáló petróleum előállítása volt. Az ország petróleumszükséglete az 1870-es években kezdett jelentőssé válni. Magyarország petróleumfogyasztása 1875 és 1900 közt több mint két és félszeresére emelkedett. (1875-ben 32 317 tonna volt, ami 15 millió lakosra vetítve 2,08 kg fejenkénti fogyasztásnak felelt meg, 1900-ban az összes fogyasztás elérte a 87 800 tonnát). Az 1880-as évekig kőolajfeldolgozó iparunk szinte kizárólag importból (Galíciából, Romániából, Oroszországból) származó nyersolajat dolgo-

Adria

zott fel. A szükségletek alakulását mutatja a finomító vállalatok száma is: 1854 és 1898 között 19 finomító létesült, köztük több jelentős technikai felszereltséggel.

A kőolaj-finomítók kapacitása 1900-ban már fedezte, 1905-ben pedig 40%-kal meghaladta a hazai szükségleteket.

A kőolaj folyamatos lepárlásának sémája

A legnagyobb finomítók az I. világháború előtti években

Név	Hely	Alapítás éve	Kapacitás (kt/év)
Kőolaj finomító Rt.	Fiume	1882	80
Magyar Petróleum Rt.	Budapest	1883	80
Vacuum Oil Co. Rt.	Almásfüzitő	(1888) 1887	80
Apolid Kőolajfinomító Rt.	Pozsony	1885	70
Biharshágyi Olajipar Rt.	Mezőtelep	1888	80
Orszvai Ásványolajgyár Rt.	Tuffás	1878	58
Budapesti Ásványolajgyár Rt.	Budapest	(1885) 1881	38
Hazai Kőolajipar Rt.	Budapest	1880	38
Brauch J. Kőolajfinomító	Marosvásárhely	1882	28
Kőolajfinomító Rt.	Brassó	1887	15
Petróleumgyár Rt.	Sátoraljaújhely	1881	15
Nyírbogdányi Kőolajipari Rt.	Nyírbogdány	(1884) 1888	18

A szervezett állami geológiai kutatás 1893-ban Böckh János, a Földtani Intézet igazgatója vezetésével kezdődött el a kőolaj természetes előfordulásai környékén. 1880-1893 közt a Kárpátok övezetében 125, Horvátországban és a Muraközben 12 aknát mélyítettek, ezek közül 20 volt 100 méternél mélyebb, egy elérte a 600 métert.

Dr. Papp Károly (1873-1963) geológus egyetemi tanár, az erdélyi (Kissármás környéki) földgázmező felfedezője

Dr. Böckh Hugó (1874-1931) geológus, egyetemi tanár, a kőolaj-földtan világszerte ismert művelője

Zsigmondy Vilmos (1821-1888) bánya-kohómérnök, a mélyfúrás technika hazai úttörője

Eötvös Loránd (1848-1919). Az általa megalkotott torziós inga forradalmasította a szénhidrogének felhalmozódására alkalmas mélybeli földtani szerkezetek felkutatását. Találmányát a kőolajkutatásban Magyarországon először Egbell környékén alkalmazták

Egbell, 1914. A Selmeci Bányászati Főiskola hallgatói Medlen János háza előtt (Medlen János, egbelli földműves a földből szivargó gázt 1911-ben összegyűjtötte és lakásának fűtésére használta. Robbanás vetett véget a kísérletnek.)

Az első komoly eredményt azonban mégsem a kőolajra való kutatások hozták. Az 1908-ban kálisó felkutatására mélyített fúrás az erdélyi Kissármás mellett jelentős földgázmezőt tárt fel.

Az itt talált földgáz Pfeiffer Ignác műegyetemi tanár vizsgálatai szerint 99,6% metánt tartalmazott. Jelentőségét az üveg- és kerámia iparban, cementgyártásban, vas-kohászatban, mint fűtőanyag, a vegyiparban mint alapanyag, valamint az elektromos energia termelésében jelezte meg.

„...meglepő volt, hogy a magyar közönség, bár az országban azelőtt a földgáznak hírért sem hallották, a gáz feltárásának úgyszólván első pillanatában tisztában volt a feltárt energiaforrás jelentőségével, azt állandó éber fi-

gyelemmel kísérte, sőt az állam földgázakcióját sok esetben igaztalan kritikával is illette.

A szakavatlan közönség ugyanis azt várta, hogy közvetlenül az első gázkát megfűrése után amerikai méretekben fog a gázkihasználás megindulni." (Böhm Ferenc)

Az 1911:VI. te. az ásványolajfélék és földgáz kutatását és bányászatát állami monopóliummá nyilvánította, amely jogot azonban az állam tőkeerős hazai vagy külföldi vállalkozókra átruházhatott.

Az állam első ízben 1912-ben adott koncessziót az izavölgyi kutatásokra a Magyar Kárpáti Petróleum Rt.-nek.

Az állami kutatások eredményeként 1913-ban Egbell környékén kőolajmezőt tártak fel.

A hazai gazdaság kőolajigénye 1920-ban 70 000 tonnát tett ki, mely energiamérlegünkben ekkor még mindössze 2%-ot képviselt, de a kőolaj és termékei részesedése egyre növekedett: 1928-ban 3,72%, 1939-ben már 4,62% volt.

Év	1903	1904	1906	1910	1913	1920	1923	1928	1929
Fogyasztás	120	130	151	224	252	17	84	135	181

A Shell Konzern termékeit 1924-től forgalmazták Magyarországon. 1925-ben önálló részvénytársaság alakult: Shell Kőolaj Rt. néven, mely 1929-30-ban saját kőolajfinomítót épített Csepelen.

1937-ben elkezdték a palackozott propánbután gáz értékesítését is. Ennek reklámszlogenjét Karinthy Frigyes írta: „Falusi ház is pesti ház, mióta házhoz jár a gáz.”

A kőolajszükséglet növekedésében meghatározó szerepet játszott a gépjárműállomány gyarapodása. A forgalomban lévő gépjárművek száma 1923 és 1937 között több mint hétszeresére emelkedett.

Év	Gépkocsik			Motorkerékpárok	Összesen
	személy	teher	egyéb		
1920	1.413	259	nincs adat	nincs adat	1.672
1923	3.078	721	nincs adat	650	4.449
1925	4.943	1.472	nincs adat	1.462	7.877
1930	13.394	4.493	1.377	11.041	30.305
1935	11.807	3.063	1.211	9.005	25.087
1937	16.451	3.486	1.358	9.475	30.770

Energiafejlesztő telepeinken 1935-ben a gázolajjal hajtott erőgépek aránya 3,24%-ot tett ki. Jelentős mennyiséget igényelt a mezőgazdaság is: itt használták fel az 1930-as évek végén kőolajszükségletünk 35%-át. A világítási célú felhasználás ugyanekkor csökkent, ipari üzemek energiaellátásánál a kőolaj szerepe inkább csak a második világháború időszakában növekedett, összefüggésben a felhasználási területek jelentős átalakulásával.

Az 1920-as években a kőolajhiány okozta válságos helyzet megoldására, a motorhajtó anyagok biztosítása érdekében kísérletek kezdődtek a műbenzin előállítására barnakőszénből. Ennek hazai úttörője Varga József. Szabadalmának hasznosítására jött létre a Magyar Hydrobenzin Rt.

Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés által megállapított országhatárokon belül nem voltak ismeretek olyan területek, melyek érdemesen szénhidrogéntermeléssel bíztak volna. A szénhidrogén-bányászat állami monopóliumát kimondó 1911. évi VI. törvény cikk alapján előbb az Anglo-Persian Oil Company kapott kutatásra koncessziót, hozta létre magyarországi leányvállalatát, a Hungarian Oil Syndicate Ltd.-t. A kutatások azonban eredménytelenek maradtak.

1933-ban a Dunántúl teljes területére kapott kutatási és bányászati jogot az angol és amerikai tőkét képviselő European Gas and Electric Company (EUROGASCO). Az első ipari méretű termelésre alkalmas szénhidrogénmezőt 1937-ben fedezte fel Budafapuszta határában.

Dr. Papp Simon (1886-1970) geológus, egyetemi tanár, akadémikus. Az ipari méretű magyar kőolajbányászat megteremtője. 1933-tól az EUROGASCO, majd a MAORT főgeológusa, később alelnök-vezérigazgatója

Böhm Ferenc (1881-1940) bányamérnök, a magyarországi szénhidrogén-bányászat, bányászati igazgatás egyik legkiemelkedőbb egyénisége. 1904-től állami szolgálatban az erdélyi földgázkutatásoknál dolgozott 1920-24 között az Anglo-Persian Oil Co. Ltd. magyarországi kutatásai vezetője

Gázfúrás a Biikszék-27. kúton (1938). A biikszéki kis olajmezőt 1937-ben fedezték fel a magyar kincstári kutatások során

Az EUROGASCO első magyarországi mélyfúrása Mihályiban (1935) nagy nyomású, tiszta szén-dioxidot talált

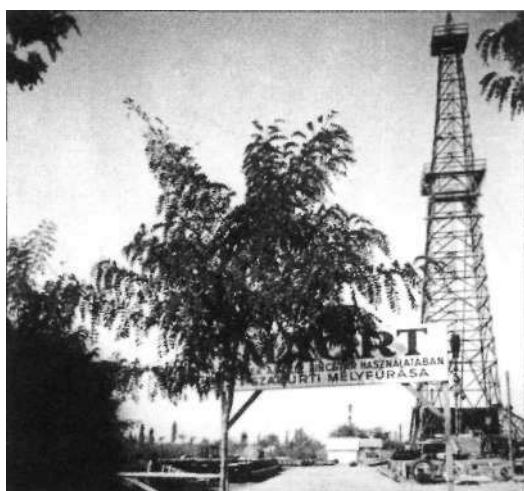
Az EUROGASCO koncessziós területe

Az EUROGASCO első budafapusztai mélyfúrása (1936)

A MAORT által a Kincstár részére végzett tiszakürti bőrúrás (1942)

Az 1940-es években újabb koncessziók nyomán az Alföldön és Kárpátalján is elkezdődött - német és olasz tőke részvételével - a kutatás. 1940-ben a Magyar-Német Ásványolajművek Kft. (MANÁT) az alföldi területre, 1942-ben a Magyar-Olasz Ásványolajipari Rt. (MOLÁRT) Észak-Magyarországon 20 000 km² területre, az Olasz-Német Ásványolajipari Rt. (ONÁRT) a délidéken kapott koncessziót. Kitermelésre alkalmas szénhidrogén készletet a háború végéig ezeken a területeken feltárni nem sikerült.

A MANÁT koncessziós területe

A MANÁT vezetői a Tótkomlós-2. fúrásnál (1941)

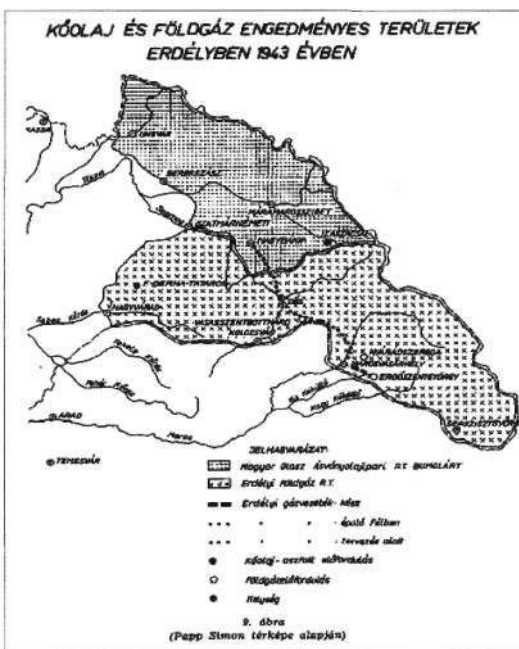

A MOLÁRT fúrása (1942)

A körösszegapáti fúrás (1943)

1945 után a német érdekeltségű MANÁT a Szovjetunió tulajdonába került. Koncessziós területén a magyar kincstár kutatási területének hozzácsatolásával, szovjet-magyar vegyesvállalatként a MASZOVOL (Magyar-Szovjet Nyersolaj Rt.) kezdte meg működését 1946 áprilisában. 1947-ben Biharnagybajom térségében találtak kőolajat.

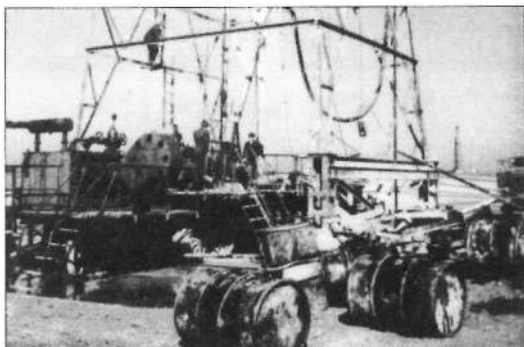

A hazai termelésű kőolajat a háborút követően zömében négy jelentősebb kőolaj-finomító (az amerikai Vacuum Oil Co. almásfüzitői, a Shell csepeli, az állami tulajdonú péti és a háború végén beindított szőnyi MOLAJ üzem) dolgozta fel.

Gépjárművek száma		
Év	Automobil	Motorkerékpár
1940	28.742	14.184
1943	28.282	21.788
1948	14.474	13.856
1947	24.788	24.228

1950-ben létrehozták az 50-50%-os magyar-szovjet tökét képviselő vegyesvállalatot, a Magyar-Szovjet Olaj Rt.-t (MASZOLAJ), mely a zalai, MAORT utódvállalatok 1952-ben történt beolvasztása után 1954-ig egy szervezetben egyesítette az egész magyar szénhidrogénipart. Az 1950-es évek legnagyobb eredménye a nagylengyeli kőolajmező felfedezése volt.

Fúróberendezés a nagylengyeli olajmezőn. A nagylengyeli olajmezőt 1951-ben fedezték fel. Nagy viszkozitású, magas aszfalt-tartalmú kőolajat adott, kezdetben bőségesen

A Nagylengyel-42. számú fúrás fúróbrigádja

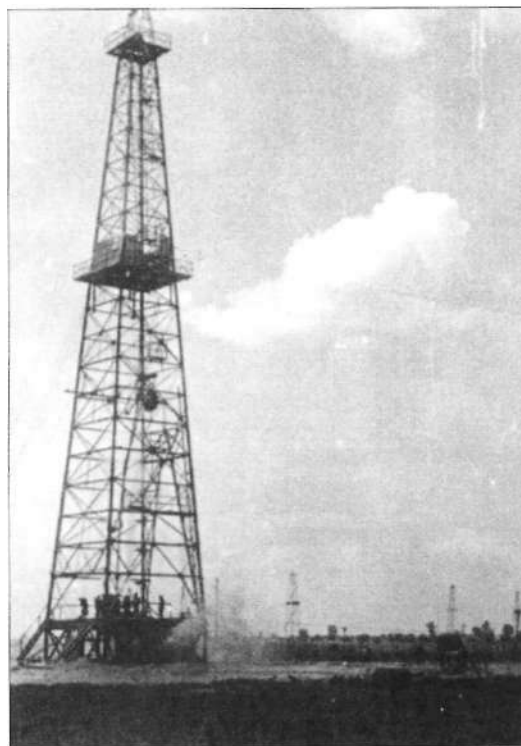
A Nagylengyel-34. fúrás egyik fúróbrigádja

A Buzsák-1. kút olaja (1954)

Mélyszivattyú himba a lovászi olajmezőn (1980)

Gázkitérés a Mezőkeresztes-65. sz. kúton. A mezőkeresztesi olajmezőt 1951-ben fedezték fel. Az 1950-ben létrehozott MASZOLAJ első sikere volt

A magyar kőolaj-feldolgozó ipar képét előbb a háború pusztításai, majd az államosítások változtatták meg jelentősen. A Vacuum almásfüzitői finomítójából és a háború után beindított szőnyi MOLAJ gyártelepből létesült a Komáromi Kőolajipari Vállalat. 1962-ben új finomító létesítésébe kezdtek Százhalombattán.

Fő feladata a szovjet import kőolaj feldolgozása volt. A Dunai Kőolajipari Vállalat első üzemét, az 1 millió tonna/év kapacitású AV-üzemet 1965. április 1-jén helyezték üzembe. A vállalat kapacitása 1968-ban 2 millió tonnával bővült. 1966-68 közt az oldószeres finomító üzemek is elkészültek. (A Dunai Kőolajipari Vállalat ma hazánk legnagyobb kőolaj-feldolgozó vállalata.)

A nyírbogdányi finomítóból és a Tiszaújvárosban épített (3 millió tonna/év kapacitású) kőolaj-finomítóból lett a Tiszai Kőolajipari Vállalat. Az 1951-ben felfedezett nagylengyeli kőolajmező bitumendús olajának feldolgozására létesült 1952-ben a Zalai Kőolajipari Vállalat.

1984-ben megszüntették a kőolaj feldolgozását a Komáromi Kőolajipari Vállalatnál, s a továbbiakban csak mint továbbfeldolgozó üzem működött. A TIFO Nyírbogdányi Gyárában a kőolaj-feldolgozás 1983-ban szűnt meg.

Desztilláló torony beemelése az épülő zalai kőolajfinomítóban (1952)

A szőnyi krakk-üzem

A MASZOLAJ megszűnése után szervezetéből előbb önálló magyar vállalatok alakultak, majd a magyar kőolajipar 1957-ben ismét egységes szervezetbe tömörült: 1957. január 1-jével létrehozták a Kőolajipari Trösztöt. 1960-ban, a gázipar csatlakozásával neve Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt (OKGT) lett. Az OKGT létrejötte utáni időszakban a dunántúli területen tovább folytatódtak a Nagylengyel környéki kutatások, melyek újabb olajtároló tömbök felfedezését eredményezték. Vizsgálatok és kísérletek kezdődtek a mezők elvizesedésének korlátozására. A kimerülő dél-zalai olajmezők másodlagos művelésével újabb olajmennyiségek kitermelésére nyílt lehetőség. Az új területeken folytatott kutatások a korábbiaknál ugyan szerényebb, de mégis említésre méltó eredményeket hoztak: Ortaháza (kőolaj és földgáz), Pusztapaátai (kőolaj), Sávoly (kőolaj), Barcs (gázkondezátum).

A kőolajbányászat erőfeszítéseit az 1960-1970-es években koronázta ismét komoly siker (Algyő, Zsana), a szénhidrogén-termelés döntő részét azóta az alföldi területek adják. 1950 és 1991 közt összesen 205 olyan szénhidrogén-előfordulást tártak fel, amelyek mindegyike nyújtott több-kevesebb termelést. Döntő többségük (188 mező) felfedezése a Kőolajipari Tröszt megalakulása utáni időszakra esett. (Az 1957-1959. évi kutatások által feltárt szénhidrogénkészlet nagyobb volt, mint amit 1937-től 1957-ig megismertek.) Az 1960-as évekig a magyarországi energiatermelés bázisát a szénbányászat jelentette. A szénhidrogének részaránya a hazai energia-felhasználásban 1960-ban még mindössze 22% volt, de folyamatosan növekedett: 1965-ben 28%, 1970-ben 43%, 1975-ben 57%. 1965-ben a magyar gazdaság energiaforrásainak 31%-a, 1970-ben 37%-a származott im-

Export-bitumen töltése tankautóba a Zalai Kőolajipari Vállalatnál (1956)

Az 1960-as években is használtak fából készült hordókat gépszir tárolására

A szőnyi atmoszférikus üzem

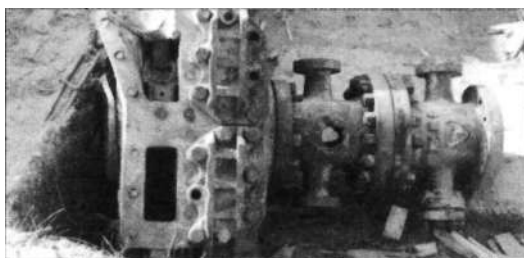
portból. Kőolaj-behozatalunk 1970-ben már meghaladta a 4 millió tonnát.

1959 és 1980 között kőolajtermelésünk kétszeresére (1 millió tonnáról 2 millió tonnára), földgáztermelésünk több mint húsz-szorosára (0,3 milliárd m³-ról 7,0 milliárd m³-re) nőtt. Jelentős változás, hogy az 1970-es évtizedben a magyarországi szénhidrogén-termelés súlypontja a Dunántúlról végérvényesen az alföldi területre helyeződött át. (Az 1970-es évek második felében a hazai kőolajtermelés közel felét már az algyői mező adta.) Az új mezők feltárása mellett a termelés folyamatos szinten tartásához nagymértékben hozzájárult a különféle olajkihozatali növelő eljárások (víz- és CO₂-besajtolás stb.) alkalmazása a régebbi mezőknél. A fejlődés alapját - a jól működő termelési szervezet mellett - nem kis mértékben a szénhidrogénipari tudományos kutatásfejlesztés, valamint az olajbányászati szakemberképzés biztosította.

Az 1990-es években az OKGT átszervezésével és a privatizációval újabb jelentős változások történtek a hazai szénhidrogéniparban: 1991-ben létrejött a Magyar Olaj- és Gázipari Részvénytársaság (MOL), amely rövidesen

Európa egyik vezető, integrált olaj- és gázipari részvénytársasága lett.

Az államosításoktól az 1990-es évekig a magyarországi szénhidrogéniparban és -kereskedelemben alig-alig találkozhattunk nem magyar állami tulajdonú vállalatokkal. Az ezredfordulóra már ismét a sokszínűség jellemzi az iparágat, főként a kereskedelmet. Néhány társaság azok közül, akiknek üzemanyagtöltő állomásaival gyakran találkozhat az országban utazó: AGIP, ARAL, AVANTI, ESSO, JET, MOBIL, OMV, SHELL, TAMOIL, TOTAL.

A Zsana É-2. fúrás szétroncsolt kitérésátlója. A Zsana É-2. kút fúrásakor, 1979-ben a földgáz műszaki baleset folytán nagynyomással tört felszínre, majd begyulladt. Az égő kút eloltása és a kitérés megfékezése a hazai kitéréselhárítási szervezet nagy sikere volt

Az ország tíz legnagyobb földgáz-előfordulásának adatai

Sorszám	Előfordulás	Felfedezés éve	Kezdeti földtani vagyon Gm ³	Tervezett (végső) kizozatal %	Kezdeti kitermelhető vagyon Gm ³	Kitermelve 1991.01.01-ig Gm ³
1	Algyő	1965	106,407	78,8	83,838	54,445
2	Hajdúszoboszló	1958	29,411	87,0	25,584	24,258
3	Pusztaföldvár	1958	18,714	78,9	13,180	10,505
4	Üllés, mélyszint	1982	18,187	78,8	12,887	8,487
5	Szank (Szank-Ny)	1988	12,8187	84,8	8,588	8,888
6	Szeghalom	1980	10,147	88,4	8,175	8,480
7	Nagykőrű (Surján)	1984-1972	8,718	93,5	8,088	8,773
8	Lovászi	1940	8,281	87,9	4,273	4,273
9	Zsana-É	1978	5,474	88,3	4,728	3,704
10	Biharkeresztes-Kőrösszegapáti	1943-1988	5,374	70,0	3,781	8,045
1-10	Összesen		218,481	80,5	175,920	114,888
Magyarország összesen			318,773	78,1	248,088	144,725
Részarány %			88,5		70,6	78,8

Az ország tíz legnagyobb kőolaj-előfordulásának adatai

Sorszám	Előfordulás	Felfedezés éve	Kezdeti földtani vagyon Mt	Tervezett (végső) kizozatal %	Kezdeti kitermelhető vagyon Mt	Kitermelve 1991.01.01-ig Mt
1	Algyő	1965	78,283	48,0	38,485	22,785
2	Nagy lengyel-Barabásszeg-Szilvagy	1851-1958-1972	44,725	53,7	24,023	18,585
3	Lovászi	1940	21,312	38,8	8,518	8,487
4	Budafa-Kiscsehi	1937	18,728	34,8	6,835	5,418
5	Szeged	1971	9,381	41,8	3,838	3,888
6	Demjén	1954	8,882	15,7	1,421	1,225
7	Battonya-K	1978	8,581	5,8	0,518	0,488
8	Szank (Szank-Ny)	1988	8,337	28,4	2,447	2,173
9	Pusztaföldvár	1958	8,283	37,3	2,345	2,144
10	Kiskundorozsma	1984	5,813	38,1	1,481	8,531
1-10	Összesen		208,575	38,4	78,305	83,884
Magyarország összesen			283,385	35,8	83,858	71,181
Részarány %			78,4		84,7	88,5

Molnár László

Az ortaházai zsebfinomító építése

A falu földrajzi elhelyezkedése

Ortaháza Zala megye délnyugati részén, a Berek- és Cserta-patakok - eróziós - völgyének találkozásánál, a völgyet délről szegélyező szelíd dombok peremén települt. 15 km-nyire Lenti-től, a Páka és Gutorföldre közti országút mellett, félúton. A falu központjában ágazik el az út Nova felé. Az említett völgy északi oldalán van a falu vasúti megállója a Zalaegerszeg-Rédcis vonalon.

Szomszédai: északról Csertalajos, keletről Gutorföldre, dél-nyugatról, nyugatról Páka, míg észak-nyugatról Kiszsziget.

A falutól keletre lévő homokbányából az emberiség történelme előtti időkből származó állatmaradványok (csontok) kerültek elő. A falu határában ismert régészeti lelőhelyek nem találhatóak. Okleveles adatokból ismert Bol vagy Boly falu, amely Orthaháza határában található. Ennek pontos helye nem ismert. Nevét a Boli erdő őrzi. Szájhagyomány révén ismerjük a „Pincehegyhát” nevét, erre a későbbiekben még visszatérünk.

A ma két-, korábban egyutcás település a Göcsejre jellemző szeres településformából alakult ki. A falut három szer: a Koczfán-, Mikola- és Vajmischer alkotta.

A település nevének eredete

Bizonytalan eredetű személynévből származik a nyelvészek szerint. Paizs Dezső az „irt” ige régi ort alakjából - az ó képzővel (ortó) alkotott személynévből származtatja. Az Orta (tulajdonképpen „irtó, erdőirtó”) személynévként és a birtokos személyraggal ellátott ház (lakóhely, otthon) főnévként az összetétele - írja Kiss Lajos. Fenti nyelvi értelmezés magyarázatot ad a név lehetséges keletkezésére, de megnyugtató választ mégsem ad arra, hogy egy idetelepült telepes után kapta a nevét, vagy írtás faluról van-e szó.

A település vázlatos története a középkorban

A falu első említése 1389-ből származik. A Bánffy család birtoka volt 1644-ig, majd Nádasdy, végül Eszter-

házy tulajdonba került, és maradt 1945-ig. A török által elpusztított falut 1695-ben telepítette be az Eszterházy család. Az akkori telepesek szinte valamennyiének él le származottja ma is a faluban.

A falu és az olajipar

Ortaháza és a Trianon utáni magyar kőolajtermelés megindulása - bár ez kevesek előtt ismert - összekapcsolódott egymással.

„1937. április 11. A budafai 2-es (Budafa-pusztai) fúrás megkezdése. 1937. november 21-én kezdett olajat termelni a budafai 2-es fúrás 1204-1208 és 1169-1178 m mélységből 10 mm fúvókán napi 62-65 köbméter benzines olajat és 10 300 köbméter gázt.

1937. december 16. Az első magyar olajvonat elindult Orthaházáról Budapestre, Bornemisza Géza iparügyi miniszter jelenlétében.”

Az első olajvonat az ortaházai vasúti töltőn
(1937. december)

Ezeket a tömören megfogalmazott mondatokat Papp Simon vetette papírra Életem című önéletrajzában.

1937-ig azonban rengeteg dolognak kellett történnie. Az ország az I. világháborút követő békekötések következményeként, az elcsatolt területekkel nemcsak ásvány-, hanem szénhidrogénbányáit is elveszítette. A megmaradt országrészekeken addig alig folyt ilyen irányú kitermelés, vagy akár csak kutatás is. A megváltozott körülmények, kedvezőtlen gazdasági viszonyok közt újra kellett indítani a szénhidrogén-kutatást, és -termelést. Ráadásul abban a tudatban, hogy az új országhatárokon

belül egyetlen reményt keltő terület sincs. 1921-től az Anglo-Persian Oil Company magyar leányvállalata folytatott kutatásokat a Dunántúlon, de eredménytelenül. Tette ezt abban a tudatban, hogy geológusai a muraközi szénhidrogéntelegekhez kapcsolódónak tartották a délzalai dombságot. 1923-ban kutatófúrást is mélyítettek Budafán, de eredménytelenül (Budafa 0-ás). (A fúrás helyén emelt emlékmű a Budafapusztai arborétumban található.) 1927-ben a cég kivonult az országból.

A Budafapuszta-2. kútból ömlő olaj
(1937. november 20.)

A hazai kutatások egy ideig szintén eredménytelenül folytak. 1933-ban az Alföld északi peremét kezdték kutatni. Kutatásait 1937-ben siker koronázta. 1933-ban az amerikai-angol érdekltségű European Gas and Electric Company kutatási jogot szerzett a Dunántúl egész területére. A vállalat tőkeerős volt, ezért korszerű technológiát tudott felvonultatni, aminek eredményeképp Mihályiban (1934) szénsavat, Görgetegen (1936) és Inkén (1936) olajnyomokat találtak. A Budafapuszta határában mélyített B-1 jelű fúrás, biztató olajnyomok mellett, jó minőségű földgázt talált. A B-2 jelű kút fúrása szeptember 29-én fejeződött be, és november 21-én kezdett olajat termelni. Ennek a kútnak a jövőre nézve is biztató eredményeire alapozva alakult meg az European Gas and Electric Company (EUROGASCO) jogutódaként, 1938. július 15-én a Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság (MAORT).

A B-2. kút termelésbe állítása a kutatók sikerén és örömén túl gondokkal is járt. A kőolaj-finomítók ugyanis mind távol voltak Zalától. Lázás ütemben kezdődött a tervezés és szervezés a kőolaj elszállításának megoldására. A szállítást leggyorsabban és leggazdaságosabban vasúton lehetett volna megoldani. Erre meg is volt a lehetőség. A vállalat gazdasági és műszaki szakemberei

több gazdaságossági számítást is végeztek. Ezeket az alaposabb megértés érdekében teljes egészében közöljük.

„Olajszállítás a vasútállomásokig.

Olajszállítás B-2-től Csömödérre.

Lehetőségek:

1. Csővezeték B-2-től Csömödér vasútállomásig.
2. Csővezeték B-2-től Lasztonyáig, Lasztonyától Csömödérig szállítása az Esterházy kisvasúton tankkocsikban.
3. Csővezeték B-2-től Törösznekig, Törösznekítől Csömödérig szállítása az Esterházy kisvasúton tankkocsikban.
4. Szállítás tankautókon B-2-től Csömödérig.

1. Csővezeték B-2-től Csömödérig. Legolcsóbb megoldás a B-2-től Csömödérrel összekötő, egyenes irányban lefektetett, cca. 11 km hosszú, 3,1/2"-os csővezeték, ennek lefektetése és az igénybevett területekért fizetendő kártérítés összege, kb. P. 160 000 - azaz P 8/100 kg-os eladási nyersolajárat véve alapul, 200 vagon olaj ára. A Csömödér és B-2 közötti 121 m-es magasságkülönbség jól kihasználható az olajszállításnál. A vezetékcsövek szállítási határideje cca. 6 hét.

2. Csővezeték B-2-től Lasztonyáig, Lasztonyától Csömödérig kisvasúton tankkocsikban.

A csővezeték hossza cca. 3 km lenne, összköltsége hozzávetőleg 43 000 P. Lasztonya-magasságkülönbsége 105 m.

Lasztonyától Csömödérig rendelkezésre állna a herceg Esterházy-féle kisvasút. Ez jókarban tartott, fa szállítási sára használt erdei vasút, alépítménye kifogástalan, nyomtávolsága 76 cm. Kocsiparkja: 2 db gőzmozdony és 38 db 7 t teherbírású gerenda alvázú kocsik. Egy mozdony napi 4 fordulót tesz meg 19-20 kocsival. Olajszállításához a kocsikra prizmatikus, kb. 6 köbméteres vastartályok volnának szerelhetők. A tartályok szélessége 1,5 m lehetne, hossza 4 m, egy tartály súlya kb. 1 tonna, ára P 800 volna. A kisvasúton a jelenlegi szállítás költsége 30 f/km. A Lasztonya-Csömödér, kb. 11,5 km-es vonalon ez P 0,34/100 kg-os szállítási költségnek felel meg (nagyvasúton 35 km-en ugyanennyi a szállítási díj). Feltehető, hogy az Esterházyaknál némi fuvardíjmérséklet elérhető. Erre való tekintettel az üres tartályoknak Csömödérről Lasztonyára való visszaszállítási költségét is elhanyagoltuk.

3. Csővezeték B-2-től Törösznekig, Törösznektől Csömödérig szállítás kisvasúton.

Ebben az esetben a Váliczka-pataktól a fúráshoz vezető, 106 m szintkülönbségű vezeték használatnak olajvezetékül, megtoldva egy kb. 600 méteres darabbal a vasútig, és a kisvasúti szállítás a Törösznek-Csömödéri kb. 7,5km-es vonalra rövidülne. Ezen szakaszon a szállítási költség P. 0,23/100 kg-ot tesz ki.

4. Tankautó szállítás Lispétől Csömödérig.

Feltételezi a tervezett út sürgős megépítését. Egy 5 köbméteres tankautó beszerzési költsége ráépített szivattyúval együtt P 33 700 (ilyen autót szerzett be a magyar állam Bükszékre). Az eddigi tapasztalataink szerint a teherautószállítás költsége 5 tonnás kocsinál kb. P 0,07/km, ami a kb. 1 km-es úton, oda-vissza menet számítva P 0,16/100 kg szállítási költséget jelent. Egy autó megtehetne napi 6 fordulót (= 3 vagon)."

Számításokat végeztek egy Nagykanizsai állomásra kiépítendő csővezetékre is. Mivel ez később ugyan kihatással lesz az Ortaházai töltő sorsára, de jelen pillanatban nincs, ezért ezt elhagytuk. Továbbá ugyanígy tettünk a MÁV-árszabásokkal is. A többi adatot azonban közöljük: „Csömödérnek és Nagykanizsának az egyes finomítóktól való távolságait és a szállítási költségeit az alábbi táblázat mutatja. Mivel Csömödér állomás mellékvona-

nalakra a vagonok kb. 2 nappal gyorsabban futnának, ami a tartálykocsi bérletében volna megtakarítás. A Nagykanizsa-Budapest vasútvonal kedvező volta kettős megtakarítást jelent a szükséges vagonok bérösszegében. Először, mert az 5 napos Nagykanizsa-Budapest fordulóval szemben a Csömödér-Budapest, vagy Csömödér- Almásfüzitő forduló 7-8 napig tartana, másodsor, mert a csömödéri mellékvonalon csak 10 tonnás kocsik közlekedhetnek. Tizenöt vagonos, azaz 150 tonnás vagon kellene bérelni évi P 68 000-ért, a csömödéri vonalon evvel szemben 105-120 db 10 tonnás vagon évi P 143 000-164 000-ért. A megtakarítás 52-58,5 %, azaz 15 vagonos napi termelésnél kereken évi P. 75 000-96 000, 10 vagonos napi termelésnél kereken évi P. 50 000-64 000, 5 vagonos napi termelésnél kereken évi P. 25 000-32 000.

A Magyar Vasúti Forgalmi Rt.-től nyert értesülés szerint az olajtermelés közgazdasági fontosságára való tekintettel a MÁV-nál kb. 20%-os fuvardíjkedvezmény könnyen el volna érhető. A MÁV-val kötendő refakciós (díjkedvezmény) megegyezésben egy bizonyos minimális évi szállítandó mennyiséget kellene garantálni. A bruttó szállítási költségek egy fordulóra a következőképp alakulnak:

	Távolság km	Nettó fuvar- ktség P.	Fuvarlevél illetékek P.	Vagonbérlet biztosítás fenntartás P.	Bruttó fuvar költség P.
Csömödér-Almásfüzitő	224	125.-	5.-	30.-	160.-
Nagykanizsa-Almásfüzitő	248	155.-	5.-	25.-	165.-
Csömödér-Budapest kikötő	298	155.-	5.-	30.-	190.-
Nagykanizsa-Budapest	247	155.-	5.-	25.-	163.-

lon fekszik, a Csömödér-Almásfüzitő és Csömödér-Budapest közötti vasúti összeköttetés nem jó. Ennek a bérebeendő tartálykocsi mennyiségére van befolyása. Ugyanis mindkét vonalon kb. 7-8 napot kellene egy fordulóra számítani, beleszámítva a megtöltés és kiürítés idejét is, ami azt jelenti, hogy a bérebeendő vagonok száma kb. 7-8 szorosa a napi termeléshez szükséges vagonok számának. Ezeket a vonalakon egy kocsi havonta kb. 4 fordulót tudna megtenni. Evvel szemben a Nagykanizsáról kiinduló fővo-

Nagykanizsáról mindkét nagy finomítóhoz P 1,63/100 kg volna a bruttó fuvar költség.

Összehasonlításképp megemlíthető, hogy Schenker cég adatai szerint a román olaj fuvar költségei vasúton Ploestitől Lökösházáig P 1,78/100 kg. Lökösházától Budapestig pedig P 1,25, összesen P 3,03/100 kg. Hátján Giurgiu-Budapest fuvar költsége P 3,20/100 kg, plusz 0,30 Vaskapu illeték, összesen P 3,50/100 kg.

A bükszéki olajat a furástól kincstári tankautó szállítja a 26 km távol lévő Parád vasútállomáson felállított

tartályba. A Parád-Budapest 143 km távolságon a nettó szállítási költség P 0,92/100 kg.

B-1 olajának szállítása Csömödérre.

Jelenlegi készlet: kb. 150 köbméter. Átlagtermelés a rendes furáshoz felhasznált gázmennyiségből 15 bbls., 23701. A napi termelés leszállításához napi: 4 db 600 literes hordó volna szükséges, mivel azonban a hordók csak a leszállítást követő nap kerülnek vissza Csömödérre, ennek kétszerese: 8 hordó kell. 1 db 6001 űrtartalmú hegesztett, belül horganyzott vashordó ára: P 123, 4-25 db-ra a szállítási határidő' cca. 3 hét. A kb. 250 hordót kitevő készlet leszállítására kellene - napi 6 hordóval 40 napi leszállítást feltételezve - 12 hordó. Az összes hordószükséglet így 20 hordó volna, P 2460 árban.

1. Fuvarozás szekéren Törösznekig, onnan kisvasúton Csömödérig.

A szekéren való fuvarozáshoz legjobban illő 6001 űrtartalmú hordókat választva: 1 hordó súlya üresen cca. 150 kg, olajjal tele cca. 700 kg. Szállítási költségei a következők volnának:

Szekérfuvar Törösznekig P 1,25/100 kg, P 8,75.

Törösznek-Csömödér kisvasút 0,25/100 kg 1,61.

Csömödéren átrakás 0,10/100 kg 0,70.

Üres hordó vissza, kisvasúton: 0,25/100 kg 0,35.

Üres hordó vissza szekéren 1,25/100 kg 1,88.

Összesen: 13,29, azaz 100 kg olajra P 2,46.

Ebben a kalkulációban a szekérfuvarra egy átlagárát vettünk, a fuvar költség az út állapota szerint P 1,00 és P 1,50 között mozog 100 kg rakományig. Átlag naponként 10 szekér állana Szentadorjánon rendelkezésre, azaz a leszállítható napi mennyiség átlag napi 1 vagon. Egy szekér 2 fordulót tud megtenni naponként.

Dinda mérnöktől nyert információ szerint a szállítást szerződésben kiadni megfelelő vállalkozó hiányában nem lehet.

2. Autófuvarozás állandó jó idő esetén: 5 tonnás teherautón 600 literes vashordókban, oda-vissza menet számítva P 0,16/100 kg bruttó költséggel. 100 kg olajra kb. P 0,20/100 kg szállítási költség esnék. Ehhez jönne egy 5 tonnás teherautó beszerzési költsége és amortizációja, mely autó a fúrásnál és szállítási célokra is jól kihasználható lenne. Hordókban való szállítás esetén a hordókból a vasúti tartálykocsikba való töltésre kézi hajtású, kis nyersolajszivattyú volna beszerezhető, melynek teljesítménye 1500 liter/óra, azaz egy 10 ton-

nás vagon 7 óra alatt megtölt (elektromos áram Csömödéren nincs, motorikus meghajtás pedig olajszivattyúzásra az állomáson tilos). Egy ilyen szivattyú ára targoncára szerelve P 142 raktárról kapható. Kezeléséhez két napszámásra volna szükség.

Napi 8-10 vagon olaj elszállítására Csömödér állomás jelenleg is alkalmas. Nagyobb olajmennyiség esetén megfelelő rakodóvágány építése lenne szükséges.

Az olajvidéket meglátogató kormányzó fogadása a Csömödéri pályaudvaron

A nyersolajnak a vasúton vagon-tételben, de vashordókban való szállítása a tartálykocsikban való szállítási költségeknek kb. kétszeresébe kerülne. Így Csömödér-Almásfüzitő vonalon, míg a tartálykocsikban való szállítási költsége 100 kg nyersolajra P 1,60 addig vashordókban kb. P 3,00 volna. Azon kívül aránytalanul megnőne a szükséges hordók száma."

Mint láttuk töltőállomásnak Csömödért szemelték ki, ahol az Eszterházyak fűrészüzemének iparvágánya is volt, és ide kisvasúton, kocsira szerelt tartályokban is szállíthaták volna az olajat. Az 1937. november 29-ei heti jelentésben, magyarázatot is adva, azt olvashatjuk, hogy a töltőállomás Ortaházán lesz.

„A munka, folyamatban van, tovább építve egy 3"-os olajszállító vezetékét a vasúti szállító (tank) kocsikhoz Ortaházára, Csömödértől északra. Várhatóan december 8-ra lesz kész. A terminál megváltoztatására (vasúti tankállomás) volt szükség, mert a vasúti kitérő Csömödémél az Eszterházy-birtokhoz tartozik, és azok nem tudták garantálni azt, hogy a társaság folyamatosan tudja használni, mivel időnként sok fát rakodnak ki. A vezeték így 1 kilométerrel hosszabb, de leginkább az

Eszterházy-birtokon vezet, amely megkönnyíti megszerezni a szolgalmi jogot." Ortaházán egy kitérőt bérelt az EUROGASCO a MÁV-tól. Ezt a kitérőt a szilvágyi erdők fájának berakodására használták. Novától Ortaházáig keskenynyomtávú lóvasúton szállították a fát. Erre így emlékszik egyik szemtanú:

„1932-től 5 évre, kitermelésre megvették az erdőt. Az öt év éppen letelt, arra levágták az erdőt, már a kisvasutat föl is szedték. Úgy volt, hogy már kezdik felszedni a nagy vasutat is, (amikor) megtalálták az olajat. Itt egy kitérő volt, hat kocsi fért rá..., volt itt egy irodaépület is, abba lakott a telepőr is. Szoba, spájz, konyha volt. Megvették azt is irodának. Akkor hozták a tartályokat, ezeket a 60 köbméteres tartályokat. Mindjárt lett munkalehetőség. Csinálták a töltőállomást. Fuvar is volt bőven. Földalatti vezetéken jött az olaj. Mikor megtalálták az olajat, két nap alatt kimértük a vezetéket, és 24 óra alatt eltűnt a vezeték a föld alá. 1 pengőt fizettek 1 méter árokért. Abban az időben 1 pengőt, hát az akkora pénz volt, hogy az nagy pénz volt..., éjjel viharlámpánál ásták a sáncot, mer időre meg kellett lenni, úgy hogy 24 óra alatt eltűnt a vezeték egész Kerettyéig.

A november 29-e és december 6-a közti időszakról ezt találtuk a heti jelentésekben:

December 6. „A 7km hosszú, 3"-os vezeték fektetése a kúttól a vasúti töltőállomásig folyamatban van, és a vezetéknek előreláthatóan december 15-re működnie kell.", majd egy hét múlva: „További tároló kapacitás (tartály) került üzembehelyezésre a B-2 kúton, és a vezeték a B-2 kúttól az ortaházi vasúti töltőállomásig december 15-én kerül kipróbálásra (tesztelve). A töltőállomáson 1 db. 420 »barell«-os tank került elhelyezésre, és további 2 db 420 bbl-es tank kerül elhelyezésre ugyanazon a helyen ezen a héten.

December 16-án miniszteri látogatásra került sor a Lispei (zalai) olajvidéken. A delegációt Bornemisza Géza iparügyi miniszter vezette. A kíséretben ott volt Horthy István, az Állami Vasgyárak Rt. vezérigazgatója is. Az eseményről külön jelentésben számoltak be a központnak: „A delegáció (társaság) folytatta a bejárást a B-3 kúton keresztül Lispéről Törösznekre mezőgazdasági kocsikon (lovasszekér), onnét kisvasúttal Csömödérre, ahol egy diesel kocsi (vasúti) várta a társaságot a fővonalon (vasúti). Akkor Ortaházára mentek. Amikor megérkeztek, a vezeték okkor kezdett működni. A víz, amit a vezeték próbájához használtak, már folyt,

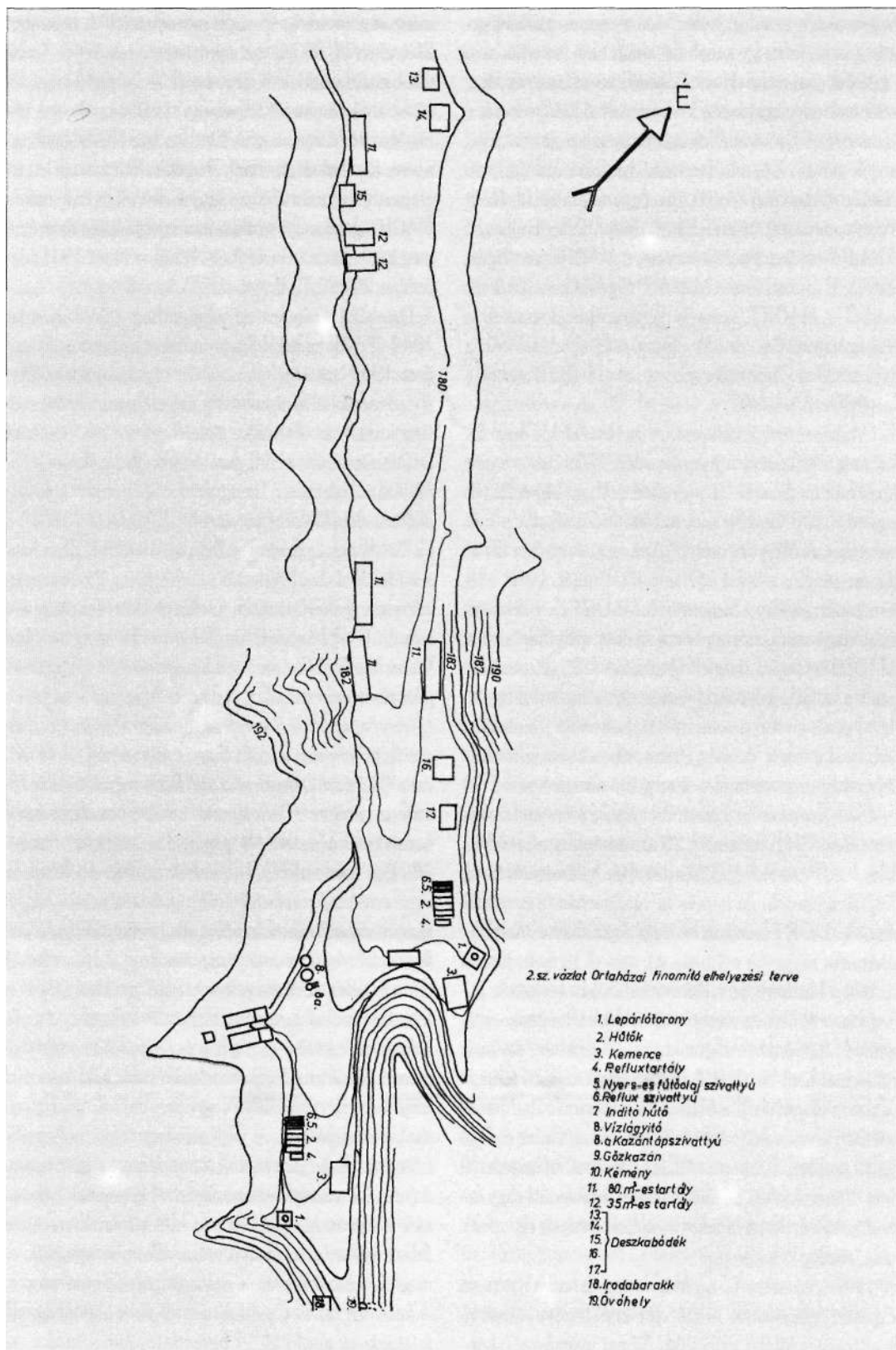
és hamarosan olaj követte. A delegáció jelentős ideig szemlélte, és elégedett volt, hogy a szállítás megindult. A következő megálló Zalaegerszeg volt, ahol vacsora volt a miniszter tiszteletére a »falu«-város által szervezve. Ruedemann, Bannantine és Papp urak meghívást kaptak, hogy csatlakozzanak a társasághoz a miniszter külön kocsijában Budapestre, de Bannantine úrnak Mihályiba kellett menni, dr Papp pedig vissza akart térni Nagykanizsára. Ezért csak Ruedemann úr tudta elfogadni a meghívást. A vonat Budapestre este 10 órakor érkezett. "Ehhez még idézzük Papp Simont: „A fúróluk(tól) egy 13,5km hosszú, 3hüvelyk (89-78 mm) csővezeték, és megfelelő töltőpadot is kellett építeni Ortaházán." "Négy nappal később ez szerepelt a heti jelentésben: „Budafapuszta-2. Termel és szállít olajat az ortaházai vasúti töltőhelyre, tovább szállításra a finomítóba. A 3"-os vezeték, amely a B-2 kifolyó tartálytól az ortaházai töltőállomásig vezet, tesztelésre került, és az első olaj december 16-án volt átszivattyúzva. December 20. óráig 1609 hordó került átszivattyúzásra Ortaházára. Ebből a mennyiségből 1178 hordó (barrel) tartálykocsikon Almásfüzitőre a Vacuum finomítójába

Az olajvonat indítására összegyűlt ünneplő közönség

lett elszállítva. A harmadik 420 bbl-es kifolyó tartály felállítva a Budafa-2 kúton, és 2 db 420 bbl-es tartály felépítésre került a tartálykocsitöltőnél Ortaházán."

A községi iratokban 1938 során két alkalommal szerepel olajra vonatkozó adat. A körjegyzőség megszüntetésére tett indítvány elleni tiltakozás indokaként, a márciusi ülésen ezt hozta fel a képviselő-testület: „... abba a szerencsés helyzetbe kerültünk, hogy a Lispe-Szentadorjáni olajkutakból termelt olaj tároló és elszállító állomása a községünkben van." December 23-án az ortaházai Legeltetési Társulat és a Magyar Amerikai Olajipari Rt. között létrejött 1 éves haszonbérleti szerződést

2.sz. vázlat Ortaházi Finomító elhelyezési terve

- 1. Lepárlótorony
- 2. Hátók
- 3. Kémence
- 4. Refluxtartály
- 5. Nyers- és fűtőolaj szivattyú
- 6. Reflux szivattyú
- 7. Indító hűtő
- 8. Vízlevegőtű
- 8.a. Kazántápszivattyú
- 9. Gőzkazán
- 10. Kémény
- 11. 80 m²-es tartály
- 12. 35 m²-es tartály
- 13.
- 14.
- 15. } Deszkabódék
- 16.
- 17.
- 18. Irodabarakk
- 19. Övőhely

hagyta jóvá a testület. A szerződés nincs meg a körjegyzőség iratai közt, így annak tartalmát nem ismerjük.

1938. június 15. Horthy Miklós kormányzó és kíséretének látogatása Lispen. A kormányzó különvonatát a Csömödér-Páka vasútállomáson magas rangú személyiségek várták. Köztük: Bornemisza Géza iparügyi miniszter, Petneházy Antal iparügyi államtitkár, Róth Károly miniszteri osztályfőnök, Ralph Peter Bolton, a MAORT elnöke, Paul Rudeman, a MAORT vezérigazgatója, Papp Simon, a MAORT főgeológusa. Csömödérből a MAORT személy gépkocsijaival utaztak a lispei olajmezőre. Annak alapos megtekintése után a gépkocsikkal Ortaházára mentek, ahol megtekintették a tartálykocsik töltését.

Ortaháza, mivel mellékvonal mellett feküdt, nem felelt meg a vállalat elvárásainak, ezért 1939-ben - a már korábban tervbe vett - Újduvar vasútállomásig építettek egy, napi 100 vagon kőolaj továbbítására alkalmas csővezetékét. A Magyar Királyi Államvasutak közben 50%-kal megemelte a hazai kőolajszállítási díját. Ezért - itt ismét idézzük Papp Simont - A MAORT és a kereskedelemügyi minisztérium nem tudott megállapodni a MAORT számára még elfogadható vasúti díjazásban, ezért a vállalat a csővezetékes szállítás mellett döntött, így a vasút elesett az olajszállításból eredő jövedelemtől. Sem a vasút, de még a szakemberek sem számítottak a magyar olajtermelés ilyen gyors növekedésére.

Újduvartól a csepeli Shell finomítóig kiépített kőolajvezetéken 1941. november 28-án indult meg a szállítás. Ekkor már az ország hadban állt. Bár határainktól távol folytak a harcok, de hatása az olajiparban is érezhető volt. A MAORT azonban nem politizált (ha az üzletpolitikát nem nevezzük politikának), hanem termelt. Ehhez azonban korszerű termelő berendezések kellek, pl. nagy teherbírású, és nagy önsúlyú Mack tehergépkocsik, amiket a törvényhatósági utak, és a rajtuk lévő favázás hidak már nem bírtak el. Az iratok közt található térkép-vázlaton megjelölték a Mack tehergépkocsik által használandó útvonalakat, és hidakat, Kerettye, Dobri és Páka térségében. Ezekre a vállalat úthasználati engedélyt kért. Ennek fejében a fahidak helyére mindenütt nagy teherbírású vasbeton hidakat építettek, melyek egy része még jelenleg is megvan.

1941. december 13-án Magyarország hadat üzent az Egyesült Államoknak. A MAORT ettől kezdve - jogilag - ellenséges földön működött. Német nyomásra, a kor-

mány utasítására az iparügyi miniszter 1941. december 20-án kelt 79.997/II. sz. rendeletével a MAORT kincstári használatbavételét rendelte el. A MAORT működését ez által szüneteltették, és egy új vállalatot hoztak létre „MAORT Üzemek a M. Kir. Kincstár Használatában” néven. Ez által az államnak közvetlen beleszólása lett az olajtermelés alakításába. Annak mértékét már nem a MAORT gazdasági érdekei, hanem a politika határozta meg a következő évtizedben. Az új vállalat 1941. december 20-ától 1945. január 20-ig működött.

Ortaháza számára az olajiparhoz való kapcsolat 1944-ig csak az ott dolgozó néhány férfira korlátozódott. 1944-ben azonban ismét fontossá vált a település. A hadvezetés a hadi helyzet ismeretében szükségesnek látta kisebb, az ellenséges légiere elől jobban elrejthető kisfinomítók, ún. zsebfinoztók létesítését. Ilyenek felállítására valamennyi magyarországi finomító és kőolajtermelő vállalatot kötelezték. A MAORT Üzemek a M. Kir. Kincstár Használatában vállalatot két ilyen finomító felállítására kötelezték. 1944. július 21-én a megvalósítás gyakorlati része is elkezdődött. Az alábbiakban dr. Gráf László Papp Simon vezérigazgatónak a Weiss Manfréd Gyárban tett látogatásáról e tárgyban írt jelentését ismertetjük: *„A Weiss Manfréd Gyárban a (nyersolajlepárló) berendezést Czákó főmérnök úr ismertette, röviden azután meg is tekintettük. A W. M. ezt a kis lepárlóberendezést az 1930-as évek tájékán készítette, amikor a fűtőolajárak emelkedtek. Üzemben a berendezés nem volt. A meglévő készülék két részből áll: Egy hatemeletes ki forralókazánból, melyben az egyik emeletről a másik emeletre folytatódóan lefolyó nyersolajat a forralókazánban elhelyezett gőzkigyók melegítik fel. A gőznyomása maximálisan 7 atü. lehet. A felmelegedés következtében távozó nyersolajgőzök a forralókamránál összeköttetésben lévő Raschig-gyűrűkkel telt deflegmátor-toronyban (a lepárló berendezésből távozó gőzök részleges kondenzálására alkalmas eszköz) lesznek rektifikálva (egyetlen művelettel végzett szakaszos lepárlás), és vagy a torony felső, vagy pedig középső részén vezethetők a konderzerbe (gőz cseppfolyósítására szolgáló berendezés). A konderzer azonban már hiányzik, mert időközben más célokra használták fel. Az egész berendezés idomvasállványon nyugszik, és meglehetősen rozsdás, és elhanyagolt állapotban van. A készülék rajzát Czákó főmérnök úr a napokban vállalatunknak megküldi. A berendezés kapacitására vo-*

natkozólag Czakó főmérnök úr úgy informált bennünket, hogy a berendezéssel naponta lő waggon nyersolajat lehet lepárolni, a berendezés ára tekintetében pedig úgy nyilatkozott, hogy az az egész berendezés súlyától fog függeni. Véleményem szerint a berendezés megvásárlásának kérdésével érdemes foglalkozni, tekintve a nehéz beszerzési viszonyokat, bár a készülék nagyon primitív, technikailag nem teljesen kifogástalan megoldású módszerrel dolgozik, és csak meglehetősen tág minőségi határok között mozgó benzint lepárlására alkalmas. Mivel ugyanis a készülék csak gőzzel fűthető, és mivel a gőz hőmérséklete maximum cca. 180 °C lehet, a berendezést csak benzint lepárlására lehet alkalmazni. A nyert benzint úgy az üzemünkben, mint a gazolinhoz keverve, vagy esetleg mint motorkő-benzint eladni a mai viszonyok között könnyen tudnánk értékesíteni, tekintve, hogy 1 kg benzint feldolgozásakor a tiszta haszon kb. 50 fillér, a készülék ára rövid időn belül amortizálódhatna. Az üzembe helyezéshez szükséges armatúrákat, szivattyúkat, kondenzert és tartályokat üzemünkben könnyen el tudnánk készíteni. Tudomásunk szerint a berendezés után a Nyírbogdányi Petroleumgyár Rt. (szintén kisfinomító felállítására kötelezett vállalat) is érdeklődik, ezért a megvásárlás irányában a lépéseket mielőbb meg kellene tennünk."

A berendezés, a jelentés alapján annyira elfogadható volt a vállalat részére, hogy még aznap elment a levél a Weiss Manfred Acél és Fémművek Rt. részére: „... van szerencsénk közölni, hogy a t. Cím telepén tárolt nyersolajlepárló berendezésnek részzeit, nevezetesen melegítő kazán, kipároló torony és tartó-vasszerkezetet szeretnénk megvásárolni. Igen tisztelt Czakó főmérnök uruk közlése szerint a berendezés többi részei nem készültek el, de az előállításához szükséges rajzok rendelkezésre állanak. Tisztelettel kérjük, hogy a megtekintett berendezésnek eladására vonatkozólag árajánlatot szíveskedjenek beküldeni, valamint kérjük úgy a meglévő berendezés, mint az eddig le nem gyártott részek műszaki rajzait, esetleg számítását mielőbb hozzánk beküldeni. A megtekintett berendezést akár a jelenlegi felszerelt állapotban, akár pedig leszerelve, telepükön vagonba rakva vásárolnánk meg. Előbbi esetben saját személyzetünkkel végeztetnénk a leszerelési és berakást munkálatokat.

Az ajánlatot és rajzokat kérjük mielőbb beküldeni, és vagyunk kiváló tisztelettel

MAORT Üzemek a M. Kir. Kincstár Használatában"

Augusztus 31-én Dinda János igazgató engedélykérelemmel fordult a Magyar Királyi Iparügyi Minisztérium XVII/a szakosztályához, két kisfinomító felépítésének engedélyezésére.

„A MAORT Üzemek a M. Kir. Kincstár Használatában cég dr. Köhler-től rövid úton vett értesülés szerint két db. á cca. 12 vagon napi teljesítményű kis finomítóval bekapcsolódik a nyersolaj-finomításnak légő célból való decentralizálási programjába.

Dr. Köhler az általunk e célra javaslatba hozott helyek közül 2 helyet tartott legmegfelelőbbnek. Az első hely azonos a m. kir. lp. Min. XVII/a szakosztály által 1942. XI. 17-én jkv.-ben bizottságilag engedélyezett 2 telephellyel, mely villamos csőközpont felállításának célját szolgálta volna Páka község közelében. Ez a hely azáltal, hogy a fenti rendeletben engedélyezett 1 telephelyet választottak a centráló (erőmű) céljaira, felszabadult, és így az egyik kis finomító céljaira igénybe vehető lenne. * A 25 000-es méretarányú mellékelt térképen, mint 2. sz. települési hely van jelezve. A második hely újudvari tartálytelepüktől cca. 1,5 km távolságra, Morgánymajortól északnyugati irányban húzódó völgy két vízmosásában lenne. A vízmosások természetes szilánkvédelmet és a viszonylag igen nagy koronájú, magas fák pedig még télen is tökéletes rejtést adnak. Az egyes részeket ezenkívül még betonfalakból fokozott szilánkvédelemben szándékozunk részesíteni. A vonatkozó részletes terveket sürgősen elfogjuk terjeszteni a tek. szakosztálynak.

Tisztelettel kérünk előzetes engedélyt a munkálatok megkezdésére."

Szeptember 11-ei keltezéssel a budapesti bányakapitányság a két finomítóra az előzetes engedélyt megadta, azzal az indokkal, hogy az ellen sem az Iparügyi Minisztérium, sem a Honvédelmi Minisztérium légtalmi szempontból nem emelt kifogást. Következő adatunk egy megbeszélésről készült emlékeztető Gyulai Zoltán feljegyzéséből, melyben rögzítik, melyik cég milyen finomítót épít. „9. MAORT: 100 t/nap. Gelsesziget. Cca. 100 m 4"-os vezeték. Üzembe helyezendő október végére. Ezzel kapcsolatban teendő nincs. 100 t/nap. Ortaháza. 15 km 3 vagy 4"-os vezeték. Üzembe helyezés ideje ismeretlen. Kerettye házilag elintézi. Teendők: le-

* A centráló Tormafölde és Vényempusza közt épült meg. „Centráló”.

ellenőrizendő a kapacitás, helyszíni kiszállással megálapítandók a pontos helyek, a tengerszint feletti magasságok. Remenyik Lajossal megbeszélendő, hogy rá lehet-e egyszerűen kapcsolni a vezetékre, nem kell-e külön tartály, esetleg szivattyú. Utána Halással és velem megbeszélendő, mi csövet tudunk adni, mit kell igényelni. Következő munkaprogram ig. értekezleten megállapítandó, résztvevők: Gaál, Halász, Remenyik, Dinda.

Amikor a front elérte az országot - ezáltal a román olaj elveszett - a német hadvezetés számára rendkívül fontossá vált a magyar kőolaj. A front előrehaladtával pedig a zalai kőolaj. Vizsgálták a kisfinomítók olajjal történő ellátásának vasúton ill. csővezetéken való szállítás lehetőségét is. Folytak is ilyen irányú munkálatok, de a hadi helyzet alakulása előtérbe hozta a gelseszigeti és ortaházai finomítók megépítését. A hadsereg egyre nagyobb termelésre ösztönözte a termelőket és a finomítókat. Ezt az igényüket megismerhetjük Papp Simonnak az 1944. október-decemberi eseményeket összefoglaló jelentéséből: „November 28-án Szakvály Emil iparügyi miniszter és dr. Köhler német megbízott elrendelték, hogy a Fanto, Magyar Petrolipar, Vacuum, Molaj, Péti, Shell, Délkárpatii, Nyírbogdányi (finomító) köteles Mária-pusztán (Százhalombatta közelében), Szentmihály-pusztánál Ercsi mellett, Süttő közelében, Kovácspatakon a Börzsönyben, Pét környékén, Vértesacsán, Felcsuton és Fönyeden olyan finomítókat megépíteni, amelyek képesek naponként 5200 tonna nyersolajat feldolgozni. Ez a mennyiség 2,5-szerese a jelenlegi nyersolajtermelésnek. Ennek a tervnek a keresztülvitelére 3 km 4"-os, 66 km 6"-os és 23 km 8"-os olajvezeték kellett volna építeni. Csőanyag azonban nem állott rendelkezésre. Szükség lett volna 7 db. 4, 6 és 8"-os 100 atü üzemyomású tolóra is.

Ez a rendelkezés a régi és veszélyeztetett petróleum finomítóknak az addigi helyükről biztosabbnak hitt helyre való kitelepítését célozta. A MAORT üzemeknek, úgy, mint eddig tervezte a magyar olaj-kormánybiztosság, 2 egységes desztillálóberendezést kell felállítani Ortaházán. Egy harmadik zsebfinomítót valószínűleg Újudvaron kell majd a MAORT-nak felállítani. A munkálatokat az Organisation Todt és a német Déli Hadseregcsoporthoz műszaki csoportjai fogják elvégezni. A Kerettyéről Ortaházára haladó 6 5/8"-os olajvezetéknek 1944. december 15-én üzemben kell lennie. Ezt a vezetékortaházától Salomváron és Celldömölkön át Győrre kell

kiépíteni. Ennek a vezetéknek a megépítéséhez 130-150 km csőanyagra van szükség. Ezen csőanyag egy részét Németországban kell előteremteni, más részét pedig, mintegy 40 kilométert, a kápolnásnyék-budapesti vezeték áthelyezésével kell megépíteni. Ha az újudvar-budapesti nyersolajvezeték az oroszok fenyegetni fogják, akkor a vezeték többi részét is fel kell használni az ortaháza-győri vezeték megépítéséhez.

A MAORT tiltakozást jelentett be ezen terv ellen és, ha mégis keresztülviszik ezt a tervet, akkor minden tekintetben teljes kárpótlást fog követelni.

November 29-én Szakvály Emil iparügyi miniszter arra utasította a MAORT üzemeket, hogy Kerettye-ortaházai olajvezetékhez felhasznált 15 km 65/8"-os béléscsöveket a MAORT üzemek rendeljék meg Németországban. Felhívtuk a miniszter urat figyelmét arra, hogy a mostani viszonyok mellett Németország hosszú ideig nem tud szállítani béléscsöveket. Arra is figyelmeztettük a miniszter urat, hogy ezeket az extra költségeket, sem a MAORT, sem a MAORT üzemek nem vállalhatják.

December 3. Dr. Köhler az I. G. Farbenindustrie megbízottja Berlinből leutazott Nagykanizsára, hogy Dinda igazgatóval megbeszélje a kisfinomítók, továbbá a Kerettye-Ortaháza közötti 6 5/8"-os olajvezeték építését. Együttal meg akarja tárgyalni az Ortaházáról Győr felé építendő olajvezeték ügyeit is.

1944. december 4-én a Déli Hadseregcsoporthoz Főparancsnoksága a MAORT részére a következő szövegű parancsot adta ki: A MAORT Üzemek tevékenysége olyan hadifontosságú, hogy mindennemű beavatkozást, rendelkezést és különösen igénybevételt mellőzni kell. A MAORT üzemeket a Hadseregcsoporthoz műszaki csapatai folyamatosan ellenőrzik, és zavartalan működését felülvizsgálják. Mindazokat a rendelkezéseket megtettük, amelyek a háborús tevékenységgel összefüggésben szükségesek lesznek.

A Führer parancsa szerint minden rombolás meg van tiltva. Minden olyan szükségesség, amely ellentétben van a fentiekkel, csak a Budapesten tartózkodó Lindner őrnagynak, a Déli Hadseregcsoporthoz Műszaki Parancsnokának előzetes hozzájárulásával hajtható végre.

A Déli Hadseregcsoporthoz Főparancsnokságának nevében: Főszállásmester I. A. Lindner őrnagy."

Közben Ortaházán Ziegler Vilmos mérnök, az ortaházai finomító vezetőjének irányításával megkezdődött a munka. A Kapuvölgynek nevezett észak-dél irá-

nyú völgyben földmunkával kezdődött az építkezés, majd a dorongút elkészítésébe fogtak. A német műszaki alakulat katonái motorfűrészsel vágta a fát, a román hadifoglyok hordták le a völgybe, és építették az utat. Ezek a hadifoglyok az iskolában voltak elszállásolva, míg a Kapuvölgyben el nem készültek a barakkok. Ennek az útnak a maradványai 2000-ben pusztultak el, amikor a területen fakitermelés folyt. Közben Kápolnásnyékről vasúton szállították az anyagot és a berendezést. „... román és olasz hadifoglyokból álló munkásszázadokkal megindították az ortaházai, és a morgánypusztai kisfinomítók építését...” „Az Ortaházán felállítandó finomító és vagonöltő állomás nyersolajellátását biztosítandó, Kerettye-Ortaháza között egy 6"-os és egy 4"-os csővezeték építésére kaptunk parancsot. A munkálatokat a Fonyódról áttelepített vezetéképítő csoport, a mezőkből leadott csoportok és a Todt szervezet hadifogoly osztagai végezték. A vezetéképítés december hó végére elkészült. A vezetéképítéssel egyidejűleg a Techn. Co. No. 3. és a Todt szervezet által létesített vasúti töltőállomás is elkészült. Az ortaházai finomító melletti dombtetőn a MÁVAG-gyár szerelő csoportja 1 db. 800 m-es tartály építését folytatta. Utasítást kaptunk az ortaházai 6"-os vezetéknek Zala-cséb-Rimánymajor-Körmend felé történő megépítésére. Rimánymajor mellett és Körmendtől 5 km-re egy-egy vasúti töltőállomásnak létesítésére. A töltőállomások vasúti anyagának megszerzését és a tervek elkészítését a Mot. Techn. Comp. No. 3. végzi. A létesítendő töltőállomások és az ortaházai töltőállomás mellett fából készült irodabarakok épülnek. Az ortaházai finomító és Kerettye között telefonvonal épült. E vonal kiépítésének Rimánymajor-Körmendig való folytatására is utasítást kaptunk. „Ortaháza: Folyamatban az irodabarakok építése. - Január 16-án az irodabarakok elkészült. - Az orosz erőknek a Dunán való átlépéséből kifolyólag a Köhler-dr. Ringer-bizottság, Heeresgruppe Süd-del egyetértésben, egy hadászati lag hátravezető távvezeték felfektetését rendelte el, Kerettye-Ortaháza-Rimánymajor-Körmend nyomvonallal. Ebbe a tervbe illeszkedett bele az ortaházai kisfinomító építése. A telepelyet elsősorban álcázás és szilánkvédelem szempontjából Ortaháza község északi végénél, egy erdős kis völgyben jelölték ki. A megbeszélések november kö-

zépén folytak le. A földmunkákat nov. 20-án kezdük el a 9034/1. román munkás félszázaddal. December elején a Technische Btl. 3./mot. 3. német műszaki század is bekapcsolódott a munkába. Dec. végéig elkészült: 300 fm dorongút, 14 db 80 m fekvőtartály földágya, 2-2 db lepárlótorony és hűtőcsoport falapja és 2 db kemence téglalapja. „Január 1-jétől kezdve vízvezeték és töltő vezeték fektetése, részben a távvezeték építő csoport közreműködésével. Február 6-án a tervezett finomító berendezés anyagából 22 vagon (kb 70 t) Gutorföldre érkezett. Szállítás Ortaházára. Végző tervezési munkák a Borsig cég közreműködésével. Szerelés, beépítés március 29-éig folyt. Elkészült: 2 lepárlótorony és a hűtőcsoport 100%-ig, a 2 csökemence 50%-ig, késztermékletöltőberendezés 50%-ig, kazántelep és belső vezetékálózat 30%-ig. (A hiányzó 30% anyag, úgy mint elektromos szerelvények, samott-tégla és kemencék vasanyaga igen hátráltatta a munkálatokat.) Március 30-án a Techn. Btl. 3./mot. 3. német műszaki század már nem jelent meg munkára, hanem a hadiesemények miatt gépkocsikon elvonult. Március 31-én az első orosz járőr elérte Ortaházát. Véglegesen április 3-án került orosz kézre Ortaháza. 1945. január 2-án a MAORT üzemek a Kőszegen székelő Krautsdorf korvettkapitányánál, a Német Védőerő magyarországi gazdasági ellátó tisztjénél megrendelték az Ortaháza-Körmend közti kőolaj vezeték fektetéséhez szükséges 47 000 méter csövet. A németnyelvű levél magyar fordításban így szól: „Mellékelve küldjük megrendelésünket 47 000 m 7"-os csőre. Kérjük, a rendelést a berlini Gazdasági Kutató Társasághoz szíveskedjenek küldeni. Mint a megrendelésből kitűnik, az üzlet lebonyolítását átengedjük a hamburgi Német-amerikai Petróleumtársaságnak, és kérjük a mellékelt levelet, és a megrendelés másolatát alkalomadtán elküldeni a fent megnevezett cégnek Németországba.”

Az üzemi napi jelentésekben az ortaházai szállítószokról és készletekről az első említés 1945. január 4-éről való. Szállítás a budafai főgyűjtőből Ortaháza felé:

Január 3-án	729 m ³ 604 t
4-én	61 m ³
15-én	530 m ³ 435 t
16-án	279 m ³ 230 t

17-én 326 m268 t
20-án 565 m466 t
21-én 331 m272t

25-26-án a nyersolaj készlet Ortaházán 16 t. Ortaháza ettől kezdve minden nap fel van tüntetve a géppel írt napi jelentéseken, de a szállított mennyiség ki van húzva. Február 20-ára a készlet mennyisége 3 tonnával nőtt. Február 20.-március 29-e közt a készlet folyamatosan 19 t volt. Március 30.- április 22-e közt nem készült napi jelentés (talan a háborús események miatt?)."

Közben folyt a MAORT raktárkészleteinek Németországba szállítása, és felkészültek a dolgozók, valamint családtagjaik kitelepítésére is. Magyarországon belül ekkor már több helyen - pl.: Kőszegpaty - is volt a kitelepítettek részére tábor. Összesen 2882 fő kitelepítésével számoltak. Elhelyezésüket fából készült barakkokban tervezték. Készültek is erre pontos anyag-, és munkaerő - szükséglet - számítások. A névsorban egy ortaházait találtunk: Stefán Besze (Becze István) 826. (törzsszám) KW. Führer (munkakör megnevezéssel)."

Még alig kezdődtek el az üzem építési munkái, már elkészítették kitelepítési tervét: „Ortaházai lepárló üzem Ortaháza, 1944. dec. 12-én Dinda János úrnak, igazgató bányamérnök Nagykanizsa

Üzemi kiürítési névjegyzék

Alább tisztelettel jelentem az üzemek újrafelvételénél szükséges, tehát üzemi kiürítésre tekintetbe jövő alkalmazottak névsorát:

Tsz.	Név és beosztás	Cs. tagok	Lakhely
	Zachemski Ferenc	gm. +1	Ortaháza
	Ziegler Vilmos vm.	+2	Ortaháza
	Horváth János fűrészi tv.	-	Ortaháza
1297.	Soós István fűrómester		Ortaháza
		+ 1	M. szerdahely
475.	Vajmi György tankkez.	+1	Ortaháza
5366.	Kovács István tankkez.	-	Ortaháza
3134.	Farkas István tehergkv.	+2	Lszombathely

Jó szerencsét!

ZV

Másolat: Dinda ig. úr 2 pld. (aláírás)

Szinetár m. úr 2 pld.

Ziegler Vilmos "

A háború ellenére a MAORT üzemek hivatalnokai lelkiismeretesen végezték munkájukat. 1945. február

12-én arról értesítették Ortaháza Község Közellátási Hivatalát, hogy Kiss Gyula MAORT-tisztviselő 1 pár bőrtalpú lábbeli ellátásban részesült, majd 15-én, hogy az ortaházai Antal József 1944. novemberében 1 pár bakancsot, Mentés István augusztusban 1 pár féltalpat kapott. Mindketten üzemi munkások. Február 25-én pedig az alkalmazottak január havi illetményéről készült adókimutatást küldték meg a körjegyzőségnek. Sajnos a kimutatás nincs meg."

Március 4-én a körjegyző arról számol be a főszolgabírónak, hogy körjegyzősége községeiben burgonyafelesleg nincsen, mert: „Ortaházán és környékén Kissziget-Zebecke községekben mintegy 70 MAORT-os család telepedett le, ezek mind menekültek. Nekik és az Ortaháza községben dolgozó olasz-orosz hadifoglyoknak és a zalaegerszegi hadikórháznak adományoztak 40 q burgonyát."

Vajmi András egykori küldönc és telefonközpontos elbeszélése, és a megmaradt nyomok alapján a finomító elhelyezkedéséről az alábbiakat tudjuk. A „Kapunvölgy" (lásd földrajzi nevek) a falutól keletre található. Észak-dél irányú völgy, déli végén Y elágazással. Északi végéről indulva, közvetlenül a völgy végénél balra, mesterségesen kialakított kis földplaton volt a fából készült kis irodaépület, amelyben a telefonközpont is volt. Később e helyett egy téglalapú épületet emeltek, amely szintén kicsi volt, épp hogy elfért benne a központ, és a kezelő. Vele szemben, a völgy peremén álltak a hadifoglyok barakkjai. Ezek elkészülte után ezekben laktak az orosz, olasz és román hadifoglyok - akik közt magyar nemzetiségűek is voltak, ezért velük könnyebb volt szót ejteni. Ugyan is az iskolából ide költöztették őket. (A MAORT munkások és családtagjaik a házaknál bérelt szobákban laktak. A német katonai alakulatok katonáit a MAORT munkásokhoz hasonlóan, családi házaknál szállásolták el.) A völgy alján, jobb oldalon volt a dorongút. Alapozásának egy szakasza még látható. Beljebb, 2000-ben, fakitermelés következtében elpusztult. A völgyön kívül felszedték, mert a területet művelték. Az iroda épülete után a völgyben voltak a tartályok, majd a két kemence következett. Ezekben melegítették volna az olajat. A völgy déli végénél, az Y elágazásnál még van egy kisebb elágazás jobbra. Itt, ebben a kiszélesedésben voltak a kazánok. A följük épített csővezeték szín oszlopainak betontuskói még megvan-

nak. Látható továbbá még a tartályok lefogatására szolgáló arbronsz egy darabja is. Az Y bal oldali ágában volt a laboratórium épülete. Ez három helyiségből állt. Ezek egyikében volt Ziegler Vilmos üzemvezető irodája. Vele szemben volt a légópince, a föld alá beásva, bányacsolattal biztosítva. A völgy bal oldalán lévő gerincen, kb. a völgy felénél állt a nagy 800 köbméteres tartály. A tartály mellett volt a hűtőtorony medencéje, ennek is látszik a helye. A tartálytól a vasúti töltőig az iroda mögött vitték le a csővezetéket. Ugyanabba az árokba fektették le a vízvezeték csövét is. A helybeliek elmondása szerint a tartály olyan nagy volt, hogy még táncmulatságot is tartottak benne. A lepárlótornyok helyét viszont nem sikerült megállapítani. A finomító vízellátására a meglévő artézi kút mellé négy másik kutat is fúrtak a vasúti megálló környékén, kettőt-kettőt az országútól jobbra, illetve balra. A vasúti töltőről, erőfeszítéseink ellenére, nem sikerült részletesebb adatokat, tervrajzokat találnunk. Így csak az egykori töltés megmaradt részei alapján valószínűsíthetjük, hogy a megálló, és az egykori őrház közt, a mai töltés északi oldalán, a „Farkasi part” alá benyúlva épült meg. Feltehetően felhasználva a korábban is töltőként szolgáló iparvágány maradványait. A korábbi egy töltővágány helyett kettőt, és annál hosszabbat építettek. Nem tudjuk viszont, hogy hol helyezkedtek el a berendezések, a jelentésekben említett irodaépület stb. Csak azt, hogy egy nagy fűtött barakk épület volt.

Az olaj az új hatalomnak is rendkívül fontos volt, mert április végén Farkas Mihály, az MKP központi vezetőségének tagja látogatást tett Lispén. Lassan normalizálódott a gazdasági élet. A vállalatok igyekeztek számba venni meglévő eszközeiket, veszteségeiket. Valószínűleg ily okból kereste meg a Vacuum is a MAORT-ot. Megkeresésükre Papp Simon intézkedett. Erre válaszul írta az alábbiakat Ziegler Vilmos 1945. július 2-án:

„Papp Simon professzor úrnak, Budapest.

Vacuum O. C. anyaga Ortaházán.

Ábel úr figyelmébe!

Tisztelettel közöljük, hogy a Vacuum Oil Company szécsiszigeti (pákai) telepéről az ortaházai finomítóknkba csupán 1 db 10 m-es állótartály került, melyet még a mindkét telepen dolgozó német műszaki csapat igényelt ki a Vacuum szécsiszigeti építésveze-

tőjétől, Erdélyi mérnöktől. Az orosz bevonulás óta Szécsiszigetről Ortaházára semmilyen anyagot nem szállítottunk.

Jó szerencsét! Ziegler Vilmos.”

(A Vacuum telephelye a Páka-Dobri törvényhatósági út mellett, a Csömödér-Dobri elágazó és Petrócpuszta közt lévő, ma is álló Czupi-keresztnél volt. A kereszt állítatójáról kapta nevét.)

Ismereteink szerint ez az utolsó dokumentum az ortaházai finomítóról. Bontásáról nem tudunk részleteket. A napi jelentésekben sem találtunk rá adatokat. Vajmi András elmondása szerint a nagy tartályt ugyanazok bontották széjjel, akik fölépítették.

Jegyzet

- 1 Papp Simon: Életem. Második, bővített kiadás. Magyar Olajipari Múzeum (M01M) Zalaegerszeg, 2000.
- 2 M01M Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 56/5.
- 3 u. o.
- 4 MOIM Archívuma. Maort heti jelentések Eurogasco WEEKLY NEWS LETTERS 1937. 1937. nov. 29. 346. P.
- 5 Vajmi András (1920) visszaemlékezése, 1999.
- 6 Papp Simon: im. 89.
- 7 MOIM. Eurogasco heti jelentések, 1937. december 20.
- 8 Papp Simon: im. 92.
- 9 MOIM fotótár. Papp Simon téglaszínű album, 127-129. kép.
- 10 Papp Simon: im. 89.
- 11 MOIM Archívuma. Gráf László iratai, 1/5.
- 12 u. o.
- 13 MOIM Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 11/1.
- 14 u. o.
- 15 MOIM Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 1 1/1, MAORT iratok.
- 16 Vajmi András (1920) visszaemlékezése, 1999.
- 17 MOIM Adattára, 1347/2001. Borbély Pálné beszélgetése Buda Erővel.
- 18 MOIM Archívuma. Maort heti jelentések 1944. 47-52. hét, 16. p. Kerettye-Ortaháza
- 19 MOIM Archívuma. Maort heti jelentések 1944. 47-52. hét, 11. 14-15. p.
- 20 MOIM Archívuma. Maort heti jelentések 1945. 1-15. hét.
- 21 MOIM Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 22/3.
- 22 MOIM Archívuma. Papp Simon irata, 60/3.
- 23 MOIM Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 22/5.
- 24 MOIM Archívuma. Gyulai Zoltán iratai, 22/4.
- 25 ZML. Ortaházai Körjegyzőség iratai 1253/1945.
- 26 ZML. Ortaházai Körjegyzőség iratai 63/ké. 1945.
- 27 Czigány Gergely szóbeli közlése, 2002.
- 28 Kéner Jolán: Pártharcok Zala megyében 1945-1948. Tanulmányok Zala megyéről 1945-1970. Zalaegerszeg, 1970. 126.p.
- 29 MOIM Archívuma. Papp Simon iratai, 43/4

Srágli Lajos

A MAORT-perről

Az országos és helyi napilapok 1948 szeptemberétől címloldalon, hangzatos címekkel és hatásos fordulatokkal foglalkoztak a MAORT (Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság) vezetőinek letartóztatásával és az ellenük felhozott vádakkal. A vádak alapját az adta, hogy a MAORT által termelt kőolaj mennyisége fokozatosan csökkent. Ezt a vállalat amerikai és magyar vezetőinek tudatos szabotázsával magyarázták. A vádlók szerint e szabotázs a népi demokratikus államrendet volt hivatott megdönteni.

A második világháborút követő évtized a magyar gazdaságban gyökeres változásokat hozott. A tőkés gazdaság évszázados útja szakadt meg, egy öntörvényű fejlődést térítettek politikai tényezők zsákutcába. Ezen hatás alól a magyar gazdaság egyetlen szektora sem lehetett kivétel. Legközvetlenebbül és először az ipar területén tapasztalhatók ezek a folyamatok. Következett ez a háború gazdasági következményeinek felszámolásában, az újjáépítésben, a stabilizációban és nem utolsósorban a jótételei fizetésében betöltött szerepéből.

A SZEB látogatása (1945)

A magyar ipar termelésének helyreállítására, jövőjére több egymástól különböző elgondolás létezett, de csak egy út maradt nyitva: az ország nyersanyag-helyzetét, ipari hagyományait figyelembe nem vevő, a háborúban legyőzött országra nagy hatalmi pozícióból, katonai megszállással, jóvátétellel és különféle szerződésekkel rákényszerített út. A szovjet hadsereg és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság ellátásának, a jóvátételnek a fegyverszüneti szerződésben megfogalmazott kötelezettsége, majd az 1945. augusztus 27-

én aláírt magyar-szovjet gazdasági egyezmény alapvetően meghatározta már ezt. Mivel a magángazdaság nem kívánt önként a kijelölt úton járni, nemkülönben saját természetes érdekei ellenében cselekedni, az államapparátus egyre erőteljesebben avatkozott be a magángazdaságba.

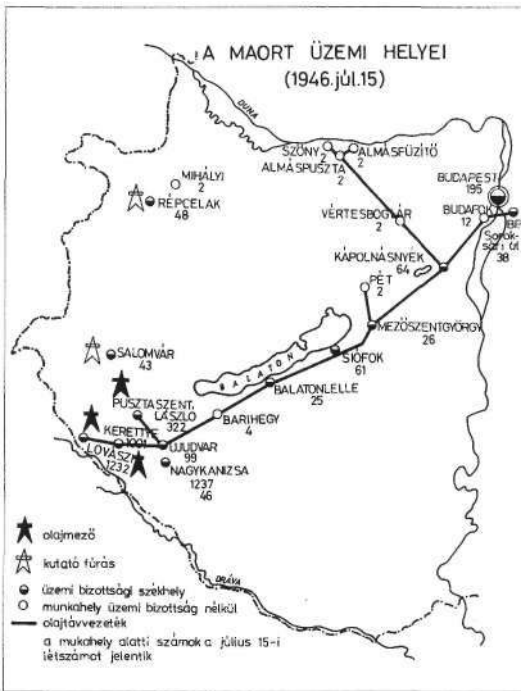
Az említett külső tényezők által motivált állami törekvések és a vállalatok saját gazdasági érdekei közt fennálló ellentmondást radikális állami beavatkozással, végső soron csak államosítással látták feloldhatónak. Különösen égető szükségként fogalmazódott ez meg a nehézipar fejlesztésének alapját képező és a megkötött nemzetközi gazdasági szerződések, valamint a jóvátétel jelentős mennyiségeit kitevő ásványi nyersanyagok és energiahordozók termelése terén. A folyamat az 1946. évi XIII. törvénnyel, a szénbányászat államosításával indult, majd az 1948. évi XIII. törvény a bauxitbányászat, az 1948. évi XXV. törvény pedig a többi ásványi nyersanyag bányászatának államosítását rendelte el. Az 1949. évi Alkotmány kimondta, hogy a föld méhének kincsei és a bányák az egész nép vagyoneként az állam tulajdonát képezik. Alaptörvényük megalkotásának időpontjában magántulajdonban az ipar és bányászat területén már csak az egészen kicsi és a külföldi tulajdonban lévő vállalatok voltak. A 10, vagy több alkalmazottat foglalkoztató és a külföldi tőkés tulajdonban lévő vállalatok államosítására 1949 decemberében az 1949. évi 20. törvényerejű rendelettel került sor. Az ekkor állami tulajdonba vett külföldi tulajdonú vállalatokat valójában már korábban állami kezelésbe vették, miután vezetőik ellen kémkedés és szabotázs vádjával pert indítottak. E perekre nemcsak az államosítás megindoklása céljából került sor, hanem elsősorban politikai okokból. A vádakkal és ítéletekkel politikai tételeket kívántak bizonyítani. A nagy gazdasági perek a gazdasági és hatalmi kulcspozíciók körül sűrűsödtek: a nagy, külföldi tulajdonú vállalatok, és velük együtt a minisztériumok vezető tisztviselői ellen folytak. Ezek sorában kiemelkedő jelentőségű a Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság (a MAORT) vezetői ellen 1948 őszén-télén lefolytatott szabotázsper.

A MAORT az 1933-ban a Dunántúl egész területére szénhidrogén-kutatási és bányászati jogot szerzett European Gas and Electric Co. (EUROGASCO) jogutódjaként az 1937-ben felfedezett budafapusztai kőolajmező termeltetésére és a kutatások tovább folytatására alakult meg 1938. július 15-én. A vállalat részvényeinek 90%-a már alakuláskor - később összessége - az amerikai Standard Oil Co. of New Jersey tulajdonában volt. A MAORT folytatva elődje kutatásait újabb kőolaj- és földgázmezőket fedezett fel. Termelése már 1940-ben fedezte az ország belső kőolajszükségletét. 1949. december 31-ei államosításáig Magyarország egyik legnagyobb bányavállalata volt. Tevékenysége nemcsak a magyar gazdaság, hanem szűkebb működési területe, Zala megye számára

lan, de a súlyosabb gondok csak 1945-től kezdődően jelentkeztek. A szükségesnél nagyobb mértékű, erőszakos állami beavatkozás a vállalati belső ügyekbe,

Dr. Papp Simon 1947 novemberében

A MAORT üzemi helyei (1946. július 15.)

is nagy jelentőségű volt. Munkalehetőségeket biztosított, lakótelepeket, utakat és hidakat épített stb., hozzájárulva ezzel a megye gazdasági felemelkedéséhez. A részvénytársaság szervezetét, üzemeit, gazdálkodását, az alkalmazott technikát és technológiát, az alkalmazottaihoz (mérnökök, munkások, tisztviselők) való viszonyt tekintve egy évszázad során kikristályosodott amerikai mintát követett. Bár a vállalat működése a háború időszakában sem volt zavarta-

a gazdasági ellehetetlenülés felé vívő kényszer, a teljesíthetetlen elvárások az állami irányító szervek és a vállalat közti viták sorozatát szükték. Ezek a viták 1948 augusztusával zárultak, amikor (augusztus 12-én) az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) letartóztatta dr. Papp Simon egyetemi tanárt, a MAORT nyugalmazott vezérigazgatóját, majd szeptemberben Ábel Bódogot, a beszerzési osztály vezetőjét, továbbá Barnabás Kálmán főgeológust, Binder Béla bányamémököt, a termelési osztály vezetőjét, valamint Paul Ruedemann és Georg Bannantine amerikai állampolgárokat, a MAORT elnökét és helyettesét. 1948. szeptember 24-én - szabotázsra hivatkozva - a vállalatot állami kezelésbe vették, mely - ha jogilag nem is - a gyakorlatban felért az államosítással.

Az állítólagos bűnököt először az 1948 szeptemberében kiadott ún. Szürke könyv - teljes címén: A Magyar Belügyminisztérium közlése a MAORT szabotázs ügyéről - közölte részletesen. Ez a propagandacélokat szolgáló kiadvány tartalmazta a vádlottakal sajtókezüleg leíratott „beismerő vallomásokat”

is. A „Szürke könyv” a későbbiekben a vádirat összeállításához alapvető forrásmunkává vált. A kiadvány valóságos adatok és bizonyíthatatlan, hamis állítások ötvözésével olyan hatást keltett, mintha megfelleb-

ből a bevallott politikai indokból, hogy az USA-nak a felszabadulás utáni nemzetközi helyzetben nem érdeke egy olyan olajvállalat termelésének növelése, amely terméivényeinek egy részével a délkelet-európai népi demokráciákat erősíti, de hasonló megfontolásból nem érdeke a magyar közgazdasági életnek a megszilárdítása sem - ésszerűtlen lenne Amerika szempontjából a magyar olajtermelés növekedése, mert Magyarország is azok közé az országok közé tartozik, amelyekkel lehetséges, hogy a közeljövőben az USA hadat fog viselni -, és mert a magyar demokrácia születése pillanatától, a magyar uralkodó osztály hatalmának megdöntése, a nép érdekében végrehajtott társadalmi reformok következtében éles és áthidalhatatlan ellentétbe került az imperialistákkal. 1938-ban a MAORT Németország torkában indította meg a termelést a budafai és lovászi olajmezőkön, és azt a háború alatt meghúszszorozta. Dr. Papp Simon csak Hitlernek és a magyar nép hóhérainak, Hortynak és Szálasinak volt hajlandó termelni, de nem akart olajat adni a saját földjén szántó magyar paraszt traktorának, gépállomásainak, az államosított gyáraknak, a kizsákmányolás és elnyomás alól felszabadult magyar népnek. Cselekedetei tudatosan és tervszerűen Magyarország és a magyar nép ellen irányultak. Míg a háború alatt szövetségesének tekintette a nácizmust, és a magyar fasizmust, addig ellenségének tekinti a népi demokráciát. A háborút viselő Roosevelttel Amerikája nem volt azonosítható a trösztök és monopóliumok Amerikájával - ezért szabotálta dr. Papp Simon a második világháború alatt a MAORT üzleti politikájával az amerikai hadviselést és ezért támogatta az ellenséget. A háború utáni Amerika azonban a trösztök és monopóliumok Amerikája, és ezért igyekezett ledöfni vállalatával Papp Simon az imperializmus ellenségét, a magyar népi demokráciát. Cselekményeivel az 1943-ban elért 83 771 és az 1944-ben elért 80 996 vagonos évi termelést 1947 évben 56 937 vagonra csökkentette, miáltal a MAORT-ot, mint a Standard Oil Company leányvállalatát, a háborúra spekuláló amerikai nagytőke magyarországi eszközévé tette.

Súlyos vádakat kaptak ezek, de valótlannak állították. Az olajtermelés megindulása és a háború egymástól teljesen függetlenek, egybeesésük is véletlenszerű. A budafapusztai, majd a lovászi olajmező felfedezése

A MAORT-per(1948)

bezetetlen tényeket tárna a világ elé. Szerkesztői abból indultak ki, hogy a termelési és egyéb működési adatok megfelelően sorba rakva, értelmezve alkalmasak lehetnek a szabotázs bizonyítására.

Az ezt követően megszülető vádirat a szó legteljesebb értelmében szerkesztett mű volt. Tények rangjára emelt feltételezésekből, ellenőri jelentések valóságos összefüggéseiből kiragadott részleteiből, hamis tanúvallomásokból, „beismerő vallomásokból”, felkért „szakértők” által szolgáltatott valótlannal adatokból és megállapításokból állt össze. Érvanyagának jelentős része politikai érv, illetve állítás volt. Összeállítói fontosnak tartották, hogy a szakemberek számára nem bizonyító erejű műszaki érvek mellett „meggyőző” politikai indokokat szintén szolgáltatassanak: „Mindezen cselekményeit dr. Papp Simon, Paul Reudemann geológus, a MAORT elnöke és Georg Bannantine mérnök, Ruedemann helyettese, az amerikai Standard Oil Company of New Jersey magyarországi megbízottaival egyetértésben cselekedte ki-

nem a német hadigépezet, nem is az amerikai tőke, hanem a magyar gazdaság számára volt létkérdés. Magyarország ugyanis a trianoni döntés után kőolajtermelő területtel 1937-ig nem rendelkezett, növekvő szükségletét importból kellett beszereznie. Az 1943. évi termelési csúcsot nem a német hadigépezet igényei, hanem a fiatal olajmezők felszökő termelése hozta létre. A kőolajtermelés már 1944-ben alatta maradt az előző évi szintnek. A MAORT vezetői - elsősorban dr. Papp Simon vezérigazgató - a németek igényeit igyekeztek figyelemen kívül hagyni. A fúrási tevékenység meggyorsítása céljából a németek által felajánlott fúróberendezéseket nem vették át, s az amerikai mintájú termelési módszerektől sem akartak eltérni. Varga József iparügyi miniszter segítségével - a MAORT üzemait az iparügyi miniszter kincstári használatba vette - elkerülhették, hogy a németek úgy, mint más üzemek esetében, saját irányításuk alá vegyék a magyar kőolajbányászatot. Mi sem bizonyítja jobban az 1948-ban felhozott vádak alaptalanságát, mint az, hogy Papp Simont 1944-ben a nyilasok szabotázzsal vádolták.

Felvonulás Budapesten (1949. május 1.)

A MAORT üzemai megtépázóttan, de átvészelték a háborút. A bombázások jelentős, de nem helyrehozhatatlan károkat okoztak. Sokkal súlyosabb következményekkel járt, hogy a nyilasok és a visszavonuló német egységek nagy mennyiségű fúrási, termelési gépet és eszközt hurcoltak német területre. Ennek ellenére az olajmezők 1945 áprilisának közepén már termeltek. A kőolajtermelés júliusban elérte az előző évi azonos időszak termelésének 80%-át. A fegyverszüneti egyezményben az Ideiglenes Nemzeti Kormány kötelezte magát, hogy „magyar területen az Egyesült Nemzetek és azok polgárainak összes törvé-

nyes jogait és érdekeit illetően a háború előtti helyzetet állítja vissza, és teljes épségében visszaszolgáltatja azok tulajdonát. Ennek értelmében az 1941 decemberében kincstári használatba vett MAORT-üzemknél is vissza kellett állítani az eredeti tulajdonosi jogokat. Ez 1945 novemberében formailag megtörtént ugyan, de a tulajdonosi jogok gyakorlását a valóságban számos tényező akadályozta. Több mint korlátozó körülménynek számított, hogy a MAORT üzemai 1945 áprilisától a békeszerződés aláírásáig a Vörös Hadsereg, majd a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) felügyelete alatt működtek. Bár a fegyverszüneti szerződés nem tette volna lehetővé az egyszerű ellenőrzésen túlmenő katonai felügyeletet, és az amerikai részvényesek tiltakoztak is emiatt, a helyzetem ez nem változtatott. A tiltakozást nem pusztán az ellenőrzés ténye váltotta ki, hanem a megnövekedett termelési igények. Az olajtermelésre vonatkozóan 1945 nyaráig a MAORT közvetlenül a szovjet hadsereg illetékes parancsnokaitól kapott utasításokat, majd később az Iparügyi Minisztérium határozta meg a havonta kitermelendő kőolajmennyiséget. Az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa által megkövetelt termelési szint minden ésszerűség nélkülözött, alapját a szovjet követelések, a jóvátételi igények, a külkereskedelmi szerződések, a szociáldemokrata párt kasszájának feltöltése és még több tényező együttesen adta, de legkevésbé sem tükröződött benne az olajtermeléshez értő szakemberek véleménye.

A vállalat vezetése - bár tiltakozott - mást nem tehetett, minthogy igyekezett kitermelni az előírt, irreálisan nagy mennyiségű kőolajat. Előbb a termelési jelentésekben, majd erélyes hangú, de elkeseredettséget tükröző memorandumokban, az iparügyi miniszterhez írott beadványokban mutattak rá a MAORT szakemberei és vezetői az erőltetett, rabló-gazdálkodászerű termeléssel előidézett károokra, az olajmezők elvizesedésének növekedésére, a horribilis gázpazarlásra (7-800 ezer m³/nap). Eredménytelen kéréseik után, 1945. november 22-én Tildy Zoltán miniszterelnökhöz fordultak: „Folyó hó 20-ikán történt meghallgatásunkra való hivatkozással mély tisztelettel mellékeljük Bán Antal magyar iparügyi miniszter úrhoz benyújtott kérvényünk másolatát. Ebben felhívjuk az iparügyi miniszter úr figyelmét arra a kö-

rülményre, hogy orosz katonai kívánságra olajmezőinket túltermeltetjük, és úgy az ország, mint a MAORT érdekében kértük, hogy a későbbi bajok (az olaj önmagától való folyásának elmaradása) elkerülése végett járuljon hozzá, hogy havi 50 000 tonnánál több olajat ne kelljen termelnünk.”

A MAORT szakembereinek a rablógazdálkodás-szerű erőltetett termelés ellen felhozott érveit azonban sem a szovjet katonai vezetés, sem az Iparügyi Minisztériumban az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa nem volt hajlandó tudomásul venni. A vállalat ezért a kényszer erejével ható termelési előírásoknak igyekezett eleget tenni, és a lehetőségek keretein belül teljesítette a termelés mennyiségére vonatkozó óhajokat. Ennek következtében 1945 májusától 1947 végéig a kőolajtermelés általában 20% felett, de esetenként 30-50%-kal haladta meg a racionális mértéket.”

Mindenki számára egyértelmű volt, hogy a kőolaj az újjáépítés egyik legfontosabb nyersanyaga. A szakemberek azonban már a háború előtt, s utána is figyelmeztettek arra, hogy nem áll korlátlan mértékben rendelkezésre. Termelésében és felhasználásában észszerűségnek kell érvényesülnie ahhoz, hogy az ország az 1940-es évek végén szükségleteit saját termeléséből fedezhesse.” Ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg Gerő Ernő 1946 márciusában a Magyar Kommunista Párt politikai akadémiájának előadássorozata keretében: „Egyébként Magyarországon természeti adottságokban nem is olyan szegény, mint ahogy egyesek szeretik állítani. Gazdagok vagyunk a modern termelés szempontjából döntően fontos két nyersanyagban: az olajban és bauxitban.” Ezen álláspont érvényesülése a későbbiekben számos ellentmondás forrásává vált, és a gazdaságban komoly károkat okozott. A kőolajtermelés iránti irreális igényekben 1945 augusztusától a szovjet katonai szempontok mellett egyre inkább megmutatkozott az a gazdasági - ezzel összefüggésben politikai - kényszerhelyzet, amelybe a jóvátétel és a magyar gazdaság teherbíró képességét figyelmen kívül hagyó gazdasági és kereskedelmi szerződések sodorták a magyar államot.

A Szovjetunióval 1945. augusztus 27-én kötött gazdasági egyezmény adta az alapját az 1946 áprilisában aláírt szovjet-magyar olajipari együttműködés-

si egyezménynek, amely létrehozta az olajiparban a szovjet-magyar vegyesvállalatokat.” Ellene - már a tervezés fázisában - az Iparügyi Minisztérium több tisztviselője és az érintett vállalatok vezetői egyaránt tiltakoztak. Salamon Ödön, a Péti Nitrogénművek Rt. igazgatója például 1946. február 14-ei véleményében kifejtette: „Ezen egyezménytervezet nincs tekintettel a magyar gazdaság jelenlegi helyzetére, és nem segíti elő a magyar gazdaság megfelelő ágai termelőképességének fejlesztését. Az egyezménytervezet alapján alakuló új társaság konstrukciója olyan, hogy a nyersolajfűrés kockázatát teljes egészében a meglévő magyar finomítóiparra hárítja.” Az egyezmény megkötése azonban nemcsak a finomítóiparra volt kifejezetten hátrányos, hanem a MAORT számára is. A dunántúli mezők kőolajtermelésének szinttartását, de még inkább növelését követelte meg az, hogy a magyar állam a létrehozott szovjet-magyar vegyesvállalatba az alaptőke részeként bevitte a MAORT-tól a termelés után járó 15%-os kincstári részesedést, s ezután a szovjet társaság rendszeresen követelte az őt illető részt.”

Az említett egyezmények megkötésének időszakában a MAORT által termeltetett kőolajmezők hozama már csökkenőben volt. Az évi 10-13%-os természetes hozamapadást a megkövetelt egészségtelen mértékű termelés jelentősen megnövelte. Ennek következtében a felhasználatlanul levegőbe jutó gáz napi mennyisége 550-600 ezer m³ volt, ami kb. 120 vagon jó minőségű barnaszén kalóriaértékének felelt meg. A túlzott termelés következtében olyan mennyiségű kőolajat fenyegetett az örökre kitermelhetlenség veszélye, amely az ország belső szükségletét egy évtizedre fedezhette volna. Mindezeket egybevéve, Magyarország ebből fakadó veszteségét mintegy két milliárd forintba becsülték,” jóllehet a vállalat szakemberei hangsúlyozták, hogy ez racionális mértékű termeléssel, a gépi berendezések felújításával elkerülhető lenne. A termelés növelését csak új olajmező felfedezése esetében ígérhették. Mindezekhez azonban pénz kellett volna, de a korábban tőkeerős cég a gazdasági ellehetetlenüléshez járt közel. Már 1945-ben gondokat okozott a legszükségesebb beruházások elvégzése, sőt időnként a munkabérek kifizetése is. Ebben még közrejátszott a 47 millió forintot meghaladó háborús kár és az infláció is. A későbbiek-

ben elsősorban az idézte elő a gazdasági bajokat, hogy az átadott kőolajért a kőolajfinomítók nem fizettek, mivel maguk is nagyrészt fizetéképtelenek voltak, mert nem kapták meg a jövátételi szállítások ellenértékét. 1947 februárjában a kőolajfinomítók már 23,5 millió forinttal tartoztak a MAORT-nak.²⁶ Bár a finomítók tartozásának rendezése ügyében a tárgyalások a Gazdasági Főtanáccsal és minisztériumokkal szinte mindennaposak voltak, a tartozásokat még 1947 novemberében sem egyenlítették ki. A MAORT így bankkölcsönökből volt kénytelen még napi kiadásait is fedezni.²⁷ Ezt a helyzetet súlyosbította - és éles vitákhoz vezetett - az államilag szabályozott, túl alacsonyan megállapított kőolajár: a tonnánkénti olajár az 1946 augusztusi, egyébként sem magas 342 forintról előbb 276, majd 226, végül 1947 februárjára 170 forintra süllyedt, ellentétesen mozogva a világgpiaci árral.²⁸ Javíthatott volna a vállalat helyzetén, ha nemcsak elviekben, hanem a gyakorlatban is élhet az alapszerződésekben biztosított exportjoggal. Az 1945. augusztus 27-ei szovjet-magyar gazdasági egyezmény, illetve a szovjet-magyar olajipari vegyesvállalatok 1946 áprilisi megalakulása után azonban az export jogát rendszeresen és döntő mértékben ezek élvezték.²⁹

A MAORT kétségbeesítő helyzetéhez hasonlóan alakult az ország nyersolajellátásának helyzete. Bár a MAORT csökkenő termelése még túlhaladta az ország belső szükségleteit, a hiány első jelei már 1946-ban mutatkoztak. Ennek oka egyértelműen a jövátétel és az ország teherbíró képességét figyelmen kívül hagyó gazdasági szerződések voltak. 1946-ban a jövátételre fordított kőolajtermékek mennyiségét csökkentették ugyan, de az még mindig meghaladta az összes termelés 15%-át, ugyanakkor exportra 33,8%, a Vörös Hadsereg ellátására 11%-nyi mennyiséget fordítottak, míg a belföld 39,7%-kal részesedett a termelésből.³⁰ Az 1947/48-as költségvetési évben a magyar államot jövátételi és export célokra mintegy 342 309 tonna szállítási kötelezettség terhelte, azaz az összes termelésnek több mint 2/3-a.³¹ A belföldi szükségleteket is számítva az igényeket minimálisan havi 45 000 tonna kőolajtermelés biztosíthatta volna, de a MAORT termelése közel kétezer tonnával volt kevesebb. Bár a tárgyalások előkészítésébe bevont szakértők - leggyakrabban a Iparügyi

Minisztérium tisztviselői - a miniszterhez és a Gazdasági Főtanács főtítkárához írott feljegyzéseikben figyelmeztettek a meggondolatlan szerződések veszélyeire.³² azok mégis megszülettek, és feltételeik többnyire egyáltalán nem voltak előnyösek. Az 1947. évi, kb. 260 ezer tonna évenkénti szállításokról szóló szovjet-magyar szerződésben például az ellentételezőként felajánlott áruk javarészsére itthon nem volt igény, valamint az árakat is jóval a belföldi alacsony árak alatt határozták meg.³³ A kényszerhelyzetet mutatja - a mezőgazdaság, a kereskedelem és a közlekedés igényeinek kielégíthetlensége mellett -, hogy az iparügyi tisztviselők még a MAORT-tal folytatott árviták ügyében összehívott döntőbizottság jogilag kedvezőtlen döntésében - a MAORT igazának esetleges elismerésében - is lehetőséget kerestek, érvként akarva azt felhasználni a hátrányos szerződésekben lekötött mennyiségek csökkentésére.³⁴ Mindezek végül oda vezettek, hogy egyetlen megoldás látszott csak reálisnak: megszüntetni az ásványolajtermékek szabad forgalmát. Ez be is következett. 1947 októberében az országban lévő ásványolajtermékeket zár alá vették, majd a fogyasztás korlátozása érdekében benzin- és petróleumjegy-rendszert vezettek be.³⁵

A megkötött hátrányos és teljesíthetetlen szerződések végül is nemcsak az állam, de a MAORT ellen is fordultak: az exportügyleteket bonyolító szovjet társaságok a MAORT-ot vádolták a késedelmes szállításokért, panaszt téve ellene az iparügy irányítóinál.³⁶ A MAORT kőolajtermelése a háborús károk helyreállítása után a gazdasági nehézségek ellenére sem csökkent soha az ország belső szükségleteit fedező mennyiség alá. Az előírt irreális mennyiségek kitermelését azonban 1947 őszéig nem sikerült biztosítani. A termelés az elvárások szerinti szint 81-99%-a közt ingadozott, de 1947 októberében már meghaladta a 100%-ot, és 1948 szeptemberéig mindvégig a kormányzat által előírt szint felett maradt.³⁷ Ezt az eredményt a vállalat egy rendkívül elhasználadott gépparkkal érte el, mivel a berendezések felújításához, a hiányzó gépek megvásárlásához 1947 nyaráig pénze nem volt. A gépeket 1947 júniusában megrendelték ugyan Amerikából, de szállításuk csak később történhetett meg.³⁸ A termelés további növelését csak újabb olajmezők feltárásától várhatták, de a fúróberendezések állapota, a munká-

latok rendkívül költséges volta, az 1933-ban kötött egyezmény rendelkezései - amelyek előírták a MAORT kutatási területének egyes részein telepítendő kutatófúrások sorrendjét és arányát - akadályokat jelentettek. Így - bár a kutatásokra vonatkozó mennyiségi előírásokat a MAORT túlteljesítette - új olajmezőt felfedeznie nem sikerült.

Az olajtermelési elvárások teljesítése nagymértékben megnövelte az olajjal együtt kitermelt földgáz mennyiségét. Ugyanakkor a kőolajmezők éltető energiáját jelentő földgáznak a rétegekbe való visszanyomását a szükséges kompresszorok hiánya nem tette lehetővé. A földgáz hasznosítására két terv született: az egyik, a kormányzat által szorgalmazott álláspont szerint a földgázt Budapest gázellátására kellett volna felhasználni, a MAORT szakemberei viszont - mivel az általuk feltétlen szükségesnek ítélt gázvisszanyomás fokozása lehetetlen volt az adott körülmények között - annak egy Lovászipan létesítendő koromgyár alapanyagaként történő hasznosítását látták reálisnak. Ez a terv 1947 decemberére meg is valósult, a koromgyár megkezdte a kísérleti termelést. A szakemberek a főváros gázellátásának tervével szintén foglalkoztak. A zalai kőolajmezőktől Budapestig építendő gázvezetékre azonban anyagi fedezet nem volt, és a termelés bizonytalan kilátásai sem szóltak a terv mellett. 1947 tavaszán az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosa is elsősorban azt szorgalmazta, hogy a főváros gázellátása az ország keleti felén tevékenykedő szovjet-magyar kőolajbányászati vállalat termeléséből valósuljon meg.

A tények reális mérlegelése alapján sem a termelt kőolaj mennyiségének csökkenése, sem a kutatások eredménytelensége, sem a budapesti gázvezeték építésének elmaradása sem képezhetne volna a MAORT ellen a későbbiekben felhozott vádak alapját. Az érelyes állami beavatkozás szándékát a gazdasági tényezők mellett politikai okok motiválták. A szovjet igények kielégítése érdekében már 1945-ben felvetődött a kőolajbányászat államosításának terve. A bányászati és gazdasági szakértők ellenvéleménye önmagában még nem akadályozta volna meg ezt, a terv ekkor elsősorban külpolitikai megfontolásokból került le a napirendről. A szénbányák 1946. évi államosítására reagáló amerikai jegyzék felhívta a magyar kormány figyelmét arra, hogy az amerikai kormány kü-

lön figyelmet fordít az amerikai tulajdonban lévő magyarországi kőolajbányászatra. Ez nem zárta ki az államosítást, de az csak a részvényesek teljes kártalanításával lett volna lehetséges. A hozzá szükséges összeget azonban a magyar gazdaság akkori helyzetében nem lehetett előteremteni. Az állami tulajdonba vétel előtt csak egyetlen út maradt nyitva: ha bizonyítani lehet, hogy a MAORT megszegte a vele (illetve jogelődjével) kötött egyezményt és szerződést, ha vállalt kötelezettségeinek teljesítését elmulasztotta, mert akkor a kapott jogok az államra szállnak vissza, miként abban az esetben is, ha a vállalat csődbe kerül. A továbbiakban erre alapozták elképzeléseiket azok, akik a gondokat csak államosítással látták megszüntethetőnek.

A MAORT állami tulajdonba vételét elsősorban a Magyar Kommunista Párt szorgalmazta. Szándékát 1948 közepéig az Iparügyi Minisztériumban kevésbé, a Gazdasági Főtanácsban és a politikai rendőrségen szinte korlátlanul tudta elfogadtatni. Az állami gazdaságirányító szervektől (Iparügyi Minisztérium, Gazdasági Főtanács, Országos Tervhivatal stb.) érkező érelyes hangú utasítások, a termelés és az olajárak kérdésében folyó viták ellenére az amerikai részvényesek képviselői bíztak abban, hogy a magyar állam tiszteletben tartja a MAORT-tal kötött szerződést, a fegyverszüneti és a békeszerződés külföldi tulajdonra vonatkozó előírásait, s hogy ezek nyomán sikerül megegyezésre jutni. Az 1947-ben és 1948 elején szinte heti rendszerességgel folyó egyeztető tárgyalások során a MAORT vezetői több alkalommal kaptak szempontjaitak méltányoló ígéreteket Bán Antal iparügyi minisztertől és Vas Zoltántól, a Gazdasági Főtanács főtitkárától. Az ígérek azonban csak ígérek maradtak.

A kőolajtermelés csökkenése, az export növekedése, a jövótétel és a belföldi szükségletek kielégítésének akadozása miatt előállt helyzet megoldását a nyersolaj-gazdálkodással foglalkozó állami szervek egyes tisztviselői nem a természeti kincsekkel való takarékos gazdálkodásban keresték, hanem abban látták, hogy a MAORT-ot kell kötelezni fokozottabb mértékű termelésre. Az olajmezők termelőképességét meghatározó természeti törvényszerűségek figyelmen kívül hagyásáról tanúskodik a Gazdasági Főtanács 1947. június 4-ei határozata: „a Magyar Ameri-

kai Olajipari Rt.-t a jelenlegi nyersolajtermelés fenn-tartására, sőt a termelésnek a lehetőségekhez képest való emelésére kell kötelezni." Amikor e határozat megszületett - a szakemberek számításai szerint - a termelés mértéke mintegy 22%-kal haladta túl a megengedhető szintet. Az Iparügyi Minisztériumnak a MAORT olajbányászatának helyzetét elemző, hasonló időpontban készült összeállítása szerint: „A szakértői jelentésből kitűnik, hogy az üzem jelenlegi erőltetett termelése mellett a MAORT olajkútjaiban ke-reken 3277 500-4 100 000 tonna mennyiség vész el azért, merta mezők gázkészletét gazdaságtalanul használják fel. A vélemény szerint minden kierőszakolt tonna után 4,1-7,3 tonna közötti olaj vész el. Fenti olajmennyiség Magyarország olajszükségletét 8-10 évre fedezné. Tekintettel arra a rendkívül nagy arányú károsodásra, mely a jelenlegi erőltetett termelés mellett az ország gazdasági életét sújtja, a bányatörvény 220. paragrafusának alapján esetleg intézkedni kellene a gazdaságtalan termelés sürgős megszüntetése érdekében." De ez a figyelmeztetés szintén süket fülekre talált.

A józan érvek elfogadása helyett már 1947 tavaszától állami ellenőrök egész hadát küldték ki a MAORT-hoz, megvizsgálandó, hogy eleget tesz-e kötelezettségeinek. Az ellenőrzésre bizonyos mértékig - a műszaki kérdések vizsgálatát illetően - a vállalat működését szabályozó egyezmény is módot adott. Ellenőrzésen azonban mindenki mást értett, és azt más-más célokkal szorgalmazta. A vállalat és részvényesei ellenőrzés elleni tiltakozása csak a műszaki kérdéseken túlmenő beavatkozás ellen nyilvánult meg. Részükről lehetővé tették - igaz nem különösebben támogatták - az Iparügyi Minisztérium által elrendelt ellenőrzést is. A kirendelt ellenőrök természetesen a hibákat keresték, a szándékos termelés-csökkenés tényét igyekeztek bizonyítani. Több esetben a tények elferdítésével próbáltak indokokat felhozni a MAORT-tal szembeni „erélyesebb fellépés" szükségessége mellett. Egyes ellenőrök - az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztosának útmutatását követve - jelentésükben olyan „jelenségekről" számoltak be, amelyek a MAORT-per vádjában is fellelhetők. Ezek azonban minden konkrétumot nélkülöző, általános érvelések voltak. Az 1947-ben zajló ellenőrzésben

részvevők közül azonban nem mindenki vélekedett így, sőt az ellenőrzés hivatalosan azzal az eredménnyel zárult, hogy szabotázusra, kártevésre utaló nyomot nem sikerült találni. Még az állami ellenőrök adatai is igazolták a MAORT mindvégig haragztatott álláspontját a termelés mértékének tarthatatlanságáról. Ezt belátva az Iparügyi Minisztérium egyes szakemberei (Faller Gusztáv, Királdi Pál) is követelték a termelés csökkentését, a MAORT helyzetének rendezését, és sikerült is átmeneti jelleggel kiharcolniuk a termelés racionalizálását. Az ásványolaj-gazdálkodás miniszteri biztos azonban másképp vélekedett: mindent megmozgatott a MAORT államosítása érdekében, bár azt korábban maga is ellenezte. A MAORT-szerződés felülvizsgálatát követelte a miniszterhez írott feljegyzésében, és az Államrendőrség Államvédelmi Osztályához írott „értesítésében", majd az 1947. szeptember 4-én írott újabb feljelentésében" szabotázssal vádolta a MAORT-ot. Heves támadások érték a MAORT-ot, annak szakembereit, üzemi bizottságát az MKP vezetői, elsősorban Rákosi Mátyás részéről is. Az elkezdődött vizsgálatban az állami ellenőrökön és az ÁVH emberein kívül szovjet szakértők közreműködésére szintén utalnak feljegyzések.

Az események menetében döntő változásokat hozott, hogy az iparügyi miniszter 1948. május 8-án dr. Székely Pált, egy rendkívül széles jogkörrel felruházott állami ellenőrt rendelt ki a MAORT-hoz. Székely Pál 1948. május 24-én vallott küldetéséről és a kommunista párt elképzeléseiről a MAORT kommunistáinak nagykanizsai ülésén: „Tartsuk szem előtt, hogy a jövőben a MAORT-nál minden körülmények között annak kell és szabad történnie, amit pártunk, és a párton keresztül a dolgozók tömege akar. A MAORT-ot be kell állítani tökéletesen a nemzetgazdaság szolgálatába. A vezető elvtársak a MAORT-ról kétes véleménnyel vannak, rányomta a MAORT-ra a bélyegét a Szoc. Dem. jobbszárny. Ennek meg kell szűnnie. Ki akarjuk sajtóítani a MAORT-ot a Magyar Kommunista Párt, a magyar nemzetgazdaság számára." A MAORT államosításának kérdése tehát eldőlt. Ennek azonban akadályai voltak, és pedig a MAORT érvényes szerződése, a békeszerződés stb. A lehetőséget csak a Gombosi Zoltán feljelentésében megfogalmazott szabotázsvád kínálta.

Figyelmet érdemel, és az események alakulásában nagymértékben közrejátszott a nemzetközi helyzet. Miközben az állami elvárások és a MAORT elképzelései nem találtak közös nevezőt, a külpolitika döntő változáson ment át: a nagyhatalmi érdekek két, egymással ellenséges hatalmi tömböt hoztak létre, és a szovjet hatalmi szféra országaiiban - köztük Magyarországon - az amerikai ártó szándék hangoztatása az állami politika rangjára emelkedett. Nem a véletlenek közrejátszása az sem, hogy még a MAORT perét megelőzően, de a Moszkvai Rádió 1948. január 7-ei adása után (a Wall Street ügynökeiről, a hírhedt és az európai országok szuverenitását veszélyeztető amerikai segélyről) 1948 márciusában Romániában szabotázsért vádat emeltek az ugyancsak amerikai és angol tulajdonban lévő olajvállalatok ellen, majd Magyarországon 1948 júniusában szabotázs vádjával letartóztatták, és egy hónap múlva 15 év fegyházra ítélték Angyal Ferenc és Ruzsinszky István bánya-mérnököket, akik valaha a MAORT, később a Magyar-Szovjet Nyersolaj Rt. mérnökei voltak.

A MAORT-per eseményei 1948. augusztus 12-én dr. Papp Simon nyugalmazott vezérigazgató letartóztatásával kezdődtek, de a vádiratot csak novemberben adták ki. Szerkesztője az ÁVH részéről dr. Váradi György százados, a budapesti népbürokrácia részéről dr. Bodonyi Márton népbürokrata volt, hozzá az adatok zömét dr. Székely Pál szolgáltatta. Székely már 1948 júniusában körkérdezt intézett a MAORT mérnökeihez, geológusaihoz, geofizikusaihoz a további kutatási program, a reményteljes és reménytelen területek megjelölését kérve. A válaszok egyértelműen rámutattak arra, hogy a geológiai és geofizikai adatok alapján az olaj előfordulása csupán valószínűsíthető, de bizonyosságot csak fúrás lemélyítése adhat. Az eredményes és eredménytelen fúrásokkal kapcsolatos adatokat - az összefüggéseket figyelmen kívül hagyva - részben ezen válaszok közül emelte ki dr. Székely Pál. A kapott válaszok elemei általa átértelmezve kerültek a vádak közé.

A szakemberekhez írásban intézett kérdések sorozata augusztus és szeptember hónapokban folytatódott. Az írásos válaszokat hasonlóképpen használták fel. Székely és az ÁVH egymással összefüggő tevékenységére mutat rá Gyulay Zoltánnak - aki dr. Papp Simon 1948. januári nyugalomba vonulása

után a MAORT vezérigazgatója lett - egyik feljegyzése: „Székely dr.-ral 48. VIII. 29-én közöltem, hogy súlyos visszahatása lesz az olajbányászatra azon módszereknek, ahogy az ÁVH közegei kezelik a MAORT-meggyőződéseim szerint - teljesen büntetlen műszaki vezetőit Nagykanizsán a nyomozás során. Székely még aznap közölte velem, hogy illetékes helyen erre felhívta a figyelmet és utána tette, hogy ön nem fog az ügy során nyomozóval találkozni, azonban írásban kap kérdéseket, és azokra válaszolnia kell. E kérdések tartalmilag és formailag is megfelelték az egyes vádpontoknak, a válaszok azonban nem. A Gyulay Zoltán és más szakemberek által leírtak a vádak alátámasztására nem voltak alkalmasak, ezért ezeket a későbbiekben figyelmen kívül hagyták.

A MAORT állami kezelésbe vételének bejelentése
(Lovászi, 1948)

A MAORT-per tárgyalása 1948. november 26-án kezdődött. Az ezt megelőző napok a vádlottak tárgyalására való előkészítésével teltek. Az ÁVH emberei több alkalommal felkeresték dr. Papp Simont, s figyelmeztették, hogy ne próbáljon mást vallani, mint amit „beismerő” vallomásaiban leírt. A tárgyalás előkészítése során nemcsak a vádlottakat igyekeztek meggyőzni, hanem a tanúkat is. Minden bizonyítékot, amely a vádak ellen szólhatott volna, az ÁVH megkísérelte eltüntetni. Erre vall Gyulay Zoltán egyik feljegyzése: „A Belügyminisztérium Szürke Könyvét a MAORT szabotázsról dr. Székelytől 1948. IX. 30-án kaptam meg. A C. A. műszaki szabotázs c. fejezete vastkos valótlanságokat tartalmazott. Mivel várható volt, hogy kihallgatnak bennünket, összeállítottuk a mi véleményünket a benne felsoroltakról. A kutatás terén Barnabás Kálmán távollétében Kertai György, a termelés terén pedig Binder Béla távollétében Kas-

sai Lajos állította össze ellenvéleményünket. Kassai Lajos összeállításának egy másolata nálam volt, a Szürke Könyvbe helyezve. A főtárgyalás előtt két nappal éjjel 2 órakor csengett a telefon az éjjeliszék-renyemen, otthon a kanizsai lakásomon. A telefonon ezt hallottam: Itt Kecskés őrnagy. Mi még nem találkoztunk, de még fogunk találkozni. Ugye magánál van Kassai Lajos egy összeállítása a Szürke Könyv adatairól. Hol van ez az írás? - Az ágyam melletti polcon - feleltem. - Most azonnal felkel, borítékba helyezi, és reggel hét órakor expressz-ajánlva feladja a postán nevemre. Ismétélje! - Elismételtem, és úgy tettem, ahogy kívánta.

A MAORT ügyét a Budapesti Népbíróság külön-tanácsa tárgyalta Olti Vilmos népbíró elnökletével. A tárgyalás nyilvános volt, annak egyes részeiről a rádió egyenes adásban közvetített. Az első négy napon került sor a vádlottak kihallgatására, majd a tanúki-hallgatások, a vád- és védőbeszédnek következtek. Az ítéleteket december 9-én hirdették ki.¹ A tárgyaláson a vádlottak - az előzetes fenyegetés ellenére - az ellenük felhozott vádaknak csak egy részét ismerték el. Legkevésbé dr. Papp Simon védekezett. A vád szakértői jelentésükben szabotázsra tulajdonították az olajtermelés csökkenését, a vád tanúi is szabotázsról beszéltek. E tanúvallomások szavahihetőségét azonban erősen megkérdőjelezte az, hogy a tanúk - mint a MAORT szakemberei - korábban épp vallomással ellentétes álláspontot foglaltak el a termelési kérdésekben.² A tárgyaláson perdöntő volt az önként tanúnak jelentkező dr. Székely Pál terhelő, de való-lan állításokat tartalmazó vallomása, melyből kitűnik, hogy a tárgyalásra komolyan felkészült. A kérdéseket valószínűleg előre ismerhette. A bíró kérdéseire tizedszázalékos pontosságú válaszokat adott, míg a védők által kérdezettekre kitérőeket. A bíróság egyébként nyilvánvaló hibát követett el, hogy elfogadta Székely Pál tanúként jelentkezését, mivel a tanúki-hallgatások során kezdettől jelen volt. A per rendezői ügyeltek arra, hogy a tárgyaláson csak a terhelő vallomások hangozhassanak el. A védelem tanúit nem hallgatták ki, szakértőinek véleményét nem vették figyelembe.³

A demokratikus államrend és a köztársaság védel-méről szóló 1946. évi VII. törvénycikk és az 1947. XXXIV tc. alapján hozott, 1948. december 9-én ki-

hirdetett ítéletek rendkívül súlyosak voltak: a demok-ratikus államrend megdöntésére irányuló bűncselek-ményekért Papp Simont halálra, Ábel Bódogot 15 évi fegyházra, Binder Bélát 4 évi börtönbüntetésre ítélték, míg Barnabás Kálmánt felmentették.⁴ Vala-mennyi ügyvéd semmiségi panasszal élt. Az ügyet másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa tár-gyalta. A tárgyaláson az elítéltek nem voltak jelen, A másodfokú tárgyaláson megismételték az erősen át-politizált vádakot, de néhány enyhítő körülményt fi-gyelembe véve módosították az ítéleteket: dr. Papp Simon büntetését életfogytiglani, Ábel Bódogét 10 évi fegyházra mérsékeltek, Binder Bélánál eltekintet-tek a vagyonelkobzásra és joghátrányokra vonatkozó kitételektől.⁵

Az egész eljárásból kitűnik, hogy nem a vádlottak büntetése volt a cél, hiszen ártatlanok voltak, és csak eszközül szolgáltak, hanem, hogy ország-világ előtt igazolhassák a MAORT állami kezelésbe vételének jogosságát, s azt, hogy Magyarország a jövőteli és nemzetközi gazdasági szerződésekből fakadó kötele-zettségeinek a szabotázs miatt nem tud eleget tenni.

A letartóztatások, majd a per és az ítéletek nem je-lentették a MAORT-ügy végét. A vállalat és a ma-gyarországi kőolajbányászat életében mélyreható vál-tozások sorozata kezdődött el 1948 szeptemberé-ben. A szabotázsra való hivatkozással a MAORT-ot és a MAORT Gázértékesítő Rt.-t szeptember 24-én állami kezelésbe vették. Vállalatvezetővé, majd ve-zérigazgatóvá dr. Székely Pált nevezték ki.⁶ Az Egye-sült Államok Külügyminisztériuma a budapesti kö-vetség útján a Magyar Külügyminisztériumnak 1948. november 30-án átnyújtott jegyzékében tiltakozott a MAORT állami kezelésbe vétele ellen, azzal, hogy azt teljesen önkényesnek tartja, és „határozottan visszautasítja a hazug és rosszindulatú vádakot, ame-lyekkel a magyar hatóságok igyekeznek szabotázs-cse-lekményeket a MAORT tulajdonosaira és tisztviselő-ire bizonyítani.” A jegyzék hangsúlyozta, hogy az amerikai kormány a magyar kormány ez ügyben tanú-sított magatartását az amerikai jogok és érdekek sú-lyos megsértésének minősíti.⁷ Az amerikai jegyzékek sorozata azonban változást nem hozott, nem változ-tatott sem a per menetén, sem az állami kezelésbe vétel tényén. Az állami kezelésbe vétel ugyan jogilag nem jelentett államosítást - azaz a tulajdonviszonyo-

kat nem érintette -, de a gyakorlatban alig valami különböztette meg attól. A MAORT újdonsült vezetői nehéz helyzetbe kerültek. Most már tőlük várták el - és a szabotázsvádak miatt kívánatos is volt -, hogy növeljék a termelést, hogy csökkentsék a kihasználatlanul levegőbe jutó gáz mennyiségét, hogy csökkentsék a önköltséget, hogy eredményes kutatásokat folytassanak, s hogy Budapestre vezessék a földgázt Zalából. Bár dr. Székely Pál a szabotázsvádak alátámasztására hangsúlyozta, hogy a kőolajtermelés különösebb beruházások nélkül akár a kétszeresére is emelhető, a szakemberek nem osztották véleményét. Az 1948. október 1-2-án tartott nagykanizsai termelési értekezleten ugyan derűlátó hozzászólások hangzottak el a problémák megoldhatóságát illetően, de a szakemberek rámutattak Székely Pál tervének - a termelés beruházások nélküli növelésének - irreális voltára. Lehetőséget továbbra is és elsősorban új olajmező feltárással láttak, amely nagyszabású kutatómunkát feltételezett, és a fúró- és termelő berendezések sürgős felújítását. Az újabb olajmező felfedezésére történt erőfeszítések azonban eredménytelenek maradtak.

A MAORT korábbi termelési elveinek helyessége már 1948 végén bebizonyosodott. Rövid életút fellendülés után ugyanis újra csökkent az olajtermelés, nőtt a levegőbe jutó gáz mennyisége. Kiderült, hogy a felújításoknak, beruházásoknak a pénzhiány mellett egyéb akadályai is vannak, mert a hazai ipar vagy egyáltalán nem gyártja a szükséges alkatrészeket és berendezéseket, vagy kapacitását a jóvátétel és az export köti le. A nyugati piacról való beszerzési lehetőségei ugyanakkor viszont erősen beszűkültek. Így a termelésre vonatkozó előírásoknak az állami kezelésbe vett MAORT sem tudott eleget tenni. A perben elítéltek sorsát az ítélet életük végéig meghatározta. Csak a per rendezőinek szűk köre tudta kezdetektől, hogy dr. Papp Simon elsőfokon hozott halálos ítéletét nem fogják végrehajtani, mert szaktudására szükség volt. Fogvatartásának hét éve alatt végigjárta a rendszer hírhedt börtöneit, de mindenütt dolgozott: kőolaj-, szén-, érc- és hidrogeológiai munkákat végeztetett, kutatási adatokat értékelte ki, javaslatokat adott. 1955-ben szabadult, kegyelemből. Felesége haláláról is csak ekkor értesült. Hetven éves volt, amikor újra munkát kellett vállalnia, hogy nyugdíjra jogosultságot szerezzen.

1962-ig, nyugdíjazásáig az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt geológusként foglalkoztatta. 1970-ben hunyt el. A szakma soha nem ismerte el bűnösségét,

Dr. Papp Simon 1965 decemberében

de emlékét hosszú ideig csak csendben őrizhette. Születésének 100. évfordulóján, 1986-ban a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem és a Magyar Olajipari Múzeum emlékkiállítás mutatta be először valóságként a nagyközönségnek életét és munkásságát. Mellszobrát 1987-ben, az ipari méretű kőolaj bányászat megteremtésének 50. évfordulóján avatták fel a Magyar Olajipari Múzeumban. A Magyar Tudományos Akadé-

Dr. Papp Simon mellszobra a MOCIM szoborparkjában

mia - melynek 1948-ig tagja volt - 1989-ben rehabilitálta. 1990-ben megtörtént jogi rehabilitálása is, s érdemei elismeréséül posztumusz Széchenyi-díjat kapott. A per másodrendű vádlottja, Ábel Bódog már az eljárás folytatása időszakában betegeskedett, s 1953-ban a fegyházban meghalt. Binder Béla - a harmadrendű vádlott - 1951-ben szabadult, s ismét az olajiparban helyezkedett el. A MAORT vezetői elleni szabotázsvád és -per a magyarországi olajipart, annak

szakembereit, munkásait rendkívül hátrányosan érintette. Az iparban dolgozók egész generációjának életét határozta meg, hogy egy olyan vállalatnál nevelkedtek, mely szabotálta a népi demokrácia építését. Az események, a MAORT és vezetői tevékenységének megítélésében 1948 után négy évtizeden át a politikai szempontok játszották a meghatározó szerepet. A szakemberek mindvégig vallották a MAORT termelési elveinek helyességét, többségük tudta, hogy szabotázs nem történt. Véleményüket azonban nem hangoztathatták. Az írott források, a per koncepciók jellegét bizonyító dokumentumok a kutatók elől elzárva maradtak egész napjainkig.

Jegyzetek

- 1 A magyar ipar és a békekötés. Közzéteszi: A Magyar Iparügyi Minisztérium Iparpolitikai Osztálya. Bp. 1946. Megegyezés a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, Nagybritannia Egyesült Királysága és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között létrejött fegyverszüneti szerződésről. 1945., valamint Sipos Péter - Vida István: Az 1945. augusztus 27-én megkötött szovjet-magyar gazdasági egyezmény és a nyugati diplomácia. Külpolitika, 1995. 4. sz. 102-123. old.
- 2 Ugyanott. (Továbbiakban: uo.) - A jóvátétel jelentős részét eleve energiahordozókban, valamint a nehézipar által előállított gépi berendezésekben kellett törleszteni. Ez utóbbi ugyancsak az energiagénynt növelte. A megkötött kereskedelmi szerződések leglényegesebb kiviteli tétele szintén kőolaj volt.
- 3 Az államosításokról: Pető Iván-Szakács Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története I. Bp. 1985. 95-103. old. Az 1949. évi 20. tvr.-t idézi: Nehéz esztendők krónikája 1949-1953. Szerk.: Balogh Sándor. Bp. 1986. 191-198.
- 4 A gazdasági koncepciók pereket a Heti Világgazdaság 1989 tavaszán cikksorozatban tekintette át.
- 5 Papp Simon: A magyarországi kőolaj- és földgáz kutatás az 1780-tól 1945-ig terjedő időszakában II. MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei 33. köt. (1964) 1-4. sz. 421-429. old.
- 6 Magyar Olajipari Múzeum Archívuma (továbbiakban: MOIM Arch.) Gyulay-iratok LIII. 1., [A Magyar Belügyminisztérium közlése a MAORT szabotázs ügyéről, 1948.]
- 7 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. A „Szurke könyv”
- 8 MOIM Arch. Papp Simon iratai (Vádirat a MAORT szabotázs ügyében.)
- 9 Uo.
- 10 Papp Simon: í. m. 421. old., valamint Klár János: A magyar energiagazdálkodás közgazdasági jelentősége Bp. 1946. 39. old.
- 11 Papp Simon: i. m. 423. old.: valamint: MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Megjegyzések a MAORT szabotázs perhez.)
- 12 Bencze Géza: Zala megye iparának története a felszabadulás után (1945-1975). Zalaegerszeg, 1980. 10-11. old.
- 13 Uo. 14-15. old.
- 14 Megegyezés a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, Nagybritannia Egyesült Királysága és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország között létrejött fegyverszüneti szerződésről, 1945.
- 15 MOIM Arch. Papp Simon iratai 42/4. és 49/13.. Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) Z 357. 2. cs. 11. t., Új Magyar Központi Levéltár (a továbbiakban: UMKL) XIX-F-L-002. d. 3. (1947. 02. 28.).
- 16 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. MAORT ügyek: MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/13., (Az IP. M. termelési és készlet-felosztási előírásai) OL Z 357. 2. cs. 12. t.
- 17 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. MAORT ügyek
- 18 MOIM Arch. MAORT Heti jelentések. 1945., Gyulay-iratok XLIX. 2. és XXVI. 4., Németh András: A zalai kőolajbányászat 1945-1948. Tanulmányok Zala megyéről 1945-1970. Zalaegerszeg, 1970. 162-163. old.
- 19 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/5.
- 20 MOIM Arch. Gyulay-iratok XXIX. 4. (Kimutatás a túltermelés mértékéről, 1947. nov. 13.)
- 21 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLIX. Károlyi-dosszié (1944. márc. 31.), Schmidt Eligius Róbert: Magyarország ásványnyersanyagai. Bp. 1947. 16. old. OLZ 356. 10. cs. 85. t, UMKL XIX-F-1-111. d. (86.657/1947. sz. akta) [A G. F. Tiikárságának feljegyzése, 1947. okt. 24.]
- 22 Gerő Ernő: Harcba a szocialista népgazdaságért. Bp. 1950. 164. old.
- 23 MOIM Arch. MASZOVOL-iratok 1/1 (MASZOVOL és MOLAJ egyezmény)
- 24 UMKLXIX-F-1-005. d. 17.
- 25 UMKL XIX-F-1-19. d. 83.142/1947. sz., XIX-F-1-004. d. 15. UMKLXIX-F-1-19. d. 87.366/1947. sz., XIX-F-1-446. d. 21/e.
- 26 MOIM Arch. Gyulay-iratok LVI. 4., UMKLXIX-F-1-111. d. (86.657)1947. sz. akta.)
- 27 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (Révai Károly hites könyvvizsgáló jelentése, 1947. márc. 31.)
- 28 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (1947. márc. 31.)
- 29 UMKLXIX-F-1-003. d. 7. (1947. márc. 31., 1947. nov. 8.)
- 30 UMKL XIX-F-1-001. d. 2. és 3. d. 7. (Rendelet az ásványolaj- és termékei árának megállapításáról.)
- 31 UMKLXIX-F-1-19. d. (1947) (MASZOVOL ügyei)
- 32 Magyar Ipar, 1948. február 25. 13. old. adatai alapján
- 33 UMKLXIX-F-1-001. d. 2., XIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei)
- 34 UMKL XIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei 83.142/1947. sz.), XIX-F-1-005. d. 17., XIX-F-1-002. d. 3. (Állami ellenőrök jelentései.)
- 35 UMKLXIX-F-1-19. d. (MASZOVOL ügyei, Feljegyzés a 83.142/1947. sz.-hoz)

- 36 UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (1947. okt. 1.)
- 37 UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (1948. jan. 13.)
- 38 UMKLXIX-F-1-oo 6. d. 21/e. (MOLA levele a G. F. főtitkárhoz, 1947. aug. 8.)
- 39 OL Z 357. 2. cs. (1948. szept. 25.) (Termelési kimutatás 1945-1948.)
- 40 MOIM Arch. XLIV. 6.. OLZ357. 2. cs. (1947. jún. 4.), OL Z358. 1. cs. (1948. jún. 4. és 1948. jún. 26.)
- 41 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLV. 3., Gyulay-iratok „G” (1948. aug. 17.) A MAORT fűrészi teljesítménye az évi kötelező 3000 m-rel szemben: 1945-46-ban: 3262,5 m, 1946-47-ben: 10 037,7 m, 1947-48-ban: 13 365 m.
- 42 A lovászi koromgyárról részletesen: Srágli Lajos: Koromgyártás a magyarországi földgázból (A MAORT lovászi koromgyára), Üzemtörténeti Értesítő, 1989. 15-20. old.
- 43 MOIM Arch. Papp Simon iratai 44/3., Szakszervezetek Központi Levéltára, Bányászszakszervezet iratai 92. (1947. ápr. 14.)
- 44 OLZ356 1. cs. 4., UMKLXIX-F-1-oo 1. d. 2. (Az olajbányászat államosításának kérdéséhez.)
- 45 UMKLXIX-F-1-b. 60. d. 81. (A Pénzügyminisztériumban tartott értekezlet jegyzőkönyve.)
- 46 UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. és 4. d. 14. (Állami ellenőrök jelentései, rendőrségi ügyek.)
- 47 A MAORT üzemek államosítását már 1946. márciusában nyíltan követelte az MKP Nagykanizsai Járási Konferenciája is. Zala, 1946. márc. 17.
- 48 UMKLXIX-F-1-oo 1.d.2.
- 49 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLV. 3., LV1. 4., XXVI. 4. Papp Simon iratai 18/7., MAORT Heti jelentések, 1948. 27. sz. jelentés
- 50 UMKLXIX-F-1-oo 3. d. 9. (4615/1947. sz. G. F határozat)
- 51 UMKLXIX-F-1-oo 3. d. 9. (A MAORT olajbányászatának helyzete.)
- 52 UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. (Állami ellenőrök jelentései) OLZ 356. 10. cs. 83. (A G.F által elrendelt vizsgálat szakértői véleménye.)
- 53 UMKLXIX-F-1-oo 1. d. 2., 4. d. 14., 2. d. 6.. 9. d. 27. (Állami ellenőrök és Gombosi Zoltán feljegyzései.)
- 54 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/4., (Esztó Péter állami ellenőr iratai) UMKLXIX-F-1-1. 9. d. 27. (Királdi Pál feljegyzése a miniszter részére, 1948. febr. 6.)
- 55 UMKLXIX-F-1-1. 11. d. 29. (A MAORT ügyei) MOIM Arch. Papp Simon iratai 18/7. (Kivonat heti jelentésekből, 1948.27.)
- 56 UMKLXIX-F-1-oo 4. d. 14., XIX-F-1-1 9. d. 27.
- 57 UMKLXIX-F-1-oo 4. d. 14. (1947. ápr. 22.)
- 58 Heti Világgazdaság, 1989. április 15. 74. old.
- 59 MOIM Arch. Gyulay-iratok XXVI. 4. (Jegyzőkönyvi kivonat a MAORT Központi ÜB. üléséről, 1947. júl. 3.)
- 60 Párttörténeti Intézet Archivuma 247. f. 12/151. öe., (Javaslat a MAORT termelési kérdésében, é. n.) UMKLXIX-F-1-oo 2. d. 3. (1947. febr. 28.. 1947. ápr. 15.). (Györki József áll. ellenőr 1. sz. jelentés, Gombosi Zoltán levele Györki Józsefhez) XIX-F-1-nn 1. d. „A” 342. sz. (1948. jún. 25.) (Vajda Imre államtitkár levele V. G. Dekanozovnak.)
- 61 MOIM Arch. Papp Simon iratai 49/3. (Dr. Székely Pál kinevezése) OL Z 356. 1. cs. 2. (Cégbírószági iratok)
- 62 OLZ 356. 11. cs. (Székely Pál iratai, 1948. máj. 24.)
- 63 Új Hírek, 1948. jan. 7., Világosság. 1948. márc. 24.. Szabad Szó, 1948. márc. 22., Magyar Statisztikai Szemle. 1948. 1-6. sz. 99. old.
- 64 Zala, 1948. jún. 5., Szabad Szó, 1948. júl. 24., Kis Újság, 1948. jún. 4.
- 65 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Papp Simon feljegyzései), Gyulay-iratok LIII. 1. (Gyulay Zoltán feljegyzései)
- 66 MOIM Arch. Gyulay-iratok XLIX. 9.
- 67 Uo.
- 68 MOIM Arch. Gyulay-iratok LIII. 1. (Gyulay Zoltán feljegyzése)
- 69 Uo.
- 70 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2.. Gyulay-iratok LIII. 1.
- 71 MOIM Arch. Gyulay-iratok UIII. 1.
- 72 Uo., Zala, 1948. november-decemberi számai. Zala, 1948. dec. 10., Szabad Nép, 1948. december 10., A MAORT szabotázsról újságcikkek, propaganda-anyagok sokasága látott napvilágot, mindegyik hangsúlyozva azt, hogy a szabotázs az Amerikai Egyesült Államoknak a Magyar Köztársaság ellen irányuló ellenséges tevékenysége. Külön is foglalkozik a szabotázs ügygel a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztálya szerkesztésében 1951-ben orosz, angol és francia nyelven megjelent ún. „Fehér Könyv”
- 73 A vád szakértőinek véleménye: MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/7. A vád tanúinak kihallgatása: Zala, 1948. dec. 4., dec. 5. A vád tanúi, elsősorban a koronatanú, Kertai György geológus a pert megelőző években több alkalommal fejtették ki véleményüket, melyekben tiltakoztak az olajmezőt túltermeltetése ellen. - MOIM Arch., Gyulay-iratok LIII. 1., XXVI. 4., XLV. 3., XLIX. 2.
- 74 OL Z. 356. 10. cs. 100. Zala, 1948. dec. 5. MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2.
- 75 MOIM Arch. Gyulay-iratok LIII. 1.
- 76 Uo.
- 77 OLZ356. 1. cs. 5., MOIM Arch, MAORT-iratok 1/3, OLZ 356. 1.cs. 2.
- 78 MOIM Arch. MAORT iratok 1/3. (A Standard Oil Co. of New Jersey emlékirata, 1948.)
- 79 MOIM Arch. MAORT iratok 1/1. (A nagykanizsai termelési értekezlet anyaga.)
- 80 OL Z 356. 4. cs. (Jegyzőkönyv műszaki vezetőségi ülésről, 1949. május 24.), UMKLXIX-F-9-o 2. d., (Vállalati jelentések) 33. d. (MAORT levele a NIM C. csoportfőnökséghez, 1949. aug. 29.)
- 81 MOIM Arch. Papp Simon iratai 27/2. (Papp Simon feljegyzései)

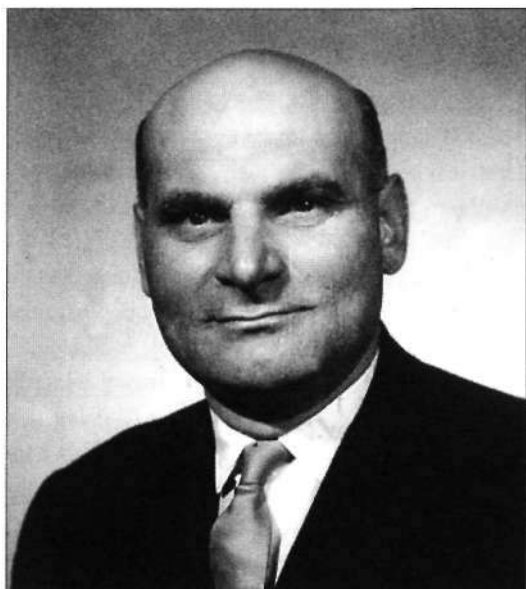
Pozsik Ádám

Beszélgetés Buda Ernővel*

Buda Ernő okleveles bányamérnök nevével először a nevezetes 1998-as gellénházi, már nem működő kút gázkitörésénél találkoztam, ahova mint neves szakértőt hívták meg, hogy több évtizedes szakmai tapasztalatával segítsen a gázkitörés megszüntetésében.

Legközelebb a szakirodalom tanulmányozása közben, a Majerszky-per egyik vádlottjaként olvastam a nevét.

Buda Ernő ma, 81 évesen is aktívan tevékenykedik. Nemzetközi szaktekintély az olajiparban, azon belül elsősorban a kitérősgátlásban kéri ki a véleményét.

Buda Ernő 1964-ben

Nagyon szerettem volna személyesen megismerkedni Ernő bácsival. Szerencsére, rengeteg elfoglaltsága ellenére tudott időt szakítani rám, s nagykanizsai otthonában több órán keresztül beszélgetünk az akkori dolgokról.

A beszélgetés során részletesen kitért a nemzetközi, valamint a magyar olajbányászat alakulására a kezdetektől napjainkig. Ernő bácsit jó volt hallgatni, mert mindvégig fenntartotta érdeklődésemet a téma iránt.

A beszélgetés során elhangzott, hogy 1945-ben, nem sokkal a háború befejezése előtt a MAORT Buda Ernőt bízta meg a Németországba áttelepített berendezéseinek felügyeletével.

* * *

- Ernő bácsi, mennyi időt töltött Németországban?

- Három esztendő telt el 63 fűrőműkúszással, de a családtagoktól elszakítva, ott kint Németországban. 1948. február 29-én végre haza tudtam jönni Magyarországra.

- Németországban hadifoglyok voltak?

- Addig amerikai hadifoglyok voltunk, akiknek nem adtak táplálékot. Loptunk és csaltunk, hogy életben tudjunk maradni. (...) Birkákat tartottunk és azokból főztünk ezt azt, amazt, és amikor az ellenőrzés jött, éppen birkagulyásleves volt a bátyám által lőtt vadból. (...) Szóval 3 év múlva 32 vagon áruval visszaérkeztem Magyarországra. El volt törve a jobb vállam - a leszerelés közbeni kis műszaki baleset miatt - ennek következtében a jobb kezem valahol fönn lehetett a nyakamban, és igen boldog voltam, amikor a hegyeshalmi határállomáson végre magyar vámőst elé kerülhettem. Az iratok a másik kezemben voltak, és nagyon sután megpróbáltam felemelni a kezemet, hogy levegyem a kucsmát a fejemről, amikor hirtelen egy pofont kaptam. „Azt hiszi, hogy még mindig felemelt kézzel - Kitartás-t, éljen Szálasi-t" kell köszönni? Ez volt a megérkezés Magyarországra. 1948. február 29-én a vagonokat elvitték és engem elszállítottak a komáromi várbörtönbe. Amikor a hetedik ajtót is becsukták, akkor elkezdtem gondolkodni. (...) Azt hiszem Judikulának hívták azt a börtönt Jeruzsálemben, ahová úgy zárták be az embert, hogy tovább kijövetel nem volt. Így éreztem akkor. S elkezdtek kérdezni: Ki küldte? Kihez küldte? Mivel küldték? Mit fog csinálni? Kinek adja a jelentéseit? - és így tovább.

- Ezek ávósok voltak?

* OKTV-re (Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny-re) készült pályamű (a szerk.)

- Igen. Azt a meglepetést éltem át, hogy helyett, hogy én egy felszabadult, boldog Magyarországra érkeztem volna vissza, itt akkor már egy nagyon erősen megszervezett és a III. világháború előtti félelemben élő országba cseppentem bele. (...) Szerencsére mellém szegődött egyfajta szerencseállapot, Komáromból elengedtek. Itt, Nagykanizsán egy Alliquander Ödön nevezetű, nagyon kedves, aranyos, valamikori társam Sopronban, főnököm a MAORT-nál, jól állt értem, és visszavettek a vállalatához, sőt 3 évre visszamenőleg az ottani (németországi) szolgálataimért még meg is kaptam a visszamenő fizetésemet, (...) ez mintegy 15 000 forint, elképzelhetetlenül hatalmas összeg volt akkoriban. Így kerültem 1948 márciusában Lovásziba, ahol akkor már a mezőfeltáró fúrások kezdete befejeződött, 130-140 kút lefúrása már megvolt, (...) lyukbefejező és fúrómérnöki feladatot kaptam, és ebben a minősítésben dolgoztam egészen 1948 októberéig.

- *Melyek voltak a legszembetűnőbb változások visszatérésekor?*

- Éreznem kellett azt, hogy a vállalatnak a fegyelme még keményebb, mint volt a nyilasok alatt. Tudnom kellett azt, hogy új szervezetek vannak, mint az ÜB (Üzemi Bizottság) és a pártbizottság. (...) A pártbizottságnak egy Lazs Béla nevezetű vezető lett a titkára, vagy elnöke, akit mi magunk között Nyilas Bélának hívtunk, mert tudtuk a nyilas múltját. Kegyetlen ember volt, és a mellette lévő összes fickók is kegyetlenek voltak. És a régi MAORT tisztviselők egyikét, másikat Bé-listázták, (...) s a vállalatot elbocsátották, ezért és amazért, mondva csinált indokokkal. Egyre több, szakmailag tanulatlan, de valószínű, hogy dumában politikailag megbízhatóbbnak minősülő embert ültettek be olyan posztokra, ahol munkát kellett volna végezni. Ezek munkát nem, de agitációt végeztek és ezeknek az embereknek a hatására már bizonytalanná vált a vállalat megszokott szeretete, az egymáshoz való viszony.

- *Gyanakvóbbá váltak az emberek?*

- Lényegesen gyanakvóbbak, pontosabban némábbak lettek. Mert a gyanakvó emberrel szemben az egyetlen megoldás a némaság. Jól emlékszem arra az augusztus 20-ra, amelyet az első kenyér ünne-

peként ünnepelt meg az ország, (...) és a lovászi plébánost és engem kértek meg a kenyér ünnepe az ünnepi beszéd megtartására. A plébános maga szintjén egy kitűnő ember volt, Falusy Józsefnek hívták, a maga egyházi szintjén megáldotta a kenyeret, és nekem a kenyér életteremtő, erőt adó minőségéről kellett beszélnem, és azt a szót, hogy párt, én igazán akkor még nem nagyon mondtam ki. S akkor erről még nem kellett beszélnem, de utána a kritikát megkaptam, hogy a párt vezető szerepét ebben a beszédben nem említettem. És nem említettem a munkáshatalom jelentőségét és egész egyszerűen csak arról beszéltem, hogy mit jelent a magyar gazdasági emelkedésben a mezőgazdaság emelkedése. Az iparról egy szót sem szóltam, ezt a kritikát a pártbizottság később közölte velem. Szeptember elején nagyon-nagyon érdekes csönd lett a vállalatnál. Váratlanul az egyik nap azt a hírt kaptuk, hogy a legkülönbözőbb helyeken, különböző ÁVO-s tisztek - és így tovább - jelentek meg. Már azt megelőzően jól ismertük azokat az óriási termelési követeléseket, melyeket velünk szemben és mindenkivel szemben támasztottak. (...)

- *Ezek a követelések irreálisak voltak...*

- És most utólagosan nyugodtan elmondhatom, hogy ezeknek a terveknek nem volt más célja, mint az orosz hadigépezet részére való olajszállítási kötelezettség teljesítése a magyar kormány részéről. Ugyanakkor pedig, ha lehet, a magyar kőolajnak a külföldön való olyan értékesítése, amelyet nem a tőkés vállalat (a MAORT), hanem a magyar állam vállal meg.

- *Ezek szerint már 1948 augusztusa, szeptembere környékén járunk.*

- Valóban.

- *A letartóztatott személyek közül baráti kapcsolatot tartott-e fenn valamelyik vádlottal?*

- Igen. Ugye letartóztatták Papp Simont és letartóztatták vele együtt Binder Bélát, kedves barátomat, aki a termelési osztály vezetője volt, letartóztatták azt a Barnabás Kálmánt, aki a kutatások gyakorlati irányítását tartotta a kezében, és a kereskedelmi igazgatót, egy Ábel Bódog nevezetű urat is. Ugyanakkor nagyon sok személyt kihallgattak az olajmezőkön. (...) Ezek közé a kihallgatandó személyek közé rendelték be szeptember elején a kerettyei

gazolintelep vezetőjét, Pokker Ernőt. Ő miközben elindult, az egész környezete úgy tudta, hogy kihallgatásra indult, felment a 132-es számú fúrópont fúrótornyára, (...) ami szokatlan dolog volt, mert egy mérnök nem szokott a torony tetején mászkálni, és ebből a toronyból, (...) nevezzük úgy, hogy pánikhelyzetben leugorva kioltotta az életét. Amikor Papp Simont letartóztatták, és amikor ennek a szabotázhírért a rádió és az újságok közzétették, és a pártbizottságok útján, tömeggyűléseken tájékoztatta a dolgozókat, hogy sikerült az imperialista bérencet megfelelő helyre juttatni, és sikerült rájönni a turpisságra, attól kezdve olyan némaság volt a kőolajipari telepeken, amelyet még én addig sose tapasztaltam. Az emberek egymással nem beszéltek, senki a másíknak semmit nem mondott, mert nem tudhatta, hogy a másik ezt hogy fogja továbbítani. És az én érzelmeimet ne tudja meg senki. (...) Azok az eszközök, ahogy ezt végrehajtották (a többletermelést), hogy egy szabotálás hazugságával az egész országot megettették, ez volt az, ami belül mindenkit bántott.

- *Az „olajosok” szemében a vezetők erkölcsi tisztasága azért megmaradt?*

- Sajnos szinte csak itt. Szidni kezdték fölülről, hivatalosan az eddigi vezetőinket, akiket mi erkölcsileg kifogástalan embereknek tartottunk, hibáztatni kezdték őket mindennel kapcsolatban, amit mi eddig nemes cselekedetként tudtunk. Egyszerűen az értékítéletünket befolyásolták a felső agymosással. És ez az agymosás szépen haladt lefele. És az emberek nagy részében, akik nem gondolkoztak, az vált tudatossá, hogy itt a tőkésék egy olyan óriási szabotázszt csináltak, melyet az állam jogosan megtorolt, és - lassan egy fél év múlva - mindenki tökéletesen belenyugodott abba, hogy ez másképp nem volt lehetséges.

- *Tehát a diktatúra elhitette az emberekkel a vádakot?*

- Igen. Elhitte mindenki, vagy legalábbis nem mondta senki, hogy nem hitte el. Egy dr. Székely (Pál) nevezetű egyén lett a vállalatnak a kinevezett, előbb műszaki ellenőre, majd vezérigazgatója. S hogy ezek a kinevezett fickók milyen erkölcsstelen emberek voltak, az egészen érdekes. Ezek később mind hazaárulókká váltak. (...) Székely is itt

hagyta az országot, lopott és csalt. (...) Ezek azonban akkoriban nagyhatalmú emberek voltak. (...) És 1950-ben az ún. kitelepítésekkel olyan megfélemlítést tudtak létrehozni Zala megyében is azért, hogy sokakat a Hortobágyra telepítettek, anélkül, hogy bármifajta politikai büntetést követtek volna el.

- *Olajosokat is telepítettek ki?*

- Igen, rengeteget. Egyszerű munkásokat. Vagy olyanokat, akinek csak a lakása kellett, mert az ő lakásukba azonnal be tudtak költöztetni új embereket, például párttitkárt stb. Zalában is több ilyen eset volt. Így járt szegény apósom is, aki Lentiben élt és 74 évesen a Hortobágyra deportálták 70 esztendő feleségével együtt, és egy juhakolban, juhászorkodásból kellett, hogy éljenek egészen négy évig.

- *A MAORT vezetőinek letartóztatása és az állami kezelésbevétel után mennyiben változott meg az élet?*

- Elnémult mindenki. Egy olyan új terror alakult ki, mikor az értelmiség befogta a száját. Érzelmileg nem tudtuk, hogy ki kicsoda, mert folyamatos pálfordulásokat láttunk. (...) Elkezdődött az új, történelmi szocializmus elvén felépített ismeretek tanítása, aztán elindultak a különböző szemináriumok, melyek az agymosásnak egy új fajtáját jelentették, és mint a kisdiák, meg is tanultuk a leckét és fel is mondtuk. Mindenki kapott feladatot, jó nevelési módszer, s a feladatot az ember megtanulta, szajkó módjára el is mondta, s lassanként el is hitte.

* * *

1952-ben Lovászból átköltözött Nagylengyelbe, ahol ahogy ő fogalmaz „kivitelező ember volt”. Munkatársaival együtt megeremtette a helyi kőolajkitermelés feltételeit. 1954-ben kiváló szakemberként azt a feladatot kapta, hogy megszervezze az alföldi olajbányászat fúrási üzemét, melynek központja Szolnokon volt.

Életútja továbbra is szorosan kapcsolódik Zalához, hiszen 1957-ben, a „Majerszky Béla és társai” ellen lefolytatott koncepció per egyik vádlottja volt. Amiért az ő, és még két társa ügyét egybekap-

csolták, annak oka valószínűleg az, hogy a hatalom be akarta bizonyítani, hogy nemcsak Zalában, hanem az Alföldön is történtek szabotázscselekmények.

* * *

- Mikor tartóztatták le, és mivel vádolták?

- 1957. február 25-én, s azzal vádoltak, hogy megakadályoztam a dolgozni akaró kommunistákat a munkavégzésben. *[Felhúzta a fűrészszerzőt, lezárta a kitérőszámlát és fagyaltanított, ami az egyetlen logikus lépés volt a forradalom idején. Ez a kutak leállításával járt, de meg kellett lépni, mivel kevés volt az üzemanyag, és ha ez is elfogy, akkor a fűrészszerző megreked, és üzemi baleset következik be. Az ezalatt az időszak alatt meg nem fűrt kútból a ki nem termelt olaj értéke 6,5 millió forint hiányt jelentett az országnak.]* Ezzel a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló cselekményeket és szabotázst hajtottam végre. És mivel a büntetőtörvénykönyv a fél millió forint feletti károkozást halállal büntette, így engem tizenhárom és félszer halálra lehetett volna ítélni.

- Mi történt ezután?

- Szolnokon 1957. március 8-án volt egy statáriális tárgyalás. Öt egyénült pufajkába öltözve velem szemben, (...) személyi adataim felvétele után (...) az elnök feláll, és azt mondja: ítéletet hirdetek: „Kötél általi halál, Elvezetni!” Miközben elvezetnek, az elnök utánam szól: „Ha meg akarja mondani, hogy ezt (szabotázst) hogyan csinálta, még most megteheti.” De nem válaszoltam.

- Mit érez az ember akkor, amikor halálra ítélik?

- Visszavittek a cellámba, ahol öten voltunk, de ketten fértünk volna csak el. (...) Azt, hogy hideglelés, azt nem akarom tovább részletezni, azt, hogy szívdobogás (tachycardia), azt akkor éreztem életemben először. Ez egy olyan szívdobogásfajta, amely fizikailag igénybe veszi az embert. Megkapod a halálos ítéletet, és utána nem tehetsz semmit sem. (...) Belenyugodtam és elaludtam. És az elalvás után újra arra a tachycardiára ébredtem fel, és állandóan motoszkált a fejemben ez a mondat: „Ha meg akarja mondani, hogy ezt hogy csinálta, most

még megteheti”, még nem kukorékolta a kakas. A kakaskukorékolást kívülről mindig hallottuk, az a hajnal. Hajnalban vannak a kivégzések. Dörömböltem a vasajtón. A fegyőrök papucsban, így nem lehetett hallani, amikor odaléptek az ajtóhoz, s az egyikük beszólt: „Mi van?” Tisztelettel kérem, kihallgatásra szeretnék menni. Kulcszörgés, a kulcszörgést hallani az borzalmas, nyitják a cellaajtót: „Tegye hátra a kezét, hajtsa le a fejét”, elvezetnek. (...) „Mit akar?” Vizsgálótiszt úr, azt az utasítást kaptam, hogyha akarom, akkor elmondhatom. (...) Itt esküvel jelentem ki, hogy nem én tettem. „Mit gondol, ezért vártunk itt magára? Elvezetni! Ezt még megkészerűli!” 42 napig vártam arra, hogy felakasszanak, s az utolsó nap délelőtt jöttek értem, és teherautóval Pestre vittek, (...) ahol kaptam egy katonai zubbonyt és hamarosan egy nagyméretű cellában találtam magam. (...) Kaptam egy 200-as égőt magammal szemben és így ültem napokon keresztül. (...) Este úgy kellett lefeküdnöm, hogy a két kezemet ki kellett tennem, nehogy véletlenül fegyvert készítek magamnak, és megrúgták az ajtót, ha né tán elfordultam volna. (...) Soha nem láttam senkit sem. Én nem tudtam, hogy mellettem ki van. Az első kihallgatáson a vizsgálótiszt azt mondta: „Mind den amit eddig mondott, azt felejtse el, most itt nálunk újakezdjük.”(...)

- Amíg börtönben volt, alkalmaztak ön ellen valamifajta testi fenyegetést?

- A testi fenyegetések legkülönbözőbb formáit kellett átélnem. Kezdvé a verésektől, az éheztetésig. Sokszor előfordult, hogy WC-re csak békaügetésben engedtek ki, és közben az oda- és visszaúton folyamatosan ütlegeltek, vagy egyszerűen nem engedtek ki WC-re. Megtörtént, hogy az őrk a kezembe adták a gumibotot, hogy a saját társamat megverjem, így nem csoda, ha az ember túl akarta élni, inkább befogta a száját és mindent beismert. Ez úgyis csak idő kérdése volt, mert nincs olyan ember, aki még a 32. ütésnél is képes tagadni azt, amit valójában el sem követett.

- Miért szállították át Pestre?

- Azért mert a Dunántúlt (Majerszky-per) összevonták az Alfölddel, ugyanis azt akarták bizonyítani, hogy ez országos ügy és, hogy a Dunántúl összeszövetkezett az Alfölddel. A zalaiak még sú-

lyosabb helyzetben voltak, mint mi, hiszen ők még azt is kijelentették, hogy „a szovjeteknek olajat nem adunk”. Az ügyeinket elsődlegesen elválasztották egymástól, de másodfokon ismét összetalálkoztunk. Közben huzamosabb ideig a Markó utcai börtönben tartottak minket fogva, de egymástól teljesen elválasztva, nehogy összebeszéljünk.

- *Valahol olvastam az ülősztrájkáról. Meséljen erről kicsit bővebben.*

- Az '56-os forradalom idején ténylegesen nem dolgozott senki. Mindenki bent volt az üzemben, és ült. (...) Szóval valamit azért dolgoztunk, de a be rendezések nem működtek. (...)

* * *

Ernő bácsi tehát Szolnokról Budapestre került, ahol tovább vallatták, kihallgatása ott folytatódott, majd visszaillesztették Szolnokra. Számos, országosan elismert szakértőnek sikerült megcáfolni az Ernő bácsi ellen felhozott, a bonyolult jogi útvesztőkben sokszor „módosult” vádakokat (ipari szabotázs, tervteljesítés elmaradása, a népgazdaságot ért olajkiesés).

* * *

- *De ha a 3 „fő” vádpontot igazolták, akkor miért ítélték el?*

- Mert a koncepciós perek természetéből fakadóan, mivel engem „ellenforradalmárnak” mondtak ki, mindenképpen bűnhődnöm kellett. További indokokat kellett keresni. Volt nekem egy munkásigazgatóm, Szatmári Ferencnek hívták. (...) Megkért, hogy az édesanyjéért menjek le Kanizsára, (...) és vigyem le a sógorát. (...) Az autóban a sógor, meg az öccse, Kanizsáig levittem őket, én az anyámat meglátogattam, aztán hazamentem, (...) és még azt is mondták, hogy hozd fel a Papp Karcst (Lovásziban volt munkásigazgató), mert őt kitétték az üzemből. (...) Papp Karcsi már nincs otthon, de a felesége megpakol egy bőröndöt disznóölési jószágokkal (...) ezt Csepelen leadom. (...) A menetlevélbe be van írva, hogy Nagykanizsa x, y. „Hol vannak ezek az emberek?” A rendőrség megállapítja, hogy

disszidáltak. Disszidenseknek határátlépésben való segédkezés...

- *Ez volt-e az egyetlen ok?*

- Ugye milyen egyszerű? De van még egy dolog. (Ernő bácsi egyik munkása az üzemben hangot adott nemtetszésének, amiért az ellenforradalmárok felgyújtották a Széchenyi gyűjteményt. Ezért a munkást a munkástanács el akarta bocsátani.) (...) Ezt a munkást, aki főfűrómester volt, berendeltem magamhoz. (...) Aztán a bíróság megállapította, hogy egy kommunista érzelmű embert, "politikailag nem állok ki magáért" (de emberileg igen) mondat tal megsértettem, és ezzel kimerítettem az izgatás büntetését. Bűnösnek találtak, az igaz, hogy nem végeztek ki, de internáltak. (...) Fél évig voltam internálva egy magas épületben (...) Földszinten a munkások, majd a parasztok, a másodikon az értelmiségiek, majd a volt katonatisztek, a negyedik emeleten a papok, majd a tőkésék (...) szóval így osztálytársadalom szerint szépen fel voltunk osztva. (...) Az értelmiségi terem hatalmas volt, 300-an voltunk egy szobában. Ide kerültem. (...) Elkezdtem tanulni. Angol nyelvtant, Egyiptom éghajlatát, Kanada népraizját, (...) mert ha netántán egyszer kikerülünk, az ország munka nélkül nem maradhat.

- *Egy mástól tanultak?*

- Így is lehet mondani. Rengeteg egyetemi tanár volt. (...) Tanítottunk és tanultunk, forgószínpadszerűen, 6-8-as csoportokban. (...) Az internálótáborból 1958. május 30-án szabadultam.

* * *

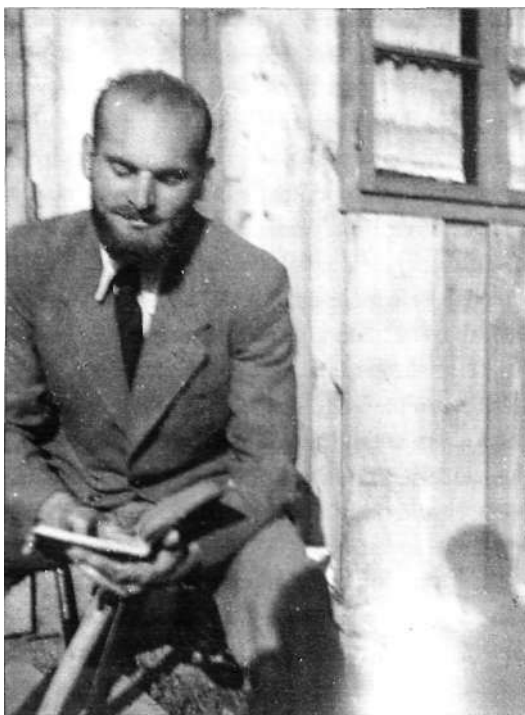
Buda Ernő perében, összevonva a Majerszky-perrel, 1958. december 19-én hozott másodfokon ítéletet a Legfelsőbb Bíróság Népbírósi Tanácsa. Büntetésként 1 év 6 hónapot kapott, amelyet az előzetes letartóztatással letöltöttek tekintettek. 1964-ben a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa „a büntetett előéletéhez fűződő hátrányos következmények alól kegyelemből mentesítette.”

Kezdetben folyamatos rendőri felügyelet mellett újból a zalai olajiparban helyezkedett el, Nagykanizsán telepedett le. 1984-ben nyugdíjazták.

Buda Ernő

Személyi jellegű kiegészítés Pozsik Ádám történeti pályamunkájához*

Pozsik Ádám zalaegerszegi gimnáziumi hallgató az OKTV (Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny) felhívására az előzőekben közölt munka teljes változatát nyújtotta be a bíráló bizottságnak és ötödik helyezést ért el vele.

Buda Ernő (1947-ben készült kép)
1945 és 1948 között Fürsteneckben a MAORT
kitelepítési raktárának volt zárgondnoka

Három lényeges eseménnyel foglalkozik: a MAORT szabatózssperrel 1948-1949-ben, melynek fő vádlottja dr. Papp Simon főgeológus, társai pedig Ábel Bódog, dr. Barnabás Kálmán és Binder Béla voltak, valamint az 1956-os magyar forradalom után 1957-58-ban lezajlott *dunántúli koolajosokkal* kapcsolatos perrel (Majerszky Béla és társai), valamint az *alföldi koolajosokkal* kapcsolatos perrel (Buda Ernő és társai).

Ismertette, hogy az 1946. évi VII. tc. a Köztársasági államrend védelméről, és az 1947. évi XXXIV tc. a népbí-

róságokról és a népbírói eljárásról, a hatályos büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (BHÖ) és az 1951. évi 3. tv. teremtették meg a jogi alapokat e perek lefolytatásához. Ezek a törvények a maguk idejében nem voltak alkotmányellenesek, ezért a hozott ítéletek nem törvénytelenek, hanem jogtalanok voltak, mivel a vádlottak a terükre felrótt bűncselekményeket nem követték el.

Az 1989-90. évi rendszerváltás során az 1990. évi XXXIV. törvény kimondta a rehabilitációt, és mindenkit felmentett a számára igazságtalanul kiszabott ítélet és hátrányos megkülönböztetés alól, de nem mondta ki, hogy a vádlott a számára felrótt bűncselekmény nem követte el.

A MAORT szabatózssper 55 évvel ezelőtt zajlott le, terheltjei, vádlottjai közül ma már senki sem él, dr. Papp Simon és Binder Béla ugyan egyéni kegyelmet kapott, de sem emberi sem szakmai rehabilitációjuk nem történt meg. Ugyanez a helyzet a dunántúli olajbányász műszaki vezetők és az alföldi koolajbányász műszaki vezetők ellen folytatott 1957-58 közötti perekben is, e 45 évvel ezelőtti események sújtottjai közül ma már csak Farkas Béla, Göncz István és Zahemszky Ferenc él a dunántúliak, és Pollok László valamint Buda Ernő az alföldiek közül, akik ugyan kegyelemben igen, de szakmai rehabilitációban mindmáig nem részesültek.

Mindhárom per nyomozószerveinek - az 1948-as per ÁVO szervezetének, és az 1957-58-as években a volt ÁVO-személyzetből a Kádár-rendszer rendőrségébe beépült személyeknek - megvoltak a módszerei arra, hogy *testi kínzások és lelki terror* alkalmazásával gyanúsítottjaikat olyan lelki állapotba hozzák a kihallgatások és a tárgyalások során, amelyek hatása alatt az ellenük felhozott legsúlyosabb vádat is elismerjék, és magukra vállalják.

Közismert példa a fenti körülményekre dr. Papp Simon geológus professzor bűnperének az ország közvéleményének rádió is közvetített főtárgyalása, melyben a vádlott az ellene felhozott vádak elkövetését nemcsak elismerte, hanem a szándékosságát is bevallotta.

* Pozsik Ádám beszélgetését Buda Ernővel fontos írásnak éreztük, mely érdekes és értékes munka. Megkértük az interjúvonalat, Buda Ernőt, tegyen megjegyzéseket a munkához, ha szükségét látja. Megjegyzések nem születtek, de kaptunk egy megrendítő és felemelő írást tőle, melyet itt közlünk. (A szerk.)

Erről az állapotról dr. Papp Simon Eleton című munkájában (II. kiadás 209. oldal) a következőket írta kiszabadulása után:

„A főtárgyalás november 26-án kezdődött és december 9-én fejeződött be. A főtárgyalás előtti napon délelőtt és délután is felkerestek ávós tiszték az Andrássy út 60-ból, és örökösen arra figyelmeztettek, hogy meg ne kíséreljem megtagadni az ÁVÓ által írt jegyzőkönyvekben foglaltakat, mert annak nagyon szomorú vége lenne. Tehát már előre gondoskodtak arról, hogy ne legyen bátorságom ezt megtenni. Ekkor határoztam el, hogy az ÁVÓ százíze szerint fogok vallani. Azért jutottam erre az elhatározásra, mert az amerikaiak (Mr. Ruedeman és Mr. Bannantine) mindent elismertek a nyilvánosság előtt, amit az ÁVÓ tőlük kívánt. Ezt én tudtam, mert a jegyzőkönyveiket nekem kellett lefordítanom angolból magyarra.

Az amerikaiak nem gondoltak arra, hogy elismerő vallomásaikkal engem romlásba döntenek. Tudom ugyan, hogy amit vallottak, nem igaz lelkiismeretük szerint, hanem kényszerből vallották. Hiába kísérelték meg legalább eleinte az igazmondást, ha ki akartak abból a pokolból jutni, fel kellett hogy engem áldozzának.

A hazugságokat még tódítottam is, hogy többé ne kínozzanak. Ezért mindazok, akik az én gondolkodásomat ismerték, megrökönyödéssel hallották a tárgyalóteremben és a rádióban, hogy én miként beszélek. De nem volt más utam, ha nem akartam magam testi-leg összetörni. Így gondoltam, hogy a lelki tönkremenetelt jobban elviselem, különösen az esetben, amikor sem az amerikaiaktól, sem a magyaroktól nem kapok védelmet, amikor a terror hatása alatt senki sem mer ügyvédemen kívül védeni.”

Dr. Papp Simonnak a saját viselkedését megmagyarázó fenti szavait azért választottam most elmondandó körülményeim bevezetéséhez, hogy e közlemény mai olvasói számára képet adjak arról, *milyen lelkiállapotba juthat az a személy, aki legjobb meggyőződése és tudása szerint kísérel meg szakmai munkáját végezni, majd egyszer csak - különös körülmények között - a hatalom, a zsarnokság hálójába kerül, és az ellene felsorolt hazugsághalmaz alól hiába próbál menekülni.*

(Feltételezem, és tudom, hogy a kőolajbányászat 1957-58 évek között vád alá helyezett társaim valamennyien hozzám hasonló helyzetben voltak, e helyt

azonban csak az általam átélt eseményekről kívánok és tudok szólni!)

Rövid összefoglalásban közlöm adataimat, körülményeim, családi és szakmai helyzetemet 1956 őszén.

Nevem: Buda Ernő, születtem 1921. június 23-án, Sopron-Brennbergbányán.

Édesapám: Breuer György, a brennbergi szénbánya adminisztratív igazgatója.

Édesanyám: Masznák Janka, háztartásbeli.

Iskolai végzettségem: műszaki egyetem, bányamérnöki oklevél, Sopron, 1943.

Családi állapotom: első feleségem Molnár Mária, 1949-ben balesetben meghalt, két élő gyermekem: Mária (9 éves), Ernő (7 éves).

Második feleségem: Vízkelety Mária, fiam Attila (3 éves).

Szakmai előéletem: 1943. november 5-étől kezdve kőolajfűrészi mérnökként dolgoztam a Dunántúlon a MAORT Üzemek a m. kir. kincstár használatában cég-nél.

1945 és 1948 között a Nagykanizsáról Németországba elhurcolt vagyontárgyak Fürsteneck-ben (Bajorországban) lévő raktárának voltam a zárgondnoka, onnan 32 vagon mélyfűrészi anyag hazamenekítésével érkeztem vissza Magyarországra.

Lovásziban 1948 és 1952 között három fűrészmestri tanfolyamot vezettem, mérnöki munkám mellett Nagykanizsán egy éves mérnökátalképzési tanfolyamnak, és Budapesten a Vörös Akadémián 3 egymás utáni évfolyamnak voltam a mélyfűrészi óraadó tanára.

1952 és 1954 között az államosított, majd a MASZOLAJ Rt. mélyfűrészi üzemében a *nagylengyeli fűrészek* üzemvezető mérnöke voltam.

1954. március 15-én a MASZOVOL Rt. vezérigazgatója áthelyezett a Nagyalföldön működő *Mezőkeresztesi Mélyfűrő Vállalat*-hoz, hogy a Dunántúlon kialakított fűrésztechnikai módszereket és munkafegyelmet kíséreljem meg a MASZOVOL keleti részén is meghonosítani.

Az ugyanabban az időben megindított *Nagy Imre féle első program* időszakában legnehezebb feladatomban az eddigi 28 fűrőberendezésnek 9 fűrő és 5 lyukbefejező berendezésre való redukálása, és az eddigi 1800 főből álló munkáslétszámnak 622 dolgozóra való csökkentése lett.

E leépítési időszakban rendkívüli ellentét alakul ki a MASZOLAJ keleti részének eddigi pártvezetői, szak szervezeti vezetői és közöttem (többek között a Dunántúlról magammal vitt fúró mesterek és művezetők miatt), „amerikai emlékün nevelkedett fasiszta csibész'-nek és még ocsmányabbnak tituláltak.

Társadalmi feljelentés alapján akkori munkásigazgatómmal együtt választ kellett adnom Miskolcon a megyei pártbizottságon arra a gyanúsításra, hogy „*tudatosan tűzünk ki olyan fúrás pontokat, ahonnan nem kapunk majd olajat*”. Geológiai és geofizikai elveket ismerető védekezésem Komócsin megyei első titkár előtti tárgyaláson elhárította ugyan a veszélyeket, de a bizalmatlanság légkörét nem csökkentette.

Ezalatt az Alföldön Nádudvar, Karcag, Keserves, Bucsa, Kiskörös, Szolnok, Rákóczipfalva és a pestkörnyéki Órszentmiklós területén kutatófúrásaink egyre eredményesebbek lettek, és Pollok László gépészmérnök kollégám által egységesített (dunántúli asztalt) fúró- és lyukbefejező berendezéseinkkel a lecsökkentett létszám ellenére lényeges fúrástechnológiai eredményeket értünk el.

Szakmai segítséget ehhez az időközben Budapest székhellyel megszervezett *Kőolajkutató és Feltáró Vállalat* műszaki igazgatóhelyettese, *dr. Alliquander Ödön* adott, a társadalmi nyomást pedig az akkor létrehozott *Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt* vezérigazgatója, volt tanítványom, Bese Vilmos kísérelte meg csökkenteni.

Szolnokon ezalatt kialakítottuk a kőolajfúrás mindmáig meglévő ipartelepét, és Abonyban létrehoztuk az azóta már megszűnt) kerületi központi irodát.

Az 1956-os forradalom időszaka alatt az Alföld területén a mintegy 500 km-nyi kerületű körön elhelyezkedő fúró- és lyukbefejező berendezések üzemanyag-ellátása (a dízelolaj, pakura- és benzinutánpótlás) megoldhatatlanná vált, ugyanakkor a fúróberendezésektől érkező telefonjelentések arról számoltak be, hogy a fúróberendezések személyeinek műszakváltása már nem valósul meg, és élelmiszerük nincs.

A kérdéses időszakban, október 25-e után vállalatunknál a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat alföldi kerületénél is megalakult már a munkástanács.

A megalakult munkástanács kérdésére, hogy most mit csináljunk, *a legnagyobb biztonságra törekvő mérnöki megfontolásból, és a legtisztább lelkiismereti*

meggyőződéséből vállalati főmérnökként adtam ki az alábbi utasításokat:

- a fúrószerszámokat és a csöveket (a maradék üzemanyag felhasználásával) a nyitott rétegszakaszokból - a megszorulás elkerülésére - a magasabban fekvő, béléscsővel védett lyukszakaszba kell felhúzni;
- a fúrószap esetleges átgázosodása miatti gázkitörések megelőzésére be kell csukni a kútszájon lévő kitérőgátlókat;
- a várható hideg időre való tekintettel fagytalánítani kell a felszíni vezetéseket;
- minden berendezésnél meg kell szervezni a műszaki és vagyoni őrzést, mert „*azt ugyan most nem tudjuk, mi lesz, de bármi is történjék, helyettünk senki sem fog fúrni!*”

Utasításomnak megfelelően sikerült műszaki kár nélkül átvészelni a kényszerleállások időszakát, és a kijárási tilalom befejeződése után, 1956. november 11-ét követően fokozatosan újraindítottuk az alföldi olajkútfúró berendezések munkáját.

Ma - majdnem fél évszázaddal az akkori események után - is meg vagyok győződve arról, hogy ez volt az egyetlen, racionális intézkedés, mely elejét vehette, és vette esetleges nagyobb műszaki baleseteknek, sőt katasztrófáknak. Későbbi - józan - műszaki megítélések is indokoltak és elengedhetetlenek minősítették akkori intézkedéseimet.

(Egyéni megítélésem szerint, műszaki lelkiismeretem szavára hallgatva, minimális károsodással sikerült a bizonytalan időkből a közös tulajdont megvédeni és a további munkára akadálytalanul rendelkezésre bocsátani. Szubjektíve azt hittem, hogy ezért elismerés illet meg bennünket! De nem ez volt a felfogása - az októberi forradalmi időszak alatt mélyen megbűvó - az azt követő időben bosszútól lihegő kommunistáknak, akik intézkedésben alkalmas ürügyet találtak arra, hogy „megakadályoztam a dolgozni kívánó kommunistákat a munka folytatásában.” Ez pedig szabotálás, mégpedig olyan időben, amikor a „népi demokrácia” veszélyben volt, tehát kimeríti a „népi demokrácia elleni szervezkedésben” való tevékeny részvételt, sőt annak „vezetési” körülményeit is.)

1957 februárjában tartóztattak le Pollok László gépészmérnök és Répánszky István geológus-technikus társammal együtt.

Először a szolnoki rendőrségi fogdában, később a budapesti Fő utcai vizsgálati fogházban folytak a kihallgatások, az időközben a Dunántúlról is odahozott gyanúsított társaimmal (a legszigorúbb elkülönítés mellett).

Akik személyesen vissza tudnak emlékezni az 1956. október 24-étől november 3-áig terjedő fokozódó örömmel eltelt időszakra, hogy az országunkat a II. világháború óta megszállva tartó szovjet csapatok kivonulásának reményében éltünk, és a november 4-e utáni hideg zuhanyra is visszaemlékeznek, amikor a brutális nagyhatalom mérhetetlen katonai fölényével nyúlt bele az akkortól kezdve „ellenforradalom”-nak bélyegzett események elfojtásába, és az újonnan létrejött Kádár-féle „népi demokratikus” államrend megszilárdításába, azok előtt világos, hogy miért kerülhettek olyan hangok és szövegek az akkori magyar követelésekbe, hogy „a szovjeteknek olajat nem adunk”, vagy „ülősztárják a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása miatt”.

Dunántúli vádlott társainkat az „ipari szabotálás” és a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés” büntetésén kívül az előbbi pontért, minket, alföldi kőolajosokat pedig az utóbbi pontért is bűnösöknek lehetett minősíteni.

Őrizetbe vett és később előzetes letartóztatásba került társaim körülményeiről, kihallgatásuk módszereiről nincs jogom szólni, hiszen személyes élményem a tökéletes elszigeteltségünk következtében nincs erről.

A magam helyzetét rövid összefoglalásban mégis felsorolom itt, néhány jellemző epizóddal, milyen eszközök és módszerek felhasználásával törekedtek a nyomozótisztek és az őrszemélyzet lelki és testi ellenállásunk letörésére.

Őrizetbe vételelem Szolnokon történt, a Kossuth út 7. alatti lakásom előtt, amikor Abonyból jövet autóból kiszálltam, mivel röviddel előtte kaptam értesítést, hogy apósom a Szolnoki tüdőkórházban meghalt, és a halálesettel kapcsolatos teendőkre jöttem volna haza. Őrizetbe vételemet az utcán Karkecz és Szucsik rendőr nyomozó hadnagyok közölték velem, akik ettől kezdve családom tagjaival való beszélgetésemet (az adott körülmények ellenére) is megtiltották, és lakásomban engem a falhoz állítva házkutatást is tartottak.

A házkutatás közben figyeltem fel Szucsik nyomozó hadnagy ideges magatartására, amikor a szomszéd

szobába ki-bejárva keresett egy könyvet, és amikor anyósom hangját hallottam: „Az úr azt a cédulát keresi, amit az előbb a könyvbe beletett? Azt én onnan már kivettem!” (Ilyen kicsinyes módszer alkalmazásától sem riadtak vissza a nyomozók, hogy a „röpcédula-terjesztés” kicsinyes vádpontját is rá lehessen húzni valakire.)

Őrizetbe vételelem időpontjától (1957. február 25.) kezdve voltam a Szolnokon lévő Ságvári (ma Szapári) körút rendőrségi fogdájában, majd Budapesten a Fő utcai vizsgálati fogházban, a Markó utcai börtönben, majd a szolnoki törvényszék mögötti börtönben letartóztatottként, és a Tököli Internálótáborban (1958. május végéig) internáltként, perünk feljebbviteli tárgyalásán a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírószáki Tanácsa előtt, a budapesti Fő utca tárgyalótermében 1958. december 18-19-e között szabad lábon, egymástól szigorúan elkülönítve, a dunántúli kőolajbányászati vezetők perétől leválasztva, hol pedig összekapcsolva.

A hatalom célja az volt, hogy a kőolajbányászat „régi” vezető rétegének az „idegen tőkésék” érdekében végzett tudatos szabotálását kísérelje meg ránk bizonyítani, hogy ezzel az akkor az ENSZ előtt folyó „magyar ügy” tárgyalásánál előadhassa, hogy az 1956. októberi események idejében „imperialista hatalmak” avatkoztak be a magyar gazdasági és politikai életbe.

Máig is fülemben cseng ugyanis a szolnoki első kihallgatás során kapott első kérdésem: „Milyen utasítást kapott maga Papp Simontól?”

Lelki és testi erőmet a letartóztatás kihallgatási (adatgyűjtési) időszakában jó egy-néhány megpróbáltatással kísérelték meg megtörni. Az azóta eltelt idő e kínzások és tortúrák élet emlékezetemben is lényegesen letompította már - e sorok olvasójának mégis hadd tegyem fel azt a kérdést, miként viselkedett volna ő, ha

- februárban egy fűtetlen cella kétszemélyes fa-priccse alatt a betonpadlón ötödmagával az öltönykabátjába takarózva próbál meg aludni;

- ha napjában csak kétszer engedik ki (áthült veséje ellenére) békaügetésben a WC-ig, (nagy hangosan kiadott „szargyanak, hugyozzanak!” parancsra), miközben a kb. 50 m-es úton két oldalról állandó gumibot-ütlegelésben van része;

- székelése után fenekét ugyan nem törölheti ki WC-papírral (mert az nincs), de a gatyavizit megállá-

pítja, hogy a „kincstári gatyát” elrondította, ezzel az államot megkárosította, és ezért gumibotütleg jár;

- ha vacsorára „fenolftaleinnel” megkevert szilvalekváros kenyeret kap, és éjszaka, akárhogy is dörömből, nem engedik ki féktelen hasmenése ellenére;

- ha a kétszemélyes cellában öt fő tartózkodik, és az ő belépésére elhangzó „vigyázz” parancsszóra felugorva óhatatlanul hozzádörzsölködik a cella mésszel lefestett falához, amely nyomot hagy a kabát karján, bizonyítékként, hogy az állam festését károsította, és ezért gumibotverést kap;

- ha a csajkafedőbe becsurgatott vizet a WC-től békaügetésben kell a cellájáig mintegy 30 m-en át „egyensúlyoznia”, és az esetlegesen az oldalfalra vagy padlóra kiloccsant vizet addig fújnia a tüdejének megérletésével, amíg az fel nem szárad;

- ha a minden megokolás nélkül a tenyerébe kapott gumibotütlegek során a 30.-ik után már nem tudja vízszintesen tartani a kezét;

- ha a mennyezetről lepotyogó poloskák miatt az egész teste piros csipésektől dagadt fel, és

- ha cellarangidősként kezébe adják a gumibotot, amivel cellatársait kénytelen verni (ha nem teszi, ötszörte annyit kap, ez volt a legnagyobb morális megaláztatásom)?

De a kihallgatások során a kihallgató ügyes csalafintaságokat is meg tud valósítani: azt kérdezi, hogy „miként ment a vállalat központjában és műhelytelepén a munka, amikor a fúróberendezések leálltak”. Őszinte választ kap tőlem: „csak úgy tessék-lássék” módon. Már is adódik az eddigieken túlmenően is egy újabb szervezkedési tevékenységem: „a vádlott megszervezte a tessék-lássék mozgalmat”.

Az is nagyon egyszerű, amikor a munkástanács egy nagyhangú főfűrómester elbocsátását akarja megvalósítani a „minden ellenforradalmárt fel kéne akasztani” kijelentése miatt, és én úgy veszem pártfogásomba, hogy közlöm vele, hogy a munkájáért mindig kiállók, de „fogja be a száját, mert politikailag ezért nem lehet kiállni”, akkor nem egy embert mentettem meg, hanem megsértettem egy kommunista öntudatát, és ezzel kimerítettem az izgatás büntetését!

Másfél év szomorú börtönélményeit, az emberi megaláztatás különböző fokozatait, de a börtönben átélhető sok kis örömet sem lehet röviden összefoglalni. Amikor erről a kérdéstről az engem faggatókkal beszél-

gettem, főként három felejthetetlen élményem jut eszembe emlékeim közül.

Rettegést, szívszorongást okozott élményem

1957. március 8-án a késő esti órákban (amikor a hideg rendőrségi fogda betonpadlójára ledobott matracon összehúzódva az odakinti „Nők napjának” eddigi szép emlékei járhattak az agyamban) levezettek az egy emelettel mélyebben fekvő nyomozói kihallgató szobák egyikébe.

Őt főből összeállt, pufajkába öltözött testület ült egy íróasztal mögött illetve körül. (Elnök, ügyész, védő, ülnökök?) Rövid formai közlés: statáriális bíróság előtt állok. Kihallgatás nélküli tárgyalás kezdődik. Az elnök (?) a személyi adataim felvétele után az ügyésznek (?) adja át a szót. Az ügyész a következőket mondja:

„A szovjet hírszerzés megállapította, hogy a vádlott az Alföld kőolajfúrásának műszaki adatait imperialista hatalomnak adta át. Ezzel kimerítette a hazaárulás büntetését.”

A középben lévő bíró felállt, és a következőket közölte: „Kötél általi halál. Elvezetni!”

Miközben a foglár(ok) kifelé vezetnek, az elnök még megszólal: „Ha meg akarja mondani még, hogy hogyan csinálta, azt még jelentheti.”

Ezzel visszavittek a cellámba. Leroskadtam a nekem jutott matracfelületre.

Akik ilyet nem éltek át, nem tudhatják elképzelni, hogy egy „halálos ítélet” elhangzása után milyenné válik az ember hangulata, fizikuma. Olyan erős szívdobogás vett rajtam erőt, hogy alig kaptam levegőt. (Később, orvosoktól hallottam ennek a nevét: „tachycardia”.) Gondolkodni kezdtem.

- Most folyik az ENSZ-ben a magyar ügy tárgyalása. Az ENSZ előtti magyar delegációnak nagyon fontos volna egy olyan vallomás, amely arról tanúskodik, hogy a külföldi tőkés vállalatok a magyar forradalom alatt megkeresték a lehetőségét annak, hogy beleavatkozzanak a magyar iparba, kereskedelembé, vagy a közéletbe.

Elhíhető az elképzelés, hogy olyan személyeket, akik valamikor egy külföldi érdekeltségű vállalatnál (pl. az én esetemben a MAORT-nál) dolgoztak,

ezek megpróbálták volna behálózni. Ha tehát az ENSZ előtti magyar delegáció ilyen „behálózás”-t igazoló dokumentumot tudott volna az asztalra tenni, akkor ezzel bizonyítható volna a külföldi tőkés vállalatok „magyar belügyekbe való beavatkozása”.

Azután gondolatmenetem tovább kalandozott. Mi is történik most? Egyike azon sok-sok történelmi igazságtalanságnak, amely az emberiség egész történetében oly annyiszor megesett már. Végtelen sok példa van a történelemben, hogy az erős a gyengét elpusztítja. Nem ez történt az összes hódító háború alatt? Nem ez jellemzi a zsarnokot? Nem ez zajlott az asszírok és babilóniaiak idején? Nem ez történt a trójaiak és a görögök között? Nem ez volt az eset a rómaiak és Karthágó, a rómaiak és az őskeresztények esetében? Nem ilyeneket okoztak a kereszties háborúk? Nem ez folyt a vallásháborúk idején? Nem ezt okozta a tatár- és a törökidulás? Nem ártatlanok százezrei pusztultak el az I. és különösen a II. világháború idejében? Milyen joron valószínűbbek meg a németek a holokausztot? Hiába tanítják az emberiségnek, hogy „ne ölj!” Az ősemberi pusztítás szándéka minden erkölcsi erőnél nagyobb! A zsarnokság hatalmi pozíciójában kiírta, kiíratathatja a neki meg nem feleelőket. Miért lettem volna éppen én egy ilyen ősi emberi magatartás alól szerencsés kivétel?

Igaz, minden embernek van egy adag, vele született szerencse adagja. Ez azonban fogy az élet folyamán. A fogyás a felhasználás sebességétől függ. Van aki lassan fogyasztja, sokáig él. Az én szerencse adagom most fog elfogyni, nyilván az átélt sok-sok szépség következtében gyorsabban, mint esetleg másoké. Igen, eddig sok-sok szerencsés eset történt velem. Csodás ifjúságom volt, okos szüleim voltak, nyelveket taníttattak nekem, külföldre juthattam ki, gyönyörű szakmát tanulhattam, kiváló munkáim voltak, és szép volt a feladatom. Szép ifjúságom volt, bájos szerelmeim voltak, csodás feleségem lehetett, kedves gyermekeim lettek, szép volt az egész eddigi életem. Ennyi szerencse talán túl sok is volt, most értem tehát szerencse adagom végéhez!

Azt magamban erősen éreztem, hogy ami történik, az számomra igazságtalanság. De vajon mi az igazság? És vajon előttem hány emberrel történt már jóvátehetetlen igazságtalanság? Úgy sem tudok én ez ellen az igazságtalanság ellen tenni semmit.

Ezen gondolatok közben légzésem fokozatosan normalizálódott, a matracon eldülve elaludhattam. Aztán váratlanul újra az erős szívdobogásra riadtam fel. Belém nyilallott a „halálos ítélet” tudata. Bár a szívdobogás az előzőhöz hasonló erősségű volt, tudatom kezdett világosodni. - Mit is mondott az elnök utoljára? - Ha azt akarom elmondani, hogyan csináltam, még jelenthetem. - Hirtelen elhatározással dörömbölni kezdtem a cella vasajtaján. A kukucskáló ablakon nemsokára benézett a foglár, s kérdezte:

- Mit akar ?

-Tisztelettel kérem, szíveskedjék kihallgatásra vinni!

Elment, jelenthette, majd nemsokára visszajött, és ismét levezetett egy emelettel mélyebbre. Ott az öt puffkás várta az én „vallomásomat”. Lélektanilag tudták, hogy nekem vissza kell jönnöm.

Az „elnök”-i szerepet betöltő vizsgálótiszt feltette a kérdést:

- Mit akar ?

- Vizsgálótiszt úr! (Így kellett minden nyomozót szólítanunk.) Ha a Magyar Népköztársaságnak arra van szüksége, hogy hogyan és milyen módon vitték ki a magyar kőolajbányászati műszaki adatait, úgy írják meg a jegyzőkönyvet úgy, ahogy akarják. Én aláírom, azután akasszanak fel! De én itt és most esküvel kijelentem, hogy ilyent nem tettem!

A válasz csak ennyi volt:

- Ezt még megkeserüli. Elvezetnül!

42 napig, 6 héten át vártam az akasztást. A legnehezebb volt a hajnal, amikor valamely szomszédos telekről behallatszott a kakas kukorékolása, jelezve, hogy új nap kezdődik. Mindig vártam, hogy most jönnek értem. Néha erős motorbúgást hallottam valahonnan mélyen alattunk, abban a lelki hangulatban azt véltem, hogy most másokat akasztanak, és az esetleges kiáltásuk elnyomására bőgetik a motort.

„Halálra ítélesem” megjárása a legkegyetlenebb praktikák egyike volt. Lelkileg tökéletesen kikészített volna, az egyetlen kapaszkodó ebben a teljesen reményvesztett állapotban a büntudat hiánya volt.

A testi kínzásokkal tarkított kihallgatások közben alkalmazott lelki terror miatt - további testi épségem megóvása érdekében - hajlandó voltam minden olyan vádat „részben” elismerni, amelyről úgy véltem, hogy képtelensége egy tárgyilagos bírósági tárgyaláson úgyis kiderül majd.

A fentiek kiegészítése:

A Belügyminisztérium Pol. Nyomozó Főosztálya VIII. Osztálya „Szigorúan titkos” jelzésű jegyzőkönyve Buda Ernő irattanulmányozási kihallg.-ról, Budapest, 1957. július 25. a következő szöveget tartalmazza:

...Kérdés: Van-e észrevétele az áttanulmányozott iratokkal kapcsolatban?

Felelet: A letartóztatásom budapesti tartama alatt a tőlem felvett kihallgatási jegyzőkönyvek és az ügyemben mások részéről tanúvallomásként felvett jegyzőkönyvek tartalmával és a vizsgálat módszerével teljesen egyetérték. Le kell azonban rögzítenem azt, hogy szolnoki letartóztatásom ideje alatt több alkalommal testi fenyegetést alkalmaztak, melyeknek hatása alatt, valamint a kihallgatások során agresszív kérdezési módszer hatására testi épségem további megóvása érdekében kénytelen voltam néhány olyan vallomást tenni, mely nem helytálló, vagy mely teljes egészében költött. Ilyen pl. az a számba adott mondat, hogy „tessék-lás-sék” munkát szerveztem, vagy a „dolgozz lassan”-t létrehozta, vagy ismertem volna. Ugyanakkor nem akartam polgári demokráciát Magyarországon. Egyetlen beosztottamat, vagy munkatársamat lassú munka végzésére nem szólítottam fel, vagy nem készítettem...

Felvette:

alíírás	alíírás
Józsa Károly r. ny. fhdgy	Buda Ernő
fővizsgáló	

A szakmai öröm sugara

Az 1956 utáni rendőrségi fogdai és börtönállapotokat Magyarországon a rendkívüli zsúfoltság jellemezte. Egyes - nem ellenőrzött - statisztikák szerint mintegy 200 ezer ember volt rövidebb-hosszabb ideig lecsukva. Ez az ország minden ötvenedik emberét jelenti! Mindezeket a körülményeket számos publikáció ismertette már.

Nekem azonban a börtön félelmekkel, és ridegséggel teli idejéből maradt egy emlék, mely szakmai örömsugarat jelentett számomra, amely erősen befolyásolt, és amelynek keletkezését mindmáig homály fedi.

Budapesten, a Fő utcai „katonapolitikai” börtönben lehetek a politikailag „legnehezebb” esetek. Később megtudtam, hogy milyen nagy személyiségeket őriztek itt, írókat, politikusokat, magas rangú katonatiszteket stb.

1957 húsvétjének hete és októbere között itt voltak a dunántúli és az alföldi olajosok is.

Őrzőink itt nem pufajkások, hanem rendőregyenruhás - százados, őrnagy rendfokozatú - tiszték voltak. A börtönben sem a folyosón, sem a liftben soha senki más foglyot nem láthattam, a legkínosabban ügyeltek arra, nehogy a foglyok egymásról bármit is tudhassanak, és egymásnak hírt tudjanak adni.

Hosszú időn át egyedül voltam egy két priccses - tiszta - cellában. Egyszer csak - az eddig legalacsonyabb rendfokozatú - alhadnagy foglár néz be az ajtó kukkantóján és megkérdezi:

- Maga büntetésből van egyedül?
- Tisztelettel jelentem, nem - válaszolom erre.
- Magának odakint mi a foglalkozása - kérdezi ezt követően.

- Tisztelettel jelentem, bányász vagyok - mindig ezt mondtam, most is.

Széles mosoly jelenik meg az alhadnagy arcán, és azt mondja:

- Én is.
- Ezután - ami még ott bent soha sem fordult elő - beszélni kezd, és elmondja, hogy odakint ő Tatabányán „aknász” volt.

Néhány perc múlva azután kinyitja az ételbenyújtó nyílást, és bead egy negyed kenyeret, két szelet angol-szalonnát, két kemény tojást és egy vörös hagymát. Arra a kérdésemre, hogy - „tisztelettel kérem, szíveskedjék megmondani, hány napra osszam be magamnak”, azt a választ adja: - Most egye meg!

Ez a foglár többször nézett rám barátsággal. Egyik szolgálata alkalmával megkérdezte: - Tud maga németül? - Megmondtam neki, hogy tudok.

Néhány perc múlva könyvet ad be, és azt mondja: - Ezt olvassa!

Először azt hiszem, káprázik a szemem. Aztán még egyszer elolvasom a címet és a szerzőt:

ROGERS: COMPOSITION AND PROPERTIES OF OIL WELL DRILLING FLUIDS. (A fúrási öblítőfolyadék összetétele és tulajdonságai, kiadja a Gulf Publishing Company, Houston, Texas, 1953.)

Elgondolkoztam: ez nem lehet egyszerűen a véletlen műve. Valaki, valakik vagy kijátszották e rendkívül szigorú börtön előírásait, vagy valakik tudatosan azt akarják, hogy tanuljam meg a rétegrepszést, az erózió hatását, a legmodernebb iszapkezelési technikát. A legnagyobb mohósággal olvastam, tanultam meg az anyagot. (Lovásziban évek múlva behozhatatlan előnyökkel rendelkezem emiatt!)

Talán még szükség lehet rám is?

A fogság, a börtön nem csak a nyomorúságos és embertelen körülmények miatt nyomasztó, hanem annak a tudata miatt is, hogy a társadalom kivett magából. Nem kellek én annak a közösségnek, amelynek pedig az erejében eddig hittem, sőt, úgy éreztem, hogy érte dolgoztam is.

Két-három olyan emlék toluul ennek ellenére most fel bennem, amely a belső öntudatomat a börtön ridegségében is melegítette.

Egy alkalommal (ez már a budapesti Fő utcai fogva tartásom idejére esett, 1957. április vége felé) egy olyan vizsgálótiszt elé vezettek, akit eddig soha sem láttam - nem az én „ügyemmel” foglalkozott. Egy kérdést tett fel nekem.

- Mit csinálna ön, ha a Tótkomlós-9 kút kitörne? Kérdéző válaszom erre annyi lehetett:
- Szóval kitört?

Intézkedésére papírt és ceruzát kaptam, és dolgozhattam. Érdekes az ember agya. A sok-sok benne kavargó információ a tudat mélyére húzódik, és ilyenkor kristálytiszttan csak egy kérdést lát maga előtt: megjelent előttem a Tótkomlós-9 fúrás szerkezeti képe (februári emlékeim szerint), és a kútfejszerelvény emléke. (Láttam magam előtt a csepeli gyártású QRC kitörésgátló képét, a 6-os kifolyó tolózárat - az Alföldön kölyök-Cameronnak nevezték.) Bizonyára kaphattam egy-két tájékoztató információt is, és ezek alapján elkezdtem gondolkodni. Végiggondoltam, mi okozhat a kút rétegvizsgálata során gázkitörést, és ha az egyik, vagy a másik variáns volt a gázkitörés létrejöttének oka, én milyen megoldást találnék a megszüntetésére. Lázasan dolgoztam, csodálatosan fogott az agyam. Kútelfojtási, kitöréselhárítási elképzeléseimet írásban adtam át.

Néhány nap múlva volt olyan tisztesség ugyanebben a vizsgálótisztban, hogy ismét maga elé rendelt. Röviden közölte: - Adatai helytállóak voltak, ajánlott elvei alapján sikerült a feladatot megoldani. (Aztán ismét visszavezettek a cellámba.)

Egy másik alkalommal is kaptam egy szép feladatot. Megint ismeretlen vizsgálótiszt állított maga elé, és közölte: - Letartóztatása időpontjában nem nyílt alkalom, hogy utódjának (magyarázat: Tóth Zoltánnak, az utánam kinevezett főmérnöknek) elmondja a szolnoki fúrású ipartelep fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseit. Leírná, megrajzolná őket?

Egy mérnöknek nincs nagyobb belső megelégedése, mint az, ha azt észleli, hogy gondolataira, elképzeléseire másnak is szüksége van. Leülhettem, tervezhettem, rajzoltam, javasoltam, summa-summarum kiéltem magam egy-két délelőttön át. Nem azt rajzoltam, hogy hol legyen ablak, vagy milyen tető legyen az épületeken, hanem elveket, ipartelep-fejlesztést, egy „fúrású telep” kialakítását fektethettem le papírra, melynek gondolata Kerettye, Nagylenygyel, Nagykanizsa előzményei alapján bennem az Alföld céljaira régóta kialakult. Tervként ez kavargott a fejemben, s most megkérdezték tőlem. (Belső boldogság állapotába jutottam!)

Kiszabadulásom után - több év távolságában belső megelégedéssel - láthattam meg, hogy tervem lényegében a Szolnok, Körösi - akkor Munkásör - út 43. alatti telepen megvalósult.

Pozsik Ádám szakszerű összefoglalásában közli, hogy mennyiben volt közös, és miben különböztek mégis a „Majerszky Béla és társai”, a „Buda Ernő és társai” ellenforradalmi perek és a „Papp Simon féle MAORT szabotázspér” egymástól.

Jómagam - perünk elejére visszatekintve - tudom, hogy a perek célja azonos volt.

A rendőrségi nyomozó hatóság (amely az ÁVÓ formai megszüntetése után személyeiben mégis azonos volt a korábbi államvédelmi hatósággal) hosszú és szembesítés nélküli kihallgatásokon íratatta alá vallomásainkat. Nyilvánvaló volt számomra, hogy az olajbányászat országos újabb szabotálási koncepciók perének kidolgozó - jói kidolgozott forgatókönyv alapján szerették volna összevonni a dunántúli és alföldi kőolajbányászati vezetők ellenforradalmi perét, mely elképzelésük szerint lényegében a Papp Simon féle

MAORT szabotázsakció szerves folytatása lett volna.

Nekem - alföldi kollégáimmal együtt - ebben a kegyetlen politikai célú elhatározásban személyi szerencsém abban volt, hogy az akkor az ország kőolajbányászati irányító szervezetében (az OKGT-ben) tanítványom volt néhány magas funkcionárius. Evekkel korábban ugyanis a budapesti Gazdasági és Műszaki Akadémián (Vörös Akadémián) tanítottam, ahol párttitkárokat, miniszterhelyetteseket, vezérigazgatókat képeztek ki az államosított magyar ipar számára. Közük volt Bese Vilmos vezérigazgató, volt bányászati miniszterhelyettes, aki alföldi perünk szakértőjeként az akkor politikailag feddhetetlen helyettesét, dr. Kertai György főgeológust, akadémikust nevezte ki. Rajta kívül még három dunántúli szakembert, Gilicz Béla, Lőrincz János olajmérnököt és Völgyi László geológust kérték fel bírósági szakértőként.

Az ipari szabotázs vádját dr. Kertai György a bíróság előtt azzal tudta elejtetni, hogy a világ olajbányászatának általános tanulságaként közölte, ha valamely szénhidrogénbányászati fúrólukban a fúrás három fő mozgatója (az emelés, a forgatás és az öblítés) közül bármelyik akadályozott, akkor a fúrólukban műszaki baleset állhat elő. Megszorulhat a fúrócsőoszlop, gázkitörés alakulhat ki, és egyéb probléma keletkezhet, amely valóban gazdasági és személyi kárral járhat. Ezzel szemben éppen e per elsőrendű vádlottja akadályozta meg az esetleges műszaki baleseteket, és ezzel a kár keletkezését azzal, hogy az üzemanyaghiány észlelésekor a fúrólukakat - a további munkák folyamatosságának biztosítása érdekében - veszélymentes állapotba hozta.

Második lényeges vádpont a tervteljesítés elmaradása volt. Kiderült, hogy a tervet - a leállások miatt - időarányosan nem, de összességében mégis teljesítettük, így népgazdasági kár nem keletkezett.

A harmadik lényeges szempont a meg nem fúrt kútból az időszak alatt ki nem termelt olaj értéke szerepelt. Mivel az akkor éppen fúrás alatt álló valamennyi fúróluk kutatófúrási pont volt, és végeredményük meddő lett, a népgazdaságot olajtermelés-kiesési kár nem érte.

E három - főbenjáró bűn - vádpontjainak 1958. január 25-én a Szolnokon tartott elsőfokú tárgyaláson való megdőlése lényegesen megkönnyítette ugyan hely-

zetünket, de felmentésünkre nem volt elegendő. Az akkori felfogás minket „ellenforradalmárok”-nak minősített, bűnhődnünk kellett.

Anélkül, hogy mind a dunántúli, mind pedig az alföldi kőolajbányászati műszaki vezetők 1956. évi ellenforradalmi tevékenységével kapcsolatos hosszadalmas bírósági tárgyalások és indoklások részleteit külön-külön felsorolnánk - a mai olvasók számára is szolgáljon emlékeztetésül -, az „ellenforradalmárok”-ként kezelt műszakiak ellen hozott elsőfokú, és másodfokú ítélet:

A Zala Megyei Bíróság 1958. június 4-én zárt tárgyaláson (a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével, abban való tevékeny részvétellel, és szabotázs büntett elkövetése miatt) szigorúan titkos minősítéssel az alábbi ítéleteket hozta: Majerszky Béla 12 év, Rosta Ferenc 6 év, dr. Korim Kálmán 8 év, Farkas Béla 13 év, Zachemszky Ferenc 2 év és 6 hónap, dr. Laszty József 5 év, Várkony Rezső 3 év, Göncz István 4 év, Nagy Péter 3 év. Kulik István 2 év, Peti János 6 év, Falucskai Lajos 1 év (felfüggesztve), Várszegi Lajos 15 év börtönbüntetés.

A Szolnok Megyei Bíróság 1958. március 22-én (izgatás büntetésében és tiltott határátlépés bűnsegédi büntetésében) a következő ítéleteket hozta: Buda Ernő 1 év és 6 hónap, Pollok László 2 év és 1 hónap, Répánszky István 6 hónapi börtönbüntetés.

Ügyükben a végérvényes ítéletet zárt ülésen 1958. december 19-én hozta a Legfelsőbb Bíróság Népbíró-sági Tanácsa.

A fentiek közül súlyosbította dr. Korim Kálmán (10 év), dr. Laszty József (8 év), dr. Várszegi Lajos (életfogytiglan) büntetését, enyhítette Zachemszky Ferenc (1 év 5 hónap), Nagy Péter (1 év 5 hónap), Peti János (4 év), Buda Ernő (1 év 3 hónap), Kulik István (1 év) büntetését, helybenhagyta: Rosta Ferenc, Várkony Rezső, Göncz István és Majerszky Béla, Pollok László büntetését.

A per célja az elrettentés, és annak az igazolása volt, hogy Magyarországon ellenforradalom volt, hogy a szocializmus ellenségei a haladás, a nemzeti függetlenség és a béke ügye ellen indítottak támadást. A vádlottak „osztályhelyzet” szerinti megoszlása alkalmas volt arra, hogy az ellenforradalmárok osztályhelyzet szerinti megoszlásának feltételezett arányait igazolja (Srágli Lajos történész szavai).

Udvardi Géza

A Magyar Olajipari Múzeum könyvkiadási, munkatársainak publikációs tevékenységéről

A múzeum megalakulása óta rendszeresen ad ki különböző kiadványokat és közreműködik nem saját kiadású könyvek megjelentetésében is munkatársainak szerzői és egyéb közreműködésével, különböző írásos és fotó anyagok átadásával, lektorálással.

A saját publikációk közül a Magyar Olajipari Múzeum Közleményei című sorozat a legjelentősebb. A sorozat kötetei között megtalálhatók az olajipar nagyjainak arcképcsarnokát és életrajzát bemutató kötetek, az olajipari szállításról, a göcseji mezozoós tenger élővilágáról, a nagylengyeli, a lovászi kőolajmezőkről, az Észak-Erdélyi földgázkutatásról, a Közép-Dunántúl karsztvízvédelméről szóló kiadványok. Kuratórumnak tekinthető a „Zalai olajos történetek” című humoros írásokat tartalmazó munka és a „Mulat a fúrós” című nótakönyv. Önálló kötetben foglalták össze, és adták ki a múzeum archívumának fondjait.

A következőkben néhány kiadványt részletesebben is bemutatunk.

Pár évvel ezelőtt még a MAORT nevet sem volt nagyon ajánlatos hivatalosan emlegetni, bár a kanizsaiak az olajosok lakótelepét mindig is MAORT-telepként emlegették. Az ún. szabotázsperek idején gyakran szerepelt a „bűnös” amerikai vállalat neve, amelyik csak károkat okozott a népnek, országnak. A MAORT elnevezés még az 1980-as években is nemkívánatos volt. Ebben az időben egyszer egy magas rangú megyei pártfunkcionárius autóval utazott Nagykanizsáról haza, Zalaegerszegre és Bocska község határában az autóból meglátott egy gázvezetési jelzőoszlopot MAORT felirattal. Azonnal szólt az akkori olajos igazgatónak, és még aznap le is fűrészelték a vastáblát...

Az elmúlt évtizedben a magyar olajipar története, az amerikai vállalat neve és tevékenysége már nem tabu, és egyre több reális elemző, értékelő könyv, tanulmány jelenik meg, sőt Nagykanizsán van már MAORT utca is.

Srágla Lajos MOIM igazgatóhelyettes tollából jelent meg 1998-ban a *Változó Világ Többnyelvű Könyvtár* 22. köteteként a *MAORT (Olaj - Gazdaság - Politika)* című könyv, amely ragyogó összefoglalását adja az amerikai-magyar olajipari vállalat történetének, tevékenységének.

A mű nyolc fejezetben kíséri végig a MAORT történetét a hazai kőolajbányászat kialakulásától kezdve a MAORT-perig, illetve a vállalat államosításáig. Az első állami kutatások ismertetése után foglalkozik az első világháború utáni helyzettel, majd a MAORT létrejöttének közvetlen előzményeivel. A magyarországi kutatásokra 1933-ban koncessziós jogot nyerő EUROGASCO amerikai vállalat - amelyben meghatározó szerepe volt a *Standard Oil Co. Of New Jersey*-nek - megindítja a kutatást, és 1937-ben megtalálják az olajat Budafapusztán, majd 1938-ban megalakul a MAORT. A könyv részletesen elemzi a MAORT és az akkori magyar gazdaság kapcsolatát, a vállalat szervezeti rendszerét, szociális politikáját, munkásainak, mérnökeinek, tisztviselőinek életkörülményeit, bérezési és támogatási rendszerét.

Új fejezetet jelent a MAORT életében a II. világháború. Már a háború első időszakában kialakult az ellentét a MAORT által meghatározott - tudományos elvekhez és a koncessziós egyezményhez ragaszkodó - kőolajtermelési ütem, és az állami elvárások között, ami végül is a kincstári használatbavételt eredményezte. A háborús termelés állami irányítói, de különösen a németek nem hitték el, hogy a termelés nem növelhető. A németek arra is felkészültek, hogy átvegyék a MAORT-ot, és ők irányítsák a termelést.

A háború után a szovjet katonai üzemanyag-ellátás biztosítása, majd a jóvátételi kötelezettségek teljesítése érdekében az olajmezőkön lényegében katonai irányítás valósult meg. A könyv részletesen leírja az erőltetett termelés, a nagyfokú rablógazdálkodás körülményeit. Az 1947-ben indított hároméves terv célkitűzéseinek eléréséhez alapvetően fontos volt (lett volna) a termelés növelése. Állandó viták, tiltakozások folytak a MAORT vezetése és az állam között a jogtalan beavatkozás, az irreális termelési előírások miatt.

A Magyar Dolgozók Pártja már 1948 elején szükségesnek látta az államosítást, ennek azonban akadályai voltak: a MAORT érvényes szerződése a magyar állammal, a békeszerződés stb. A megoldást csak egy szabotázsvádja kínálhatta. Eszerint a MAORT nem más, mint az amerikai imperializmus magyarországi ügynök-

sége, annak vezetői, mérnökei az amerikaiak „zsoldosai”, továbbá, hogy a MAORT szándékosan teszi magát pénzügyileg lehetetlenné. A könyv tárgyilagos alapossággal írja le a letartóztatásokat, a vádiratot, majd a kemény, halálos ítélettel és hosszú börtönbüntetésekkel végződő pert. 1948 szeptemberében a MAORT-ot állami kezelésbe veszik, 1949 végén megszüntetik, majd állami tulajdonba veszik.

A könyv dicsérendő alapossággal dolgozza fel a MAORT életének egyes eseményeit, vezetőinek nevét és személyi adatait, az akkori állami, párt és államvédelmi vezetők MAORT-tal kapcsolatos tevékenységét, megvilágításait.

A MAORT meghatározó, emblematikus személyisége - jó szívvel állíthatjuk, a magyar olaj-gázipar géniusza - dr. Papp Simon volt, aki 1920 és 1932 között az Anglo-Persian Oil Company leányvállalatánál dolgozott, kutatott szénhidrogének után többek között a Balkánon, Kis-Azsiában, Új-Guineában, Kanadában, az Egyesült Államokban, Németországban. 1933-tól - a z EURO-GASCO-hoz szegődve - életét a magyarországi szénhidrogén-bányászat megteremtésének szentelte. Az EUROGASCO főgeológusaként vezeti a MAORT, és az amerikaiak ausztriai és csehszlovákiai kutatásait. A MAORT-nak letartóztatásáig, 1948. augusztus 12-ig volt a vezérigazgatója.

Kiváló tudós volt, a föld- és ásványtani tudományok doktora, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, számos külföldi és hazai tudományos egyesület, országos és nemzetközi szervezet és bizottság tagja, elnöke volt az Országos Bányászati és Kohászati Egyesületnek, a Magyarhoni Földtani Társulatnak. Nevéhez fűződik a magyar olajipar megszervezése, a MAORT kutatási és termelési tevékenységének irányítása.

Az ún. MAORT-perben szabotázs és a népi demokrácia megdöntésére irányuló tevékenység miatt előbb halálra, majd másodfokon életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A börtönből - ahol fogvatartása alatt is folyamatosan dolgoztatták - kutatási véleményeket írt, véleményezett, fordított. 1955-ben kegyelemből szabadult. Életének hátralevő részét a keserves hét börtönév utózőngői határozták meg. Újra munkát kellett vállalnia, hogy nyugdíjogosultságot szerezzen. 1962-ig, nyugdíjazásáig az Országos Kőolaj- és Gázipari Trösztnél dolgozott, sok megaláztatást és mellőzést is végigszenvedve. 1970-ben elhunyt. Hamvai - feleségének hamvaival együtt - a

Magyar Olajipari Múzeumban, szobrának talpzata alatt nyugszanak.

Papp Simon élete - halála után is - sokakat foglalkoztatott. Az 1980-as évekig a MAORT-ról és Papp Simonról csak a hivatalos torz vélemények, megítélések láttak - láthattak - napvilágot. Fordulatot jelent megítélésében *Galgóczi Erzsébet Vidravas* című, 1984-ben megjelent regénye, amelynek főszereplője Simon Pál, azaz Papp Simon. A regény kitűnő korrajz, amely bemutatja Papp Simon életének, ipari tevékenységének fontosabb eseményeit. A regény - amely megér egy második kiadást is - hitelesen mutatja be a főhős kálváriáját, a politika visszasságait. A regény hatalmas vihart

kavart. Az „ellentábor” lázasan próbálta cáfolni a már ország-világ előtt megismert tényeket. A Vidravas ellehetetlenítésének, a mű hányattatásának a könyvben az egyik érintett által kezdeményezett per leírását, és számos új dokumentumot közöl évekkel később a MŰHELY kulturális folyóirat (1996. XIX. évfolyam, különszám, melynek bemutatójában a múzeum is közreműködött). A regény alapján készült kétrészes színpadi művet a Nemzeti Színház mutatta be, abban a főszerepet, dr. Simon Pált, azaz dr. Papp Simont Sinkovits Imre alakította.

1996-ban jelent meg *Papp Simon* önéletrajza *Életem* címmel a Magyar Olajipari Múzeum kiadásában. Ez az önéletrajz meglehetősen „nehéz” olvasmány, nem a szokványos összefoglaló jellegű visszaemlékezés. Fésületlen története egy zaklatott életnek, amely sok szép, és nagyon sok ordítóan igazságtalan eseménnyel telített. Papp Simon az 1960-ban írott önéletrajzát egészítette ki később több ponton. Az utolsó feljegyzések 1969 őszéről származnak. A múzeumba került önéletrajz eredetileg három fő részre tagolódik. Az első rész 1886-tól 1948-ig szinte naplószerűen rendezetten közli az eseményeket. A második rész az *Elfogatásom és rabságom története*, a harmadik rész az *Életrajzom folytatása* 1955. június 5-től 1966. március 15-ig tart.

Az önéletrajz döntő része Papp Simon jegyzetei alapján naplószerű, dátum és hely megjelölésével olvashatjuk benne az eseményeket, a résztvevők nevét, beosztását. Hihetetlen precizitás és már-már fásasztó alaposág jellemző a leírásra, amelyből az olvasó képet kap Papp Simon eseménydús életének fordulatairól, szakmai tevékenységéről, de esetenként olyan részletekről is, hogy milyen volt a rántott csirke a Café Dallasban, vagy hogy hány kilométerre voltak New Yorktól, amikor megkezdődött a hajón az álarcosbál. Az önéletrajz második és harmadik részében a naplószerű feljegyzések, eseményleírások rendjét több dokumentum részbeni, vagy teljes közlése szakítja meg. Nem kell pszichiáternek lenni, hogy az odavetett megjegyzésekből, a furcsa mondatszerkesztésből megértsük Papp Simon megpróbáltatásait, börtönéletét, annak utóéletét.

Az önéletrajst nagy műgonddal, a szerző iránti tisztelettel és alázattal rendezte sajtó alá a bevezetőt és utószót író *Székely Lajos* és *Tóth János*. Gazdag jegyzetanyag igyekszik megérteni az olvasóval a könyvben előforduló eseményeket, szakkifejezéseket, közölve az érintett személyekkel kapcsolatos életrajzi és egyéb adatokat is.

A könyv bevezetője összefoglalja a magyarországi szénhidrogén-bányászat történetét, az olajipar szervezeti változásainak egyes állomásait. A múzeum munkatársai az önéletrajz sajtó alá rendezésekor a benne szereplő adatokat levéltári forrásokkal és egyéb feldolgozásokkal összevetve ellenőrizték. A könyv így forrásértékűnek tekinthető. Függelékében összefoglalásra kerültek a magyar szénhidrogén-bányászattal foglalkozó fontosabb ki-

adványok adatai, amelyeket a téma iránt bővebben érdeklődők haszonnal forgathatnak.

2000-ben megjelent a könyv második kiadása, amely az első kiadásnál kissé bővebb, és számos Papp Simon által készített, vagy gyűjtött fényképet is tartalmaz.

A múzeumban Papp Simon használati tárgyai, könyvei is megtekinthetők a Papp Simon emlékszobában.

Papp Simon szakmai munkássága, szakmaszeretete, emberi kitartása, precizitása például szolgálhat mindannyiunk számára. Nevét Gellénházán felvette az általános iskola, Nagykanizsán sétányt neveztek el róla, a MAORT-telep sarkán dombormű örökíti meg emlékét.

A Magyar Olajipari Múzeum Közleményei sorozatban eddig 3 önálló kötet jelent meg *Beszélgetések az olajiparról* címmel, illetve a *Beszélgetések a gáziparról* című könyv. A könyvek szerzője Horváth Róbert, aki 1950-től dolgozott az iparban. Több esztendőn át a budafai, majd a nagylengyeli vállalat főmérnökeként - illetve műszaki igazgatóhelyetteseként - tevékenyen részt is vett az olajtermelés irányításában. Munkája során számos szakmai, személyes kapcsolatra tett szert az iparági vezetőkkel, és többnyire munkatársai voltak a könyvében szereplő vezetők.

Az első kötet Nagylengyelről szól, a mező kutatási-termelési történetét feldolgozva 8 olajmérnökkel, ill. geológussal (Buda Ernő, Dedinszky János, Németh Géza, Szanka István, Szittár Antal, dr. Szurovy Géza, Turkovich György, Zonda Pál) történt elbeszélgetés alapján. A történetírásnak ez az új módja, az „oral history” személyes közelségbe hozza interjúalanyait, számos eddig nem ismert részletet is felszínre hozva. Ezek között rendkívül érdekes, hogyan emlékeznek vissza a mező megtalálására, a mező geológiájának megítélésére, a kutatók emberi sorsának alakulására, állami vezetők (pl. Rákosi Mátyás) mezőlátogatására. E kötetben látott először napvilágot, hogy a mező elvizesedésével összefüggésben egy újabb olajos per volt előkészítés alatt, amire csak az 1956-os forradalom kitörése miatt nem került végül is sor. A könyv olvasása során beleláthatunk az 50-es évek „lelkivilágába”, de érdekes véleményeket is megismerhetünk a MAORT-perről, annak résztvevőiről.

A második kötet a sorban a *Vezetésről, iparvezetőkkel* alcímet viseli, és az olajipar első számú vezetői - nevezetesen *Bándi József, Péceli Béla, dr. Simon Pál, dr. Bán Ákos, Zsengellér István, Subai József, dr. Szabó György* - vallanak benne sorsukról, az olajipar kö-

zelmúltját alakító politikai, gazdasági tényezőkről, esetenként véleményt alkotva a napi politika eseményeiről is. Az olajipar szervezeti változásainak háttere, a politika formáló ereje jól nyomon követhető a riportok alapján. Ez a kötet már átvezet minket napjaink történelmébe, a mai olajipari szervezet (a MOL-korszak) kialakulásába, működésének első éveibe.

A harmadik kötet tartalma - hasonlóan az a másodikhoz - napi aktualitásokat is hordoz, megvilágítva számos belső olajipari történetet. A kötet az *Olajbányászokkal az olajiparról* alcímet viseli, és Barabás László, dr. Bálint Valér, dr. Dank Viktor, Hangyái János, dr. Juratovics Aladár, Kiss László, Placskó József, dr. Szalóki István, dr. Tóth József, Trombitás István, dr. Vándorfi Róbert emlékeit rögzíti. Ezek a szakemberek az 1960-as 1970-es években már irányítói, részesei voltak az olajipar új aranykorának, de alakítói a közelmúlt eseményeinek is. A könyvből megismerhetjük a riportalanyok érdekes életútjait, de bepillantást nyerhetünk a nagy „orenburgi kaland” változatos fordulataiba is, annak eddig nem publikált politikai hátterébe, olvashatunk a Dunántúlról az Alföldre és más területekre kerülő szakemberek életének zalai időszakáról.

A „Beszélgetések...” sorozat negyedik kötete, amely a *kezdettől a privatizációig* alcímet viseli, az elmúlt évben jelent meg és a gáziparról szól. A riportalanyok a gázipar közelmúltjának neves egyéniségei - Bencze Károly, dr. Cséte Jenő, Dénes János, Galambosi István, György Pál, dr. Hajdú István, Kertész Gábor, dr. Laklia Tibor, Szakonyi Géza, Tamás Tibor, dr. Vida Miklós -, akik végigélték a gázipar fejlődését, az iparág sorsfordító átalakulását. A megszólalók zöme ma már különböző okok miatt nem az iparágban dolgozik, de nosztalgiával tekint vissza a korábbi, még magyar gáziparra. A gázipar az elmúlt évtizedekben hatalmas fejlődésen ment át. A szolgáltatási volumen nagyütemű növekedése nem csak műszaki feladatok megoldását tette szükségessé. Változtatásra szorult a vállalatok belső szervezete, majd a gázipar struktúrájában bekövetkezett integrációs szakaszok után a privatizáció gyakorolt alapvető befolyást a vállalatok működésének feltételeire. A mai napig - számos elemző szerint - vitatható körülmények közötti privatizáció különbözően érintette a vezetők és a dolgozók pozícióját, életkörülményeit. A könyvből számos olyan - esetenként óvatosan fogalmazott - véleményt ismerünk meg, amelynek értékelése a jövőben is valószínűleg

folytatódni fog. A szorosan vett szakmai részletek mellett az iparággal és a gazdasággal kapcsolatos összefüggések is helyet kapnak, és öröndetes módon a gázipari kutatás és szakoktatás helyzete sem marad ki a beszélgetések témái közül.

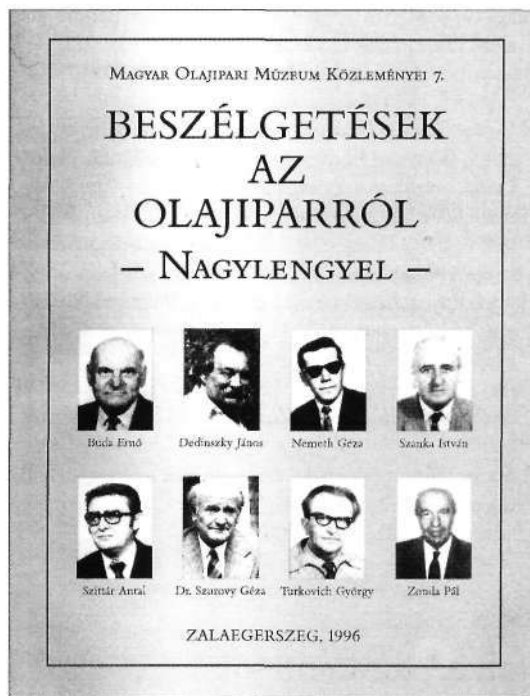

Felvethető a kérdés, hogy fontos-e egyes személyek egyéni visszaemlékezéseit könyvszerűen kiadni, mintegy megelőzve a tudományos feldolgozásokat, a történések egzakt módszerekkel készített tanulmányait. A válasz egyértelműen az, hogy igen, nagyon fontos. Számos irat, amire a riportalanyok hivatkoztak nincs meg a levéltárakban, irattárakban, részben a háborús körülmények, részben az 1956-ban történtek miatt, s tudjuk, az 1990-es évek történéseinek írásos anyaga sem került teljes egészében levéltárakba, irattárakba. Az olajipari történések feldolgozása azért is különösen fontos, mert sajnálatos módon egyre fogy az eseményekben résztvevők száma. (Számos nagyon fontos személyt már nem lehetett megkérdezni, és több, a könyvben szereplő riportalany is időközben meghalt).

A személyes élményekre, dokumentumokra alapozott népszerű, kevésbé akadémikus történetírói gyakorlat külföldön is egyre jobban terjed, és növekszik azoknak a forrásoknak a megbecsülése, amelyek néhány évtizeddel

korábban - még a közelmúltban is - a publicisztikához közelebb álló honismereti-helytörténeti feldolgozásokban szerepeltek. Magyarországon az 1980-as években terjedt el a szóbeli forrásokból szerzett ismeretanyag írott formájú átmentése, amit Horváth Róbert a riport sajátos köntösébe öltöztetett.

A történetírók, az eseményekben résztvevők erősen szubjektív színezetű vallomásait és szubjektív kötődésű dokumentumait általában csak kényserhelyzetben alkalmazzák. Az emberek és kisebb-nagyobb közösségek megélt történetének történelmének, a mindennapoknak, hétköznapiaknak és sorsfordulóknak feltárása nélkül jó néhány történeti probléma ugyanakkor megoldhatatlan, megmagyarázhatatlan, mivel számtalan eseményről nem maradtak fent hivatalos feljegyzések, sok esetben nem is készültek ilyenek. A személyes visszaemlékezések ugyanakkor magukban hordozzák azok megítélésének ellentmondásosságát, vagyis azt, hogy egy eseményre egyes emberek másképp emlékeznek, ami természetese dolog, és főleg azokra az eseményekre igaz, amelyeket nem beszéltek - mert nem lehetett - ki, nem dolgoztak fel, nem tárgyaltak ki. Az emlékezet megmásíthatja az emlékeket, és ez különösen jellemző az 50-es évek, az 56-os forradalom eseményeire. Ha nem dolgozzuk fel közelmúltunk történéseit, azok megítélésével is így fogunk

járni. A történészek dolga lesz a tudományos feldolgozás, de a könyvek olvasói addig is személyes véleményt alkothatnak az eseményekről, személyekről.

A múzeum által kiadott könyvek könyvesbolti forgalomba nem kerültek, de a múzeumban megvásárolhatók. A könyvek alapját képező hangfelvételeket a MOIM hangarchívumában őrzik - zárt anyagként kezelve -, a riportalanyok által végzett - esetenként jelentősebb - módosításokat tartalmazó kézipéldányokkal együtt.

A Magyar Olajipari Múzeum kiadványai

- A Magyar Olajipari Múzeum (Múzeumi Közlemények 1.) Szerkesztette: Fülöp István. Zalaegerszeg, 1971. *(A Magyar Olajipari Múzeum állandó kiállításai kalauza)*
- A Magyar Olajipari Múzeum Évkönyve 1969-1974. (Múzeumi Közlemények 2.) Szerkesztette: Fülöp István. Zalaegerszeg, 1974. *(Tanulmányok a magyarországi szénhidrogénipar történetéről és a Magyar Olajipari Múzeumról.)*
- A magyar szénhidrogénipar nagyjai 1. (Múzeumi Közlemények 3.) Zalaegerszeg, 1987. Szerkesztette: Bencze Géza et. al. *(A magyarországi olajipar nyolc neves személyisége - Bencze László, Böckh Hugó, Gyulay Zoltán, Hága László, Kertai György, Papp Simon, Vajta László, Varga József - életrajza.)*

- Johann Christian Lehmann: Beschreibung eines Bergbohrers. Reprint. Miskolc-Zalaegerszeg, 1989. (Szerkesztette: Zsámboki László)
- Srágli Lajos: A lovászi olajmező 50 éve 1940-1990. (Múzeumi Közlemények 4.) Zalaegerszeg, 1990.
- Vidos Dénes: Zalai olajos történetek. Zalaegerszeg, 1990.
- Csath Béla: A nagylengyeli olajmező hőskora (1952.III. 1. - 1955. IV. 1.). Zalaegerszeg, 1991.
- Jolsvay Arthúr: Az Észak-erdélyi földgáz kutatás 1940-1944. Zalaegerszeg, 1994.
- Buda Ernő, Csath Béla, Horváth Róbert: A magyar szénhidrogénipar arcképcsarnoka 1. (Múzeumi Közlemények 5.) Zalaegerszeg, 1995. *(Portrék a hazai szénhidrogénipar jeles személyiségeiről)*
- Kassai László: Emlékeim az olajipari szállítás történetéből 1934-1970. (Múzeumi Közlemények 6.) Zalaegerszeg, 1995.
- Horváth Róbert: Beszélgetések az olajiparról - Nagylengyel. (Múzeumi Közlemények 7.) Zalaegerszeg, 1996. *(A nagylengyeli olajmező feltárásában és termelítésében közreműködő nyolc szakemberrel készült riport.)*
- Papp Simon: Életem. Sajtó alá rendezte, szerkesztette: Srágli Lajos, Tóth János. Zalaegerszeg, 1996.
- Farkas Zoltán: A „Göcseji mezozoos tenger” élővilága. (Múzeumi Közlemények 8.) Zalaegerszeg, 1997.
- Zsigmond Béla 1848-1916. Szerkesztette: Csath Béla (Múzeumi Közlemények 9.) Zalaegerszeg, 1998.
- Horváth Róbert: Beszélgetések az olajiparról - vezetőkről, iparvezetőkkel. (Múzeumi Közlemények 10.) Zalaegerszeg, 1999. *(Nyolc ipartörténeti riport az olajipar hajdani vezető személyiségeivel.)*
- Papp Simon: Életem. Második, bővített kiadás. Sajtó alá rendezte, szerkesztette: Srágli Lajos, Tóth János. Zalaegerszeg, 2000. *(Az eredeti önéletrész mellékleteivel és kapcsolódó fényképekkel, dokumentumokkal kiegészített kiadás.)*
- Srágli Lajos: Magyar Olajipari Múzeum. Múzeumi Kalauz. (Múzeumi Közlemények 11.) Zalaegerszeg, 2000.
- Karsztvízvédelem a Közép-Dunántúlon. Szerkesztette: Nagy Zsigmond. Hévíz-Zalaegerszeg, 2000.
- A Magyar Olajipari Múzeum Archívumának fondjai. Repertóriumok I. (Múzeumi Közlemények 12.) Összeállította: Molnár László, Srágli Lajos. Zalaegerszeg, 2001.
- Horváth Róbert: Beszélgetések az olajiparról III. (Múzeumi Közlemények 13.) Zalaegerszeg, 2001. *(Az olajbányászat tizenegy kiemelkedő szakemberével készült riport.)*
- Horváth Róbert: Beszélgetések a gáziparról. (Múzeumi Közlemények 14.) Zalaegerszeg, 2002. *(Ipartörténeti riportok a hazai gázipar 12 kiemelkedő egyéniségével.)*
- Farkas Zoltán: Mulat a fúrós. Lakos Sándor bányász nótái és egyéb dalok. (Múzeumi Közlemények 15.) Zalaegerszeg, 2002.
- A Magyar Olajipari Múzeum Archívumának repertóriumai II. Összeállította: Molnár László, Srágli Lajos. (Múzeumi Közlemények 16.) Zalaegerszeg, 2002.

Udvardi Géza

Emlékoszlopot állítottak a nagykanizsai MAORT-lakótelep létrehozóinak tiszteletére

A Magyar Amerikai Olajipari Rt. (MAORT) memókeit és vezető tisztviselőit úgy szerződtette, hogy részükre természetbeni lakást, fűtést és világítást biztosított. Nem feledkeztek el ugyanakkor a fizikai dolgozók és kisebb beosztású tisztviselők letelepítését szolgáló lakások építéséről sem. A kőolaj megtalálásával szinte egy időben, 1938-ban már megkezdődött a bázakerettyei lakótelep építése, majd az 1940 után megtalált Lovászi kőolajmező dolgozói részére is építettek lakásokat. A lakótelepeken étkező, üzletház, munkásotthon (mozi és kultúrház), orvoslakás és orvosi rendelő is épült.

Nagykanizsán dr. Krátky István polgármester rendkívüli segítőkészségével jutott az olajipar ahhoz a területhez, ahol 1942-ben kezdődött meg a mai napig idegenforgalmi látványosságként is ismert lakótelep építése. A lakótelepet a MAORT korábban elképzelhetetlen igényességgel, csúcshintén kívánta

megépíteni. Bár a háború miatt az építési anyagok beszerzése nem volt nehézségektől mentes, annak ellenére, hogy a MAORT mint kiemelt fontosságú hadiüzem aránylag gyorsabban kapta meg az ún. „zárolt” anyagok kiutalását. (Betonkavics és fúrás célra már nem használható cement elegendő mennyiségben állt rendelkezésre. Az építkezés céljára Székelyföldön egy egész erdőt vásároltak.) Mivel megfelelően igényes kivitelezőt nem találtak saját építési részleget hoztak létre, amelybe felkészült szakembereket hoztak, akiket jól megfizettek.

A házak formájánál eltértek a Kerettyén megvalósult göcseji oromzatos Antal-féle háztípustól, mivel úgy ítélték meg, hogy bár az jól mutat az olajmezőkön, nem való a tervezett villanegyedbe. Több neves építész tervét is tanulmányozták, és végül dr. Kotsis Iván építészprofesszor lakóházterveit alapul véve tervezték meg a nyeregteretős, cserépfedeles, ház mö-

götti terasszal, viráglablakkal, beépített bútorokkal el- látott, különböző nagyságú - de mindegyik tágas - épületeket. A telep tervezésének, kivitelezésének „szellemi atyja” Bősze Kálmán erdőmérnök volt, aki már soproni egyetemi éveitől építésztervezőként és komoly építkezések „pallérjaként” is komoly gyakorlatot szerzett. Bősze Kálmán erdőmérnök hozzájárulása ma is látszik a telepen, a bokrok, örökzöldek, a „bőszeszakál”-t termő fák mind rá emlékeztetnek. Bőszenek az volt a célja, hogy a telep csendjével, klímájával, kényelmével üdülőtelepi jellegű, az itt lakók teljes pihenését és munka utáni kikapcsolódását biztosítsa. Nem tervezett a házak közé elválasztó kerítéseket, nem engedte meg - vállalati szervezési intézkedésekkel - a lakótelepi házak mellett a disznóólak, csirkeudvarok, veteményes kertek kialakítását, hangsúlyozta, hogy az olajipar dolgozói keresnek annyit, hogy táplálékukat az üzletekben megvehessek.

Tervezőként Bősze Kálmán elképzeléseit Póra Ferenc kultúrmérnök, aki helyettese volt, továbbá Berkes József, Keresztes Győző, Viktor Cör fektették le, kivitelezőként Dombay János, Séger Imre, Oszoha Géza, Pásztor Zoltán, Bányai Miklós, Faragó László, Hegyi István technikusok és építőmesterek valósították meg akarátát.

A MAORT tervezte a lakótelep továbbfejlesztését - ezt a mai napig is üres közeli területen képzeltek el - amire azonban a háborús időszak, majd az azt követő nehéz években már nem került sor. A telep így is teljes egész, dísze, ékessége a városnak. Nagykanizsa lakosai a telepet akkor is „MAORT-kemp”-nek nevezték, amikor a MAORT szó nemkívánatos volt. Az épületek ma már magántulajdonban vannak, egyes esetek kivételével a telep ma is „eredeti”. Nagykanizsa Megyei Jogú Város 51 lakóház városképi megjelenését és azok növényzetét rendeletileg védi.

2001. december 5-én a telep sarkánál - a Papp Simon sétány elején - a MAORT lakótelep létrehozóinak tiszteletére állított emlékoszlopot Tornyos Ferenc ny. vezérigazgató és Lovrencsics Lajos, a Nagykanizsai Városvédő Egyesület elnöke leplezte le Tóth János, a MOIM igazgatójának avatóbeszéde után a város polgármestere, alpolgármestere és számos érdeklődő jelenlétében.

Az emlékoszlopon a telep alaprajza mellett dr. Papp Simon, dr. Gyulay Zoltán és Bősze Kálmán domborművű képmása látható. Az emlékoszlop tervezője a Kanizsaterv Kft., a domborművek alkotója Móricz István szobrászművész, a márványtábla készítője Temesi László kőfaragó mester volt.

Az emlékoszlop felállítását támogatta a Magyar Olajipari Részvénytársaság, Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, a DKG-EAST Rt. Nagykanizsa, és az OMBKE Kőolaj-, Földgáz- és Vízbányászati Szakosztálya.

Tóth János

Saáry Éva élete és munkássága

Saáry Éva festményeiből és irodalmi munkásságából 1994 óta minden évben kiállítást rendez a Magyar Olajipari Múzeum (MOIM) az ország valamely helységében. Így érthető Saáry Éva és a MOIM szoros kapcsolata.

1929. november 28-án született Balatonkenesén. Elemi iskoláit Budapesten, Szolnokon, Rákoshegyen, középiskolai tanulmányait pedig a budapesti Notre Dame de Sionban és a Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban végezte. 1948-ban érettségizett. Közben Szimon Jenő magániskolájában festésszettel foglalkozott, a Fényképész Szakiskolában (Sevcsik Jenő volt a tanára) szakmunkás képzést kapott. Tanult a fentiekén kívül zenét, táncot, nyelveket (német, francia, orosz, latin), gép- és gyorsírást. 1948–52 között a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemre járt, ahol geológus-diplomát szerzett. 1952-56: első férjével, Dedinszky Jánossal együtt először a göcseji MASZOLAJ-nál (Magyar-Szovjet Olaj Rt.), majd - válásuk után - a Révfülöp központú Balatonvidéki Ásványbánya Vállalatnál, később a Pestvidéki Ásványbánya Vállalatnál volt kutató geológus. 1956 novemberében, a forradalom leverése után menekült nyugatra. Svájcban kért politikai menedéket. Először Párizsban, majd Francia Egyenlítői Afrika Gabon tartományában, a SPAEF (Société des Pétroles d'Afrique Équatoriale Française) alkalmazásában, olajkutatóként tevékenykedett. Újabb házasságot kötve Larroudé Joseph nevű kolégájával, elnyerte a francia állampolgárságot. Két lányuk született - Sophie és Ágnes -, akik megtanultak tökéletesen magyarul, és fontos szerepet vállaltak a nyugati Magyar Cserkészletben. Az 1960-as évek elején, családi okokból, föl hagyott a földtani munkával, s a dél-svájci Lugánóban telepedett le véglegesen, ahol azóta is él és dolgozik, mint szabad újságíró, festő- és fotóművész. 1959 óta rendszeresen ír nyugati magyar lapoknak (Bécsi Magyar Híradó, Nemzetőr, Irodalmi Újság, Új Látóhatár, Katolikus Szemle, Kanadai Magyarság, Új Világ, Amerikai Magyar Hírlap, ausztráliai Magyar Élet stb.) politikai eszme-futtatásokat, riportot

kat, útirajzokat, kritikákat, tanulmányokat, verseket. Versei és prózai írásai több kötetben jelentek meg - magyarul, franciául, németül. 1992 óta Magyarországon is publikál. 1975 óta a Ticinói Magyar Egyesületnek (TME) hol elnöke, hol alelnöke, 1976-92 között pedig a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör (SMIKK) ügyvezető elnöki tisztét töltötte be. Ez utóbbi minőségben rendezte 15 éven át a nagyhírű Lugánói Tanulmányi Napokat, és szerkesztette a kör kiadványait. 1965 óta rendszeres tárlatok keretében mutatja be festményeit, grafikáit, művészi fotóit. Könyvművészeti tevékenysége is jelentős: fedőlapterveket, illusztrációkat készít. Első budapesti kiállítására 1992-ben, a Károlyi palotában került sor. Ezt a bemutatót több magyarországi tárlat követte. Jól beszél németül, angolul, olaszul, franciául és egy kicsit oroszul is. Sokat utazott Európában, Amerikában, Ázsiában és Afrikában.

Művészi és irodalmi munkássága dokumentumainak jelentős részét a MOIM-ban helyezte el. Fontos irodalmi, irodalomtörténeti anyaga a Petőfi Irodalmi Múzeumban, míg fényképészeti anyaga a kecskeméti Fotótörténeti Múzeumban található meg.

A felsoroltakon kívül több mint 50 gyűjteményes munkában (évkönyvek, emlékkönyvek, antológiák, tanulmánykötetek stb.) - idehaza és külföldön - jelentek meg írásai. Ezenkívül 12 könyvet (tanulmánykötet) szerkesztett (Magyar mérleg I-III. kötet, Gesta Hungarorum I-III. kötet stb.).

Saáry Éváról rengeteg cikk jelent meg Magyarországon és a világ valamennyi - magyarok által is lakott - országában, helyi nyelven és magyarul.

Tíz tv-adás és rádióadás szólt a művésznő munkásságáról.

1973-tól számos díjban, kitüntetésben és elismerésben részesült. 1995-ben a Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztjével adományozásával ismerték el a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör létrehozásában és eredményes működésében végzett kiemelkedő tevékenységét.

Saóry
95

Toth János
igazgató úrnak
Magyar Olimpiai
Múzeum
H-8900-ZALAEGERSZEG
P.L. 68. UNGHERIA

Saóry
97

Toth János
igazgató úrnak
Magyar Olimpiai
Múzeum
H-8901-Zalaegerszeg
P.f. 68

Ungheria

A PRIORITY
PRIORITAIRE

Saary 98

Paphos

ÉVA SAÁRY

dugano/97

Önálló Könyvek

Átható csend (versek 1965-1972) A Szerző kiadása (Lugano), 1973. 142 old. Szenci Molnár Társaság (Budapest), 1991. 142 old. Százszorszép Kiadó (Budapest), 1994. 142 old.

Érdekes emberek (Nyugati magyar portrék, Vadnay Zsuzsával közösen) Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör (Zürich), 1981. 141 old.

Százféle szerelem (Versek 1970-1972) Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör (Zürich), 1984. 216 old.

Hol volt, hol nem volt... (Vallomások magamról és a korról, melyben élnem rendeltetett) Újváry-Griff (München), 1985. 212 old.

Silence profund (Versek francia nyelven) Coll. Cuadernos de la Rivista Cayey, N.26. (Cayey-Lugano), 1985. 65 old.

Lugánói tavasz (Versek 1964-1965) Háziipari előállítási könyv (Lugano), 1987. 33 old.

Káprázatok (Versek 1966-1968) Háziipari előállítási könyv (Lugano), 1987. 94 old.

Tüzes tarló (Versek 1969-1970) Háziipari előállítási könyv (Lugano), 1988. 101 old.

Sírjunk vagy ne vessünk? (Múlt és jelen fonákságok) Szenci Molnár Társaság (Budapest). 1991. 59 old.

Magyarországi kiállítások jegyzéke

- 1992 Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest
- 1994 Göcseji Múzeum és Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg
- 1995 Jász Múzeum - Magyar Olajipari Múzeum - Magyarok Világszövetsége Jász-sági Csoportja, Jászberény
- 1996 Népfőiskola Alapítvány, Lakitelek
- 1997 Batthyány kastély, Körmend
- 1998 Egervári Esték, Egervár Várkastély
- 1999 Féja Géza Művelődési Ház, Esztergom
- 2000 Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház, Nagykanizsa
- 2001 Bartók Béla Művelődési Otthon, Gellénháza
- 2002 Vigadó Galéria, Budapest

Olajos történetek*

A 102-es begatyásodott

A MAORT-os (Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság) időkben történt.

Az öreg Benyák kútkezelőként dolgozott a „MAORT-nál”.

Ez azt jelentette, hogy naponta végigjárta a már üzemelő kutakat, ha hibát talált, megjavította, vagy telefonon bejelentette a központnak.

Egyik alkalommal a 102-es kút leállt, nem működött. Az ellenőr a kúthoz kiépített telefonon beszólt a diszpécserközpontba.

- Itt Benyák! Mémök úr! A 102-es begatyásodott.
- Mit csinált, Benyák?!
- Be-ga-tyá-so-dott!!!
- Nem értem! Mit csinált?
- Hát akkor nem üzemel!

Rezét csokolom

Szintén az öreg Benyákkal történt. Az öreg - kútel-lenőrzései során - úgy intézte, hogy rövid kitéréssel útba ejtse a pincéjét.

Egyik meleg nyári napon is így történt. Kiült a boronapince magas topjára (talpgerenda, amely egyben a küszöb is volt) és iszogatót az árnyékon.

Közben a mérnök kiment kútel-lenőrzésre, de az öreggel sehol sem találkozott.

Gondolta, megnézi a pincéjénél.

Az öreg - meghallva a kocsizugását - beugrott a préházba, de az ajtót bezárni már nem volt ideje, csupán behajítani.

A mérnök megnyomta az ajtót, az engedett.

Az öreg az ajtó mögé, a sarokba állt, hogy ne vegyék észre. Persze a magas tőp miatt az ajtó is magasan

* A Göcsejben élő ember életét átalakította az olajipar. Gondolkodását azonban nem. A kis zalai távlat anekdotái nemcsak a szőlőhegyen és más mezőgazdasági munka közben születtek, az olajosokká válók is gazdagították ezt a műfajt. Molnár László két kiadást is megért dél-göcseji anekdotáiból (A nevetés egészség, Czupi Kiadó. Nagykanizsa, 1996 és 1999) válogattuk ezeket a történeteket. (A szerk.)

volt, így mindjárt láthatóvá váltak a bakancsai és a láb-
szára.

A mérnök persze rögtön észrevette, de nem szólt,
hanem csak nyitotta az ajtót, míg az öreg a falhoz nem
szorult. Akkor a mérnök rálépett az öreg lábára.

Az nem annyira a fájdalomtól, mint a következ-
ményektől való félelmében kiugrott az ajtó mö-
gül, de ijedtében nem jutott eszébe más, hát ki-
nyögte:

- Kezét csókolom, mérnök úr!

Azután, ha valakivel kötekedett, elég volt csak rá-
köszönni - „Kezét csókolom, mérnök úr!” - máris
elhallgatott, vagy odébbállt.

Megy a fúró

Szintén MAORT-os történet.

Befejeződött a fúrás az egyik napon. Szállítóbe-
rendezésre rakták a tornyot, és megkezdték az elszál-
lítást. Az elindulást követő percekben a központból
hívták őket telefonon, mert még nem volt pontos in-
formációjuk arról, hogy hol is tartanak a munkával.
Fúrnak-e még, vagy már befejezték.

- Mondja fúrómester úr, megy a fúró?!
- Megy az kérem, mérnök úr, csak lépkedni kell
utána.

Szuszkulu

A MAORT egyik fiatal gépkocsivezetője állandóan
ugratta kollégáit. Ahol lehetett, megráfálta őket.

Egyszer tönkrement az autója, bevontatták a mű-
helybe.

- Na, most itt az alkalom a törlesztésre - gondol-
ták a szerelők.

- Hát, Pista, nagy baj van. Tönkrement a szuszkulu
tengely. Legyen szíves, menjen el a raktárba és
hozzon egyet.

Miután elment, fölhívták a raktárt:

- Gyerekek, megy hozzátok a Pista szuszkulu ten-
gelyért. Adjatok neki valami nagy vasat.

Így is történt. A raktárosok egy kardántengelyt -
50-60 kg lehetett - tettek a vállára.

Amikor visszaért a műhelybe, a szerelők ezzel fo-
gadták:

- Ne haragudjon, Pista, de sikerült megjavítani
a régijt, nem kell ez a tengely. Vigye vissza a raktár-
ba!

Sok körettel

Egyszer az olajosok kerettyei kőműves brigádját be-
küldték dolgozni Nagykanizsára. Úgy állapították
meg munkarendjüket, hogy csak hétvégén utazhattak
haza.

Egyik este egyikük bement egy étterembe vacso-
rázni. Étlapot kért és alaposan átolvasta. Látta, hogy
a legolcsóbb étel a hasáburgonya.

Odaintette hát a pincért:

- Legyen szíves, hozzon nekem egy adag hasáb-
burgonyát, jó sok körettel.

Le a kalappal

A MAORT-nál, Bázakerettyén így kért szabadságot
az egyik gépkocsivezető:

- Mérnök úr! Legyen szíves, engedjen el szabad-
ságra, mert édesanyám olyan beteg, hogy le a kalap-
pal!

Cím nélkül

Kréher Péter költőnek

Arra mifelénk,
már nem esemény egy könyv.
Sosem volt az, még a rómaiak
idejében sem.
Arra mifelénk
esemény volt,
ha a gyerekek szánkóztak
a főút mentén.
Arra mifelénk
esemény volt,
ha megérett a szőlő.
Mégis naponta kicserélik
a szeretetet gyűlöletre,
az angyalok zenéjét
lejáratással, hamis szavakkal,
mindenhova és sehova tartozással.
Arra mifelénk már nincsen íze
anyám tejének, apám búzaszemének.
Arra mifelénk, nem lesznek holnapok.

Az anyaföldön

Túlcsordultunk
önmagunkon,
most fekszünk
az anyaföldön,
lent vagyunk,
az ég elérhetetlen.

Szolgalat

*„Én úgy akartam élni,
mint, aki szolgál az embernek.
De nem engedték, hogy
szolgáljak nekik: mindig
szolgaságot követeltek,
ami nem ugyanaz.
Szolgálni tudok, szolgál-
lenni nem tudok.
Ezért félreálltam
útjukból, megbuktam.”*

Márai Sándor: Ég és föld

Olyan végtelenül távoli
és elvont minden, mintha
senkihez és semmihez közöd
nem volna, mintha átutazó,
idegen Mars-lakó volnál.
Mindenki külön autóval jön,
de a benzint mások fizetik,
talán a megrendelőit, s ők
mondják meg, hogy merre
kell menni, olcsó eleganciával,
átmeneti kényelemmel.

Csak azt tudom, hogy
nincsen visszatérés, s
hogy egyszer halálot előtt
haza kell térni azokhoz,
akik nem idegenek.

Én is úgy akartam élni,
mint aki szolgál az embernek,
saját hajlandóságom szerint,
megerőltettem magam,
kerestem a szolgálatot,
azt az isteni szikrát és
és megbuktam.

XXI. század

kószolgotlak
mi más't tehetnék?:
csontomig harapdász!

gyötörve ragad el
önmagammá -
váltod

mintádba rendeződnek
a megfáradt történetű
sejtek
(meg az Egó tiltakozó
és elbűvölt
porcikái)

mámorítón kegyetlen
ez a megújulás!

nyomorúságom korához
vissza-vissza térnék
súlyukat-vesztett
és el sem nyerő
árnyak
világába

de a saját szavaimmal szólsz rám -

megfeleződött
a régi Janusz-arc

csak azt érzem belőle
mit a várakozás fordít
- egy egész sor -
most-induló szélnek...

Múltjával küzd

egészen a
gyermekálmokig
és az őskornál is messzibb
sodródva -
csatázva,

arra riadna:
„ó ez csak álom!”,
de itt van
ami a rémálmokat
végtelenbe
nyújtja:
örjögő tetteink
szögeslánc a földgolyó
körül,

az esztelenség
zaj-agressziói,
önző hanyagság és rosszakarat
a mérgefolyókkal,

szenzáción rakétáznak
a mítoszi
szörnyek,

és tüdeje együtt fuldokol
a megkínzott
Gaiával,

főlébredne bármilyen
lidércálomba
vagy az iszony kapuján
zuhanna
át
e torz játékon túlra

de már nem lehet:

neki kell beüvölni
a virtuális pusztát,
aminek
hangzavar a csendje...

Kara Kocsis Gabriella

A betörő

A kisvárost, ahol ez a történet megesett, mindenki ismeri. Az utcát azonban nem túlságosan. Pedig párhuzamosan halad a főutcával, legalábbis jó darabon, balról az átlomásra vivő útba torkollik, másik végét meg a tóra lefutó utca nyeli be. A forgalom azokon zajlik, messziről hallatszik csak ide az autózaj, a főutca lármáját pedig a házak tompítják le szinte teljesen.

Öregek utcája ez. Öregek a házak, a lakók, alig pár udvarban ricsajoznak gyerekek, csupán nyáron élénkül meg, amikor a vendégek - rokonok, idegenek vegyesen - megérkeznek. Ideális hely ez a nyaralásra, kis sziget a zajos üdülővárosban.

Augusztus ünnepe közeledik, amikor egy utolsó, nagy nekifutásra élénkül meg a tópart. Este van, de nem az a békés, szelíd este, ami a füledt kánikulai napokra jön. Ahogy a nap lement, hirtelen változott meg az idő. Erős szél támadt, és bár a levegő nem hűlt le, be kell húzódni az egyre hevesebb szélrohamok elől a házba. Zörögnek a nyitott ablakok elé húzott öreg redőnyök, sívít a szél a kéményekben, fölkapja a port, és záporozza a házfalakra, pattog rajtuk, mint a jégeső. A szélrohamok szüneteiben idehallatszanak a vasútállomás bemozdójának szófoszlányai:

- Svonát ér... Bala... zöljük ke... inket...

Az utca egyetlen emeletes házában - akár a többiben - nyugalom van. Látszatra legalábbis.

Az asszony befészkelte magát a hálószobában, ágyban fekvé nézi a tévét, próbálja megérteni a szélszívítás mögött elbújó hangokat. Nem állíthatja eresebbre, mert áthallatszik a mamához, és ő olyankor erélyesen döngeti a közfalat.

Az öregasszony régen fekszik. Nyolcig együtt nézi lányával a híradót, sosem mulasztja el, nyolcvan évesen is érdeklő a politika, és főleg a rendőrségi hírek izgatják. Nyolc után elvonul, pihenni tér. Bár aludni nem sokat tud, jól esik az egész napi kerti toporgás után az ágy. Időnként szigorúan az unokái szobája felé figyel, nem kapcsolta-e be titokban a magnót; a kicsik szófogadóak, de a nagylánytól kitelik.

Gurgulázó zaj kél most kintről, nem tudni, repülőgépe az, vagy távoli égzengés. Villámfény azonban nem hatol át a sűrű redőnyök között.

Most meg az utca felől kelnek titokzatos neszek. Mint ha lopakodó lépések lennének, ág reccsen, kertajtó nyílik, mi ez?

Az öregasszony fölneszel. Feszülten hallgatózik, de megzörren megint az ablak, hangosan lohogni kezd a szél, nem tudni, mi történik ott kint. Kimegy az erkélyre. Darab ideig erősen figyel. Aztán rémülten kinyitja a száját, és a csöndben idegborzoló kiáltás hangzik:

- Jaj, jaj, hol egy rendőr! Jaj, jaj, betörő! Jaj, jaj, betörő! Segítsen már valaki, jaaaa!

Az erkélyen áthajolva sikong az öregasszony. Hosszú hajának vékony fonata szétbomlik a szélben, a szobából kiszűrődő gyér villanyfény alig világítja meg sovány alakját. Fejéhez, szívéhez kapkod. Hangját a legerősebb szélroham se nyeli el:

- Janiii! Jaj, jaj, Janiii!

A sikoltozás egyre erősebb.

A szemközti ház ablakán kis idő múlva kihajol a Jani:

- Mi van, mama, mi történt?

- Jaj, jaj, Jani, betörő! Betörő! Jöjjön gyorsan!

- Nem lehet - hallatszik újra a mély hang -, gatyában vagyok.

De az öregasszony olyan hisztérikus kiabálásba kezd, hogy a Jani ijedtében kiugrik az ablakon, át a kerítésen, s amúgy ing nélkül, gatyában iramodik az utcán fölfelé.

Vagy tíz lépés után megáll, visszakiált:

- Aztán merre futott, mama?

- Jaj, hát azt nem láttam én, hogyan is láttam volna, fusson csak, keresse!

A Jani újra nekiiramodik, aztán újra megáll. A keresztutcában lát egy embert. Megijed, mozdulatlaná merededik. Két lépéssel visszaóvataskodik az út menti fa árnyékába, várja, hogy mi lesz.

Az ember is megáll. Meg lehet ijedve ő is, mert azt sem veszi észre, hogy a villanyoszlop lámpájának sárga fénye egyenesen rávilágít.

A szomszéd az, eszmél föl a Jani, most jön vissza a szokásos éjszakai sétájáról, bizonyára meghallotta anyósa kiabálását. Hangosan azonban nem meri megszólítani. Kilép az árnyékból, odaszól:

- Jó estét, szomszéd!

Az ember megmozdul, tartása elveszti feszességét. Alig hallani, ahogy válaszol:

- Erre meg arra, mit ijesztgeted itt az embert?

Az öregasszony nem hallja, mit beszélnek, de hogy együtt látja őket, megnyugszik. Hát még, amikor meglátja, hogy mindkettő futásnak ered.

Bent a lakásban az asszony kapkodva nyomkodja a telefongombokat. Két kisgyermekfej bukkan ki mellette az ajtón, álmosan figyelnek. Amint a betörő szót meghallják, fölcillan a tekintetük, boldogan ugrálni kezdenek:

- Betörő, gyer elő, betörő, gyer elő...

Az asszony fenekükre csapkodva küldi vissza őket a szobájukba, aztán kimegy az anyjához.

A környék már nemcsak a szélvihartól hangos. Fények gyúlnak az ablakokban, megelevenednek az erkélyek, mindenfelé az esélyeket latolgatják, mint a délutáni sportversenyen. Nincs csodálkozás, amikor a két férfi eredmény nélkül jön visszafelé.

- Tán más irányba köllött vóna menni - mondogatja az öregasszony -, de hát mér pont arra mentek?

És újra hangos sápiózásba kezd, szidja a férfiakat, akik semmire sem képesek, bár lenne fiatalabb, nő léte is...

Éles hangja még a kíváncsi szomszédok idegeit is borzolja. Hallgatják, lesik, de aztán visszahúzódnak hálószobáikba, hogy a megzavart éjszakát folytassák.

Az öregasszony izgatottan jön-megy a lakásban. Hangtalanul mozog a szája, hol átkozódik, hol imádkozik, se hogy se találja a helyét. Kimegy a lépcsőházba, belehallgat az éjszakába. Töpreng egy keveset, aztán elszánja magát. Mert ő biztosan hallotta a betörő keltette zajokat, meg kell győződnie a valóságról. Ha már a férfiak ennyire tehetetlenek.

Szívdobogva indul a garázs felé. A betörőtől is fél, meg az égzengéstől is, ami mostanra ideért.

Az erkély takarásában eléri a garázsajtót. A villanyfényvel megvilágított épület az éjszakában megnő, óriási vá lesz, a szélrohamok kísérteties hangokkal, vadul mozgó árnyakkal veszik körül. Remegő kézzel fordítja el a kilincset, reszket egész valójában, ahogy beóvataskodik az ajtón. Félelmében alig találja a falon a villanykapcsolót, hirtelen azt sem tudja, melyik oldalon keresse. Itt kellene lennie a baloldalon, de a falon mindenféle szerszámok lógnak, milyen ember ez, hogy teleaggatja az egész falat.

Jó ideje matat, mire rátalál. Körülnéz és föllélegzik.

A fénytől megjön a bátorsága is, kezdi újra a veje rempölését:

- A jó lsten sem látott ilyen lehetetlen alakot, a házat elvihetnék a feje fölül, ő azt is hagyná, persze ahhoz itthon kéne lenni este, nem folyton csavarog...

Rémülten áll meg, kezét szája elé kapva. Ott bent... a garázs végében... mintha látna valamit. Mintha egy emberi fej és váll árnyéka volna, bár nagyon torz, talán nem is az mégse, nem látni jól a sok összehordott holmitól.

Némán hátrál kifele, alig várja, hogy kívül legyen, becsapja az ajtót. Úgy fél, sikoltani sem mer a ráborult sötétségben.

Lábujjhegyen megy föl a lépcsőn, úgy csukja be az ajtót maga után, hátra se mer nézni. Háttal az ajtónak ül le szobájában is, miután kétszer is ráfordította a kulcsot.

Valami nincs rendben. A veje meg a Jani átkutatják ugyan a garázt, és persze semmit nem találtak, de mégis. Valami nincs rendben.

Csattogó zápor indul most meg, az utcáról a két férfi sietve próbál biztos fedél alá jutni. Kiabálva köszönnek egymásnak jó éjszakát, nagy bakugrások közben magasra emelgetik a lábukat. Az utcán hatalmas víztócsák csillognak az utcai lámpa fényében.

Behúzott nyakkal fut a Jani, még a kertajtót se csukja be. Meztelen felsőtestén fényesen folyik az esővíz.

A zápor hamar csillapodni kezd, a szél is egyenletesebbre vált. Úgy tűnik, elmúlt a nyugtalanság. Vagy mégsem?

- Évi! Évi! - riaszt újra az éles hang - hol a fenébe vagy, Évi! - kiáltozik az öregasszony, s a szomszédok forgolódni kezdenek álmukban.

- Itt vagyok, na! - bukkan elő a nagylány, nem tudni, honnét, borzas, kipirult, talán ázott is kicsit, hosszú haját kezével fogja össze hátul a nyakán - csak nem hitte, hogy elviitt a betörő?

- Szaladj, csukd be a lépcsőajtót - mondja az öregasszony, csak hogy valamit parancsoljon. Izgatottan járkal még egy ideig, aztán lánya biztatására feküdni készül. Papucsát lerúgja, két lábfejét sóhajtvá egymáshoz dörgöli. Meztláb téblábol kicsit, aztán tényleg lefekszik. Szidja a mai fiatalokat, ezt a megromlott világot, meg a vejét persze, maga sem tudja pontosan, hogy miért. A falióra ketyegése megnyugtatja, lassan elalszik.

A szomszéd szobákban is csönd van. A gyerekek rég alusznak. Lánya, veje beszélgetése is halkul, gyérül és elnyugszik.

A legeslegnyugodtabb azonban a nagylány, az Évi, aki megkönnyebbült sóhajással zárja be az ajtót, és néz át a szemközti házba. Most kapcsolja le a villanyt a Jani. A kertajtó is csukva.

Legközelebb jobban kell vigyázniuk, sokkal jobban. Kis híja, hogy rajta nem kapták őket...

EVA SAARY (Lugano)

Composizione

PANNON LŰKÖB

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Következő számaink tartalmából

Sólyom Sándor fordításai, Pajkossy Gábor Deák Ferencről mondott beszéde, Szép Gyula és Tari István rajzai, tanulmány Erdélyi Z. János Trakl és Erdődi Gábor Yeats fordításairól, Kostyál László írása Budaházi Tibor Ómagyar Mária-siralom című grafikai sorozatáról, Bodrogi Péter, Cseh Károly, Erdélyi Z. János, Erdődi Gábor, Lárcai Eszter, Máté Adél, Szepesi Dóra versei, Alföldy Jenő tanulmánya Csanádi Imre Baglyok mámora című verséről.

2002

Ára: 150 Ft